

RAPPORT

EVALUERING AV PILOTPERIODE FOR TILSKUDD TIL KLIMARÅDGIVNING

MENON-PUBLIKASJON NR. 29/2024

Av Nina Bruvik Westberg, Embla Skurtveit, Annegrete Bruvoll, Hilde Halland og Jostein Brobakk

Forord

Menon Economics, i samarbeid med NIBIO og Ruralis, har på oppdrag fra Landbruksdirektoratet evaluert pilotperiode med tilskudd til klimarådgivning.

Rapporten er skrevet av Nina Bruvik Westberg, Embla Skurtveit og Annegrete Bruvoll fra Menon, Hilde Halland fra NIBIO og Jostein Brobakk fra Ruralis. Arbeidet er kvalitetssikret av Kaja Høiseth-Gilje fra Menon.

Vår kontaktperson i Landbruksdirektoratet har vært Anders Bakke. Arbeidet er gjennomført i perioden oktober 2023 til februar 2024. Vi takker Landbruksdirektoratet for alle gode innspill og et godt samarbeid. Vi takker også informantene som har delt informasjon gjennom intervjuer og spørreundersøkelser.

Nina Bruvik Westberg
Prosjektleder

Annegrete Bruvoll
Prosjekteier

15. februar 2024

Innhold

SAMMENDRAG	5
1. INNLEDNING	8
1.1. Bakgrunn	8
1.2. Metode og informasjonsinnhenting	8
1.3. Leseveiledning	10
2. OM TILSKUDD TIL KLIMARÅDGIVNING	11
2.1. Formål, målgruppe og innhold	11
2.2. Forvaltning av tilskuddsordningen	12
2.3. Rådgivningstilbud: rådgivningssamtale, tiltaksplan og klimakalkulator	13
2.4. Oversiktsbilde av utbetalte tilskudd og søknader	14
2.5. Hvem søker om og mottar tilskudd til klimarådgivning?	16
3. TILSKUDDSORDNINGENS UTLØSENDE EFFEKT	17
3.1. Tilskuddsmottakernes vurderinger	17
3.2. Klimarådgivernes vurderinger	18
3.3. Andre aktørers vurderinger	19
3.4. Funn fra forskningsprosjektet	20
3.5. Våre vurderinger	20
4. EFFEKTER PÅ KUNNSKAP, UTSLIPP, KARBONOPTAK OG KLIMATILPASNING	21
4.1. Effekter av klimarådgivning på gårdbrukeres kunnskapsoppbygging	22
4.1.1. Klimarådgivernes vurderinger av egen kompetanse	22
4.1.2. Klimarådgivernes vurderinger av kunnskapsoppbygging hos gårdbrukere	24
4.1.3. Gårdbrukernes vurderinger av egen kunnskapsoppbygging	25
4.1.4. Gjenværende kunnskapshull og -behov	26
4.2. Foreslåtte og gjennomførte tiltak som følge av klimarådgivning	28
4.2.1. Foreslåtte og gjennomførte tiltak ifølge klimarådgivere	29
4.2.2. Foreslåtte og gjennomførte tiltak ifølge gårdbrukere	31
4.3. Tiltak gjennomført uavhengig av klimarådgivning	35
4.4. Tilskudd til gjennomføring av tiltak	36
4.5. Funn fra forskningsprosjektet	37
4.5.1. Kunnskapsoppbygging	37
4.5.2. Gjennomføring av tiltak	37
4.5.3. Vurderinger fra forskningsprosjektet	38
4.6. Våre vurderinger av ordningens effekter på utslipp, opptak og klimatilpasning	39
4.6.1. Klimagassutslipp og karbonopptak knyttet til jordbruket	40
5. FORVALTNING OG ORGANISERING AV TILSKUDDSORDNINGEN	43
5.1. Tilbudet av klimarådgivere	43
5.1.1. Søknad om og godkjenning av tilbydere av klimarådgivere	43
5.1.2. Rekruttering, kompetanse og kvalitetssikring av tilbudet	45
5.1.3. Tilbudet av klimarådgivere fra TINE og NLR	45

5.1.4.	Klimarådgivernes vurderinger av kompetanse og kapasitet	47
5.1.5.	Rådgivernes vurderinger av hvordan en kan sikre tilstrekkelig antall rådgivere	48
5.1.6.	Samarbeidet mellom NLR og TINE	49
5.2.	Tilskuddsordningens tilgjengelighet og målgruppe	49
5.2.1.	Målgruppen og årsaker til manglende bruk	50
5.2.2.	Informasjon om ordningen	51
5.2.3.	Tilgang til klimarådgivning	52
5.3.	Kvaliteten på rådgivningstilbudet	54
5.3.1.	Gårdbrukernes overordnede vurderinger av tilbudet	54
5.3.2.	Tiltaksplan/klimahandlingsplan	56
5.4.	Klimakalkulatoren	56
5.4.1.	Gårdbrukernes kjennskap til, bruk og vurderinger av Klimakalkulatoren	57
5.4.2.	Klimarådgivernes vurderinger	58
5.5.	Ressursbruk - Søknadsprosess, tildeling av midler og rådgivning	59
5.5.1.	Gårdbrukere	59
5.5.2.	Klimarådgivere og klimarådgivingstjenestene	60
5.5.3.	Forvaltningen: Landbruksdirektoratet, statsforvaltere og kommuner	61
5.6.	Tilgrensende rådgivningstilbud	62
5.7.	Mulige utilsiktede konsekvenser	63
5.8.	Funn fra forskningsprosjektet	63
5.8.1.	Klimarådgivernes kompetanse	63
5.8.2.	Klimarådgivernes kapasitet	63
5.8.3.	Deltakende gårdbrukere og informasjon og kjennskap til ordningen	63
5.8.4.	Klimakalkulatoren	64
5.9.	Våre vurderinger av forvaltningen og organiseringen av ordningen	65
6.	BEHOV FOR ET KOMPETANSESENTER FOR KLIMA I JORDBRUKET?	67
6.1.	Bakgrunn	67
6.2.	Vårt inntrykk av behovet for et kompetansesenter	67
6.3.	Vår vurdering av behovet for et kompetansesenter	68
7.	ANBEFALINGER	69
7.1.	Mål	69
7.2.	Tilbudet av klimarådgivning til målgruppen	70
7.3.	Kunnskap i forvaltningen	71
7.4.	Klimarådgivning som virkemiddel til å bidra til gjennomføring av tiltak	71
	REFERANSER	73
	VEDLEGG A. SPØRREUNDERSØKELSEN TIL RÅDGIVERE	76
	Kjennetegn ved rådgivere som har besvart undersøkelsen	76
	VEDLEGG B. SPØRREUNDERSØKELSE TIL GÅRDBRUKERE	77
	Kjennetegn ved gårdbrukere	77
	Kjennetegn ved gårdbruker og klimarådgivning	78
	VEDLEGG C – MULIG EFFEKTER AV ULIKE TILTAK	79
	C.1 Mulige effekter på utslipp, karbonopptak i jordbruket	79
	C.2 Mulige effekter på klimatilpasning	81

Sammendrag

Tilskudd til klimarådgivning skal gi gårdbrukere en helhetlig gjennomgang av gårdens klimaavtrykk og behov for klimatilpasning. Tilskuddet skal bidra til at gårdbrukere får økt kunnskap om klimagassutslipp, karbonopptak og klimatilpasning, med sikte på å gjennomføre klimatiltak. Gjennom ordningen kan gårdbrukere motta tilskudd i etterkant av fullført klimarådgivning. Klimarådgivning må gis av klimarådgivere godkjent av Landbruksdirektoratet. Tilskuddsordningen er innlemmet i regionalt miljøtilskudd i jordbruket. Ordningen har en pilotperiode på tre år, fra 2021 til 2023. Menon Economics har, i samarbeid med Ruralis og NIBIO, evaluert pilotperioden med tilskudd til klimarådgivning. Evalueringen gjennomføres på oppdrag for Landbruksdirektoratet, basert på et oppdrag fra avtalepartene i jordbruksoppgjøret 2023. Vi vurderer at tilskuddsordningen i varierende grad har bidratt til økt kunnskap om klimagassutslipp, karbonopptak og klimatilpasning. Klimarådgivning bidrar i begrenset grad til gjennomføring av tiltak som reduserer klimagassutslipp, øker karbonopptak i jorda og bedrer klimatilpasning. I lys av evalueringsfunnene mener vi at andre, mer målrettede virkemidler bør prioriteres framfor tilskudd klimarådgivning.

Tilskudd til klimarådgivning og formålet med evalueringen

Formålet med tilskudd til klimarådgivning er at gårdbrukere får rådgiving om gårdens klimaavtrykk og behov for klimatilpasning. Tilskuddet skal bidra til økt kunnskap om klimagassutslipp, karbonbinding og klimatilpasning, med sikte på å gjennomføre klimatiltak. Klimarådgivning ble innlemmet som tiltak i regionale miljøprogram (RMP) som følge av jordbruksoppgjøret 2020. Ordningen forvaltes av Landbruksdirektoratet, statsforvalterne og kommunene. Målgruppen er alle gårdbrukere som er berettiget produksjonstilskudd. Søkere som har gjennomført klimarådgivning innen søknadsfristen og dokumentert dette er berettiget tilskudd til klimarådgivning.

Evalueringen av pilotperioden med tilskudd til klimarådgivning gjennomføres på bakgrunn av jordbruksoppgjøret 2023. Funnene vil inngå i kunnskapsgrunnlaget for å vurdere videreføring av ordningen, som del av jordbruksoppgjøret 2024. Gårdbrukere og rådgivningstjenester er sentrale kilder i evalueringen.

Rundt 1600 gårdbrukere har mottatt tilskudd i løpet av pilotperioden

I perioden 2021-2023 ble det utbetalt anslagsvis 9,4 mill. 2023-kroner i tilskudd til 1747 tilskuddsmottakere. Rundt 90 prosent av mottakerne har mottatt tilskudd én gang. Rundt halvparten av gårdbrukerne har mottatt tilskudd til to-til-én rådgivning, etterfulgt av rundt 35 prosent til én-til-én rådgivning. De resterende rådgivningssamtalene er gjennomført som grupperådgivning. Det er kun Norsk landbruksrådgivning og TINE som har gjennomført klimarådgivning i pilotperioden.

Tilskuddet er utløsende for rundt halvparten av tilskuddsmottakerne

Rundt halvparten av gårdbrukerne oppgir at de sannsynligvis ville oppsøkt klimarådgivning uansett samme år eller på et senere tidspunkt, uavhengig av tilskudd. Den relativt høye andelen kan være påvirket av at klimarådgivere i oppstartsfasen har oppsøkt gårdbrukere som antas å være særlig interessert. Det er rimelig å tro at tilbøyeligheten til å oppsøke klimarådgivning øker med interessen. Rundt 40 prosent oppgir at de trolig ikke ville oppsøkt klimarådgivning uten tilskudd. Tilskuddsordningen har trolig en høyere utløsende effekt for denne gruppen gårdbrukere. Rådgiverne vurderer at ordningen er mer utløsende enn gårdbrukerne.

Klimarådgivning bidrar i varierende grad til økte kunnskaper hos gårdbrukere

Vi har kartlagt i hvilken grad tilskudd til klimarådgivning bidrar til økt kunnskap om klimagassutslipp, karbonbinding og klimatilpasning hos gårdbrukere, og til at gårdbrukerne gjennomfører klimatiltak. Ifølge rådgiverne og gårdbrukerne har klimarådgivning bidratt mer til økte kunnskaper om klimagassutslipp, enn til kunnskaper om karbonopptak og klimatilpasning. Rådgiverne selv opplever også å ha best kompetanse på temaet klimagassutslipp.

Klimarådgivning bidrar i begrenset grad til gjennomføring av tiltak

Klimarådgivning har bidratt til reduserte utslipp, men i begrenset omfang, og i mindre grad bidratt til økt karbonopptak og bedre klimatilpasning. Gårdbrukerne oppgir mangel på tid, ressurser og kunnskap om relevante tiltak som årsaker til at ikke flere tiltak er gjennomført. Gårdbrukerne har særlig manglende kunnskaper om tiltak for å øke karbonopptak.

Klimarådgivning preges av to aktører og klimarådgivernes kompetanse og kapasitet

I pilotperioden er klimarådgivning tilbudt av klimarådgivere tilknyttet NLR og TINE. Ingen andre organisasjoner har søkt om å tilby klimarådgivning. At ordningen ikke er tilstrekkelig kjent og kostnader ved å etablere et rådgivningstilbud, oppgis som mulige årsaker til at ikke flere tilbydere har søkt. I pilotperioden har fire prosent innenfor målgruppen (gårdbrukerne) mottatt klimarådgivning. Mangel på informasjon om ordningen, begrenset med interesse og tids- og ressursbegrensninger oppgis som noen av årsakene til at ikke flere har mottatt klimarådgivning. Samtidig er tilbudet begrenset av klimarådgivernes kompetanse og kapasitet, og i hvilken grad produksjoner omfattes av det digitale verktøyet Klimakalkulatoren.

En effektiv forvaltning, men endringer kan bidra til at flere nås

Selv om forvaltningen av ordningen er spredt på flere aktører, framstår ressursbruken som effektiv. Tilskuddsmottakeres (gårdbrukeres) ressursbruk knyttet til å søke om og mottatt tilskudd er også av et begrenset omfang. Den begrensede ressursbruken i forvaltningen og for tilskuddsmottakere henger også sammen med begrensede krav til rapportering. Variasjoner i klimarådgiveres ressursbruk knyttes i hovedsak til forskjeller i reiseavstand. I tillegg har tilbyderne ressursbruk knyttet til blant annet rekruttering, kompetanseheving og oppfølging.

Innretningen på denne sett opp mot øvrige RMP-ordninger kan redusere måloppnåelse

Tilskuddsordningen har en annen innretning enn øvrige ordninger under RMP. Potten for klimarådgiving er ikke gitt, og flere tilskuddsmottakere kan bidra til reduserte midler til andre RMP-ordninger. Vi finner ingen eksempler på tilsvarende klimarådgivningstilbud, eller ordninger som gir en helhetlig gjennomgang av gårdsbruket, men deler av klimarådgivningen overlapper tematisk med andre rådgivningstilbud.

Krevende å vurdere behovet for et kompetansesenter for klima i jordbruket

Norges Bondelags forhandlingsutvalg fremmet i 2023 et forslag om å kartlegge behovet for et nasjonalt kompetansesenter for klimarådgivning. Behovet for et kompetansesenter avhenger av hvilket kompetansebehov man skal dekke og hvorfor. Vi har kartlagt behovet for et kompetansesenter blant noen aktører som inngår i den tiltenkte målgruppen. Kunnskapshullene til klimarådgivere og gårdbrukere kan isolert sett indikere behov for økt kompetanse. Samtidig er det ikke gitt at mer ressurser til kompetanseheving gir økt gjennomføring av tiltak og dermed lavere utslipp eller bedre klimatilpasning. Vi har ikke grunnlag for å vurdere øvrige formål med et eventuelt kompetansesenter, som eventuelle behov for bindeledd mellom aktører i landbruksnæringen.

Anbefalinger

Vi anbefaler grep for å bidra til økt måloppnåelse for ordningen og økt kunnskap i forvaltningen til å vurdere måloppnåelse. Vi stiller spørsmål ved om klimarådgivning er det mest effektive virkemidlet for å bidra til gjennomføring av klimatiltak. I lys av evalueringsfunnene mener vi at andre, mer målrettede virkemidler bør prioriteres framfor tilskudd klimarådgivning, for å oppnå reduserte klimagassutslipp, økt karbonopptak og bedre klimatilpasning av gårdsdriften.

1. Innledning

Evalueringen av pilotperioden med tilskudd til klimarådgivning gjennomføres på bakgrunn av jordbruksoppgjøret 2023. Funnene vil inngå i kunnskapsgrunnlaget for å vurdere videreføring av ordningen, som del av jordbruksoppgjøret 2024. Gårdbrukere og rådgivningstjenester er sentrale kilder i evalueringen.

1.1. Bakgrunn

Tiltaket «Tilskudd til klimarådgivning» ble introdusert som en del av Regionale miljøprogram (RMP) i jordbruksoppgjøret 2021 (Prop. 118 S (2019-2020)). Ordningen er et sentralt verktøy i landbrukets klimaplan for å redusere klimagassutslipp og øke karbonopptak i jord i perioden 2021-2030 (Norges Bondelag, 2020). Gjennom ordningen kan gårdbrukere motta tilskudd i etterkant av fullført klimarådgivning. Klimarådgivning må gis av klimarådgivere godkjent av Landbruksdirektoratet. Rådgivningen omhandler tiltak for å redusere klimagassutslipp og øke opptak av karbon i jorda på gården, samt klimatilpasning. Rådgivningen skal munne ut i en tiltaksplan for det enkelte gårdsbruket.

Ordningen har en pilotperiode på tre år. Siste søknadsomgang var i 2023, med utbetaling i 2024 (Landbruks- og matdepartementet, 2023). Statens forhandlingsutvalg anbefalte som del av jordbruksoppgjøret 2023 en evaluering av pilotperioden og erfaringene som er gjort (Statens forhandlingsutvalg, 2023). Med dette som bakteppe har Landbruksdirektoratet (Ldir), med utgangspunkt i føringer fra Landbruks- og matdepartementet (LMD) og jordbruksoppgjøret 2023 utlyst et oppdrag om en evaluering av ordningen. Evalueringen vil være en sentral del av kunnskapsgrunnlaget for å vurdere muligheten for videreføring av ordningen som del av jordbruksoppgjøret 2024. Evalueringen omfatter vurderinger av:

1. I hvilken grad tilskuddsordningen har klimanytte og hvordan ordningen kan forbedres?
2. I hvilken grad tilskuddsordningen er hensiktsmessig organisert og administrert? Herunder organisering og kvalitetssikring av klimarådgivingstjenestene.
3. Hvilke barrierer som finnes: **a)** for å ta i bruk tilskuddsordningen, **b)** for å ta i bruk tiltaksplanen etter rådgiving, **c)** for at flere tilbydere søker godkjenning av klimarådgivningsopplegg og **d)** hvordan kan man fjerne eller omgå disse barrierene.
4. Er det behov for et kompetansesenter for klima i jordbruket? Og hvordan bør dette i så fall organiseres? Finnes det alternative løsninger til et kompetansesenter? Sistnevnte problemstilling må sees i lys av Bondelagets krav i 2023 om et kompetansesenter på klima, med begrunnelsen om at kompetansen på klima er for spredt i dag.

Måloppnåelse og forbedringspotensialet skal blant annet vurderes ut fra bøndenes og rådgivingstjenestenes ståsted. Evalueringen sees i sammenheng med funn fra forskningsprosjektet *Klimarådgiving som omstillingsrettet virkemiddel i jordbruket*.

1.2. Metode og informasjonsinnhenting

Informasjonsinnhenting bygger på statistikk og spørreundersøkelser (kvantitative metoder), og intervju og dokumentstudier (kvalitative metoder).

Vi har analysert **dokumenter** som har vært førende for ordningen, herunder utredningen av ordningen i 2020 (Landbruksdirektoratet, 2020), instruks (Landbruksdirektoratet, 2023) og rundskriv for regionale miljøtilskudd

(Landbruksdirektoratet, 2022b), beskrivelser av ordningen på Landbruksdirektoratets og andres nettsider, og eksempler på tiltaksplaner.

Vi har gjennomført **intervjuer** med en rekke aktører, se Tabell 1-1 for en oversikt. Intervjuene med Landbruksdirektoratet, Norsk Landbruksrådgivning og TINE har gitt informasjon om ordningen, og deres vurderinger av rådgivningens effekter, addisjonalitet og forbedringspotensiale, samt organiseringen av ordningen. Videre har vi intervjuet et utvalg gårdbrukere og klimarådgivere om deres vurderinger av blant annet betydningen av rådgivningen for gjennomføring av tiltak, klimanytten av gjennomførte tiltak, vurderinger av hva som fungerer (mindre) godt og årsaker til at tiltak eventuelt ikke gjennomføres. Gårdbrukere er valgt med utgangspunkt i variasjon i geografi og produksjon, hvorvidt de har mottatt rådgivning og når de mottok rådgivning. Rådgiverne representerer NLR og TINE, ulike fylker og rådgir om ulike typer produksjon. Et utvalg statsforvaltere og saksbehandlere i kommuner er intervjuet om deres vurderinger av tilskuddsordningens forvaltning og tilhørende ressursbruk, mens vi har innhentet informasjon fra Norsvin for å få perspektiver på eventuelle barrierer for å søke om godkjenning av rådgivningstilbud.

Tabell 1-1 Oversikt over intervjuede aktører

Aktør	Antall personer intervjuet
Landbruksdirektoratet	2
Norsk Landbruksrådgivning	1
TINE	1
Gårdbrukere	7
Klimarådgivere	4
Statsforvalter	2
Kommuner	3
Landbruks- og matdepartementet	1
Norsvin	1
Norsk Bonde- og Småbrukarlag	1

Samtlige intervjuer er gjennomført som semistrukturerte samtaler, med utgangspunkt i en intervjuguide, over digital videosamtale. Ved henvisning til intervju viser vi til enten representanten fra en gitt aktør eller navnet på aktøren, eksempelvis Landbruksdirektoratet.

Vi har sendt ut **spørreundersøkelser** til to målgrupper: gårdbrukere og rådgivere. Undersøkelsen til gårdbrukere er sendt ut til NLRs medlemmer, søkere på tilskuddsordningen i perioden 2021-2023 og lagt ut på Facebook-siden Venner av norsk landbruk. Til sammen har 430 svart på spørreundersøkelsen, hvorav 260 har mottatt klimarådgivning. Til sammenlikning har 1 747 gjennomført klimarådgivning i perioden 2021-2023, hvorav 1 610 er unike mottakere. Se vedlegg A for nærmere informasjon om spørreundersøkelsen og en omtale av representativitet.

Spørreundersøkelsen til rådgivere er sendt til samtlige godkjente rådgivere, tilsvarende listen over rådgivere på Klimasmart landbruk per november 2023. 52 rådgivere har besvart undersøkelsen, tilsvarende 45 prosent. To av klimarådgiverne har ikke gjennomført klimarådgivning. Se Vedlegg B for spørreundersøkelsen og en omtale av representativitet.

Vi har innhentet **statistikk** fra Landbruksdirektoratet om søknader og utbetalinger av tilskudd til klimarådgivning for årene 2021-2023, samt statistikk om produksjonstilskudd.

I tillegg presenteres resultater fra en delrapport utarbeidet i forskningsprosjektet *Klimarådgiving som omstillingsrettet virkemiddel i jordbruket*, ledet av NIBIO i samarbeid med Ruralis. Formålet med forskningsprosjektet er å vurdere og evaluere klimarådgivingstjenesten som nytt omstillingsrettet virkemiddel, undersøke hvordan rådgivningstilbudet mottas av gårdbrukere, deres motivasjon for å benytte seg av klimarådgivning og tiltaksplaner, samt deres forventninger og behov knyttet til tjenesten. I forbindelse med forskningsprosjektet er det gjennomført en nasjonal spørreundersøkelse (del av Trender i norsk landbruk ved Ruralis) og 18 dybdeintervju, 9 med rådgivere fra Norsk landbruksrådgiving og Tine, og 9 med gårdbrukere som har mottatt klimarådgiving. Resultater fra forskningsprosjektets delrapport presenteres i egne avsnitt i kapittel 3, 4 og 5.

1.3. Leseveiledning

I kapittel 2 beskriver vi ordningen. Kapittel 3 vurderer tilskuddsordningens utløsende effekt, mens kapittel 4 presenterer effekter av tilskuddsordningen på kunnskap, utslipp, karbonopptak og klimatilpasning. I kapittel 5 vurderer vi forvaltningen og organiseringen av tilskuddsordningen. I kapittel 6 drøftes behovet for et kompetansesenter for klima i jordbruket. Anbefalinger gis i kapittel 7.

2. Om tilskudd til klimarådgiving

Formålet med tilskudd til klimarådgiving er at gårdbrukere får rådgiving om gårdens klimaavtrykk og behov for klimatilpasning. Tilskuddet skal bidra til økt kunnskap om klimagassutslipp, karbonbinding og klimatilpasning, med sikte på å gjennomføre klimatiltak. Tilskuddsordningen er innlemmet i regionalt miljøtilskudd (RMP) i jordbruket og forvaltes av Landbruksdirektoratet, statsforvalterne og kommunene. Målgruppen er alle gårdbrukere som er berettiget produksjonstilskudd. Søkere som har gjennomført klimarådgiving innen søknadsfristen og dokumentert dette er berettiget tilskudd til klimarådgiving. I perioden 2021-2023 ble det utbetalt anslagsvis 9,4 mill. 2023-kroner i tilskudd til 1747 tilskuddsmottakere. Rundt 90 prosent av mottakerne har mottatt tilskudd én gang. Rundt halvparten av gårdbrukerne har mottatt tilskudd til to-til-en rådgiving, etterfulgt av rundt 35 prosent til én-til-én rådgiving. De resterende rådgivingssamtalene er gjennomført som grupperådgiving. Det er kun Norsk landbruksrådgiving og TINE som har gjennomført klimarådgiving.

2.1. Formål, målgruppe og innhold

Formålet med tilskudd til klimarådgiving er at gårdbrukere får rådgiving om gårdens klimaavtrykk og behov for klimatilpasning. Tilskuddet skal bidra til økt kunnskap om klimagassutslipp, karbonbinding og klimatilpasning, med sikte på få gjennomført klimatiltak i jordbruksproduksjonen på gårdsbrukene (Landbruksdirektoratet, 2022b).

Klimarådgivningen innebærer at klimarådgiveren(e) og gårdbrukeren sammen foretar en helhetlig gjennomgang av utslippene og opptakene av klimagasser som finner sted som resultat av driften på gårdsbruket. I tillegg vurderes gårdsbrukets behov for klimatilpasning (Landbruksdirektoratet, 2022b). Med utgangspunkt i denne gjennomgangen og vurderingen, formuleres klimatiltak (Landbruksdirektoratet, 2023). Klimatiltakene kan omfatte tiltak som gir grunnlag for tilskudd gjennom andre ordninger, og tiltak for å optimere driften på gårdsbruket. Et eksempel på sistnevnte tiltak er reduksjon av dieselforbruk, som både vil redusere gårdsbrukets klimagassutslipp og utgifter (Landbruksdirektoratet, 2023). For å tilrettelegge for gjennomføring av klimatiltak skal det som del av klimarådgivningen utarbeides en **tiltaksplan**. Rådgivningen og tiltaksplanen skal gi gårdbrukeren kunnskapsgrunnlaget og motivasjonen som kreves for å gjennomføre tiltak for å redusere utslipp, øke karbonopptak og for å kunne tilpasse driften til et endret klima (Landbruksdirektoratet, 2022b). Se nærmere omtale av klimarådgivningen og tiltaksplan i delkapittel 2.3.

Tilskuddsordningen for klimarådgiving er en del av regionalt miljøtilskudd for jordbruket (RMP), se Tekstboks 2-1. **Målgruppen** for RMP, og dermed klimarådgiving, er alle gårdbrukere i Norge. Dette omfatter foretak som driver «vanlig jordbruksproduksjon», med andre ord at driften er intensiv nok til å være berettiget produksjonstilskudd, og er registrert i Enhetsregisteret (Landbruksdirektoratet, 2023). Som hovedregel utbetales tilskuddet til den som driver arealet, og ikke den som eier arealet. Tilskuddene, som er en del av RMP, er **rettighetsbaserte**. Det betyr at søker har rett på tilskudd dersom vilkårene for tilskudd er oppfylt (Landbruksdirektoratet & Miljødirektoratet, 2022). Eneste kravene knyttet til tilskuddet er at rådgivingssamtalen er gjennomført i søknadsperioden, det vil si fra 15. oktober det foregående året til 15. oktober i søknadsåret,¹ og at tiltaksplanen underskrevet av rådgiveren er vedlagt søknaden. Det stilles ikke krav til gjennomføring av tiltak

---

¹ Tilskudd til klimarådgiving kan gis dersom rådgivningen er gjennomført i løpet av perioden som har løpt fra forrige søknadsfrist, i motsetning til andre tilskudd under RMP som kun kan gis samme år som tiltaket ble gjennomført (Landbruksdirektoratet, 2023).

(Landbruksdirektoratet, 2022b). Tilskudd til klimarådgivning skiller seg fra øvrige RMP-tilskudd ved at tiltaksklassene og -satsene er fastsatt nasjonalt, av Landbruksdirektoratet. Tilskuddssatser for øvrige ordninger under RMP fastsettes regionalt, av statsforvalterne.

Tekstboks 2-1 Kort om Regionalt miljøtilskudd for jordbruket (RMP)

RMP er en ordning for ulike tilskudd relatert til miljøtiltak på gårdbrukeres egne gårdsbruk eller leiejord. Tiltakene har som formål å redusere forurensing til vann og luft, ivareta kulturlandskap og kulturminner, tilrettelegge for friluftsliv, og/eller å ivareta biologisk mangfold (Landbruksdirektoratet, u.å.). Et eksempel på et tiltak er miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel, som reduserer forurensing til vann og luft (Statsforvalteren i Innlandet, u.å.).

Landbruksdirektoratet er ansvarlig for å formulere forskriftsteksten for RMP, og Statsforvalteren skal i neste ledd utforme RMP med tilhørende forskrifter og satser, slik som nevnt over. Utformingen av RMP skal foregå i samarbeid med partene i det regionale partnerskapet for landbruk (Landbruksdirektoratet, 2020). Det regionale partnerskapet består blant annet av kontor for Norges Bondelag og Norges bonde- og småbrukarlag. Landbruksdirektoratet er også rådgivende myndighet ovenfor Statsforvalteren.

Hvert fylke har et eget miljøprogram med utvalgte miljøtiltak gårdbrukere kan søke tilskudd for å gjennomføre. Det er Statsforvalteren i hvert fylke som bestemmer hvilke tiltak som inngår i fylkets miljøprogram, avhengig av hva Statsforvalteren anser som de største miljøutfordringene i fylket. Hvilke tiltak, og hvilke tiltaksklasser og tiltakssatser, som skal inngår i det regionale miljøprogrammet vil også avhenge av den økonomiske rammen som statsforvalteren får tildelt gjennom jordbruksoppgjøret (Landbruksdirektoratet, u.å.).²

2.2. Forvaltning av tilskuddsordningen

Følgende aktører er involvert i forvaltningen av tilskuddsordningen:

- **Landbruksdirektoratet** har som hovedoppgave å utarbeide forskriftsmal med kommentarer for de regionale miljøtilskuddene. Landbruksdirektoratet veileder statsforvalteren i utforming og forståelse av regelverket, utarbeider retningslinjer for saksbehandlingen, gjennomfører utbetalingen av tilskudd og fører regnskapet for disponering av tilskuddsmidlene (Landbruksdirektoratet, 2023). Landbruksdirektoratet har også ansvaret for å godkjenne tilbydere av klimarådgivning og innholdet i klimarådgivningen (Landbruksdirektoratet, 2022b).
- **Statsforvalterne** fastsetter forskrift om regionale miljøtilskudd i fylket og utarbeider veiledere tilhørende tilskuddsordningene, og gir kommunene og gårdbrukerne informasjon om eventuelt nytt innhold i forskriften og veilederen. I tillegg fungerer statsforvalteren som klageinstans for vedtak fattet i kommunene (Landbruksdirektoratet, 2023; Landbruksdirektoratet, 2020).
- **Kommunene** behandler søknadene om tilskudd til klimarådgivning, og fatter vedtak som bestemmer hvorvidt tilskuddet skal utbetales. Tilskuddet utbetales direkte til gårdbrukerens konto. Kommunene er

---

² Tilskudd til klimarådgivning skiller seg fra øvrige RMP-tilskudd ved at tiltaksklassene og -satsene er fastsatt nasjonalt, av Landbruksdirektoratet. Tilskuddssatser for øvrige ordninger under RMP fastsettes regionalt, av statsforvalterne.

også ansvarlig for å informere og veilede om regelverket og om søknadsprosessen til søkere (Landbruksdirektoratet, 2022a).

I tillegg er følgende involvert i organiseringen og gjennomføringen:

- **Tilbydere av klimarådgiving og klimarådgivere.** I prøveperioden er det kun Norsk Landbruksrådgiving (NLR) og TINE som har søkt om godkjenning av rådgivningstilbud med tilhørende klimarådgivere.

2.3. Rådgivningstilbud: rådgivningssamtale, tiltaksplan og klimakalkulator

Rådgivningstilbudet består av en rådgivningssamtale på gårdsbruket, som munner ut i en tiltaksplan.

Rådgivningssamtalene gjennomføres som to-til-én rådgiving, én-til-én rådgiving eller grupperådgiving:

- **Grupperådgiving** innebærer at flere gårdbrukere deltar samtidig i en felles rådgivningssamtale. Gruppene settes sammen basert på geografi og type produksjon som drives på gårdsbruket (Norsk Landbruksrådgiving, u.å.).
- **To-til-én rådgiving** brukes i de tilfellene hvor bonden driver flere typer produksjon på gårdsbruket, eksempelvis både grovfôrproduksjon og melkeproduksjon.
- **Én-til-én rådgiving** benyttes når gårdsbedriften består av én enkelt produksjon, slik som korn eller grønnsaker. Tiltaksklassen kan også brukes i tilfeller hvor produksjonen består av forskjellige produksjoner, men hvor tiltaksplanen ikke omfatter alle produksjoner på gårdsbruket. Dette fordi det ikke eksisterer et helhetlig rådgivningstilbud for alle (Landbruksdirektoratet, 2022b).

Tilskuddssatsene varierer etter type gjennomført rådgiving. Tilskuddssatsene på to-til-én rådgiving, én-til-én rådgiving eller grupperådgiving var henholdsvis 8000, 6000 og 2000 kroner i 2022 og 2023. I 2021 var satsen for én-til-én rådgiving inndelt i to avhengig av om man mottok lav sats (2000 kroner) eller høy sats (4000 kroner). Tilskuddssatsene fastsettes nasjonalt, i motsetning til hva tilfellet er for øvrige tilskuddsordninger omfattet av RMP. Disse fastsettes i stedet med utgangspunkt i årlig søknadsomfang.

De ulike typene rådgiving som kan gjennomføres bestemmes av Landbruksdirektoratet. Hva som er relevant for den enkelte bonde, og dermed hvilken type rådgiving som faktisk gjennomføres på gårdsbruket, bestemmes av gårdbrukeren selv i samråd med klimarådgiveren.

Tiltaksplanen-/klimahandlingsplanen som utarbeides i forbindelse med klimarådgivningen skal inkludere generell informasjon om gårdsbruket, en redegjørelse for gårdbrukerens målsetting for gjennomføring av klimarådgiving, gjennomgang av produksjonstall for gården, liste over hvilke tiltak for klimatilpasning som har blitt diskutert, liste over mulige klimatiltak som kan iverksettes, og en tidsplan for gjennomføring av prioriterte tiltak. Tiltaksplanen utarbeides av klimarådgiveren(e) og gårdbrukeren, og signeres til slutt av klimarådgiveren(e). Landbruksdirektoratet har utarbeidet en mal til tiltaksplanen, som er bearbeidet etter dialog med NLR og TINE. Både NLR og TINE har redigert malen utseendemessig – innholdet skal imidlertid ifølge dem selv i prinsippet være det samme.

Gårdbrukere oppfordres til å samtykke til bruk av **Klimakalkulatoren** i forbindelse med klimarådgiving. Klimakalkulatoren er et digitalt verktøy som brukes til å gjennomgå gårdsdriftens klimaavtrykk. Alle gårdbrukere som har produksjonsdata registrert i Landbrukets Dataflyt kan benytte seg av Klimakalkulatoren, gitt at de samtykker til deling av data for sitt foretak (Landbruksdirektoratet, u.å.). Per 1. november 2023 hadde 7 966 gårdbrukere samtykket til dette. I 2023 kan produksjoner innen kumelk, korn, gris, ammeku, potet og sau ta den i bruk. Det ligger ute en pilot på grønt (løk, gulrot og kålrot), egg og slaktekylling, ifølge Klimasmart landbruk. Det

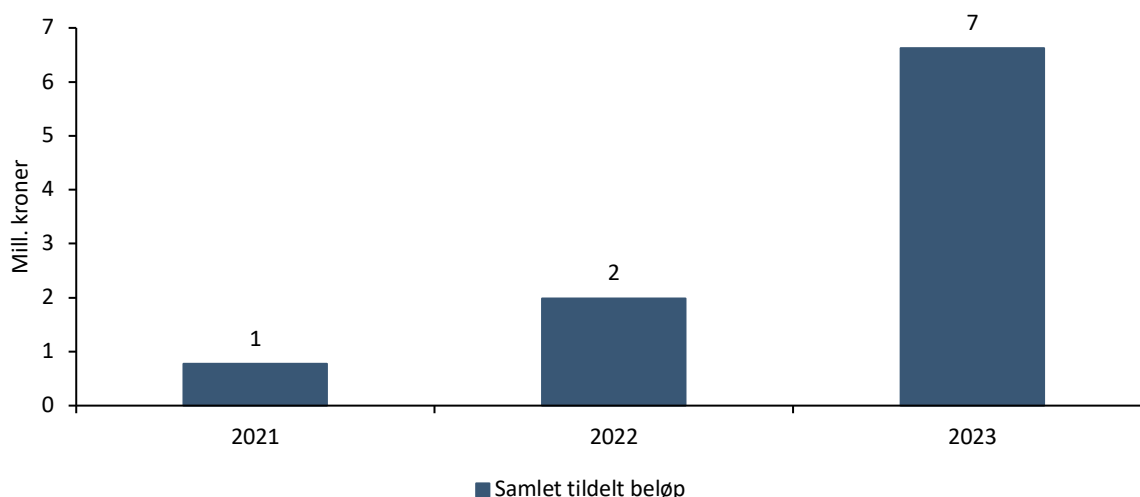
er planlagt at Klimakalkulatoren etter hvert også skal kunne brukes for flere typer produksjon.³ Dersom et gårdsbruk ikke bruker Klimakalkulatoren, skal det i klimarådgivingen utarbeides en oversikt med nøkkeltall for driften (Landbruksdirektoratet, u.å.). Klimakalkulatoren er utviklet av Klimasmart Landbruk, og prosjektet eies av 17 eiere fra både samvirkene og private aktører. Aktører som NLR og TINE utdanner og kurser sine rådgivere i Klimakalkulatoren (Klimasmart Landbruk, 2020; Landbruksdirektoratet, u.å.).

2.4. Oversiktsbilde av utbetalte tilskudd og søknader

Denne evalueringen omfatter søknader til tilskuddsordningen i perioden 2021-2023. Det er tildelt anslagsvis 9,4 mill. kroner (ikke prisjustert) totalt i tilskudd til gårdbrukere gjennom ordningen i denne perioden. Tallene for 2023 er foreløpig, og baseres på omsøkte midler. Ettersom samtlige omsøkte beløp i 2022 ble tildelt, legger vi til grunn det samme for 2023. Omsøkt beløp antas dermed å tilsi tildelte beløp for 2023.

Tildelte midler har økt årlig over søknadsårene 2021-2023. Figur 2-1 viser at samlede tildelt beløp til klimarådgiving økte fra omtrent 770 000 i 2021 til litt over 6,6 mill. kroner i 2023 i løpende priser.

Figur 2-1 Samlet årlig tildelt beløp til klimarådgiving for 2021-2023*

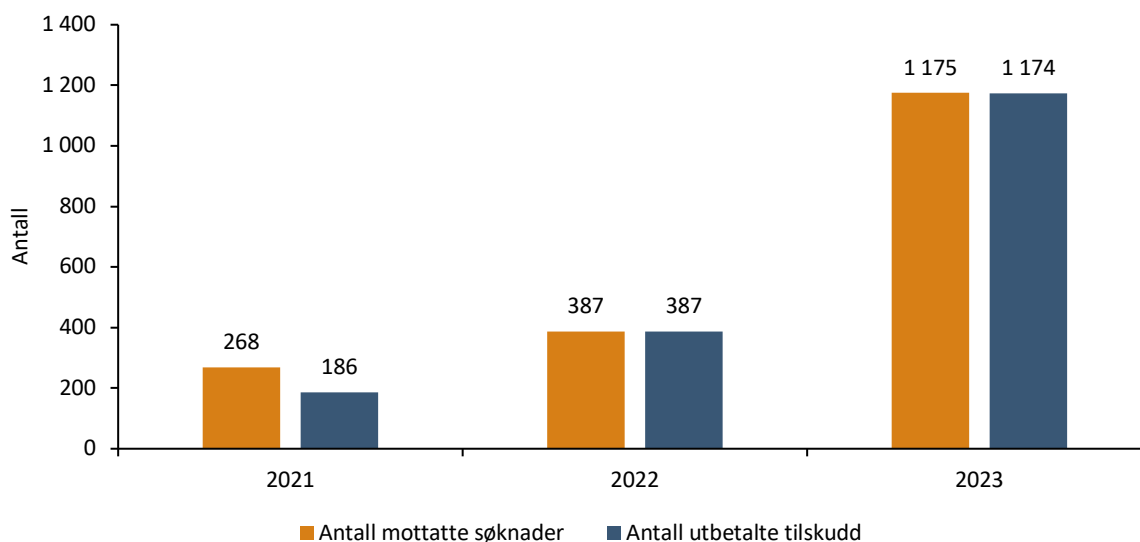

Kilde: Landbruksdirektoratet (bearbeidet av Menon Economics). Tildelt beløp for 2023 er foreløpige tall, og tilsvarer omsøkt beløp.

Figur 2-2 viser at antallet mottatte og innvilgede søknader om tilskudd har økt over perioden, spesielt fra 2022 til 2023. Ifølge intervjuer vi har foretatt med ulike parter tilknyttet ordningen, har flere gårdbrukere over tid blitt kjent med ordningen og ønsket å ta den i bruk. Økningen forklares med at ordningen har blitt markedsført, deriblant ved at klimarådgivere har tatt kontakt med flere gårdbrukere om ordningen, og at gårdbrukere har spredd ordet om ordningen seg imellom. Til sammen har 1747 tilskuddsmottakere søkt om og mottatt tilskudd i perioden 2021-2023. Av disse har 137 gårdbrukere mottatt tilskudd mer enn én gang, se omtale i delkapittel 2.5.

³ Ifølge Statens forhandlingsutvalg for 2023, «skal kalkulatorer for de produksjonene med de største utslippene være satt i drift» i løpet av 2023. Videre er det for 2024 et mål «å utvikle operative kalkulatorer på geitemelk, kalkun og flere produksjoner innen grønt, frukt, bær og drivhus. Det er også et mål å få synliggjort flere tiltak i kalkulatoren, som biogass og biorest, fornybar energiproduksjon, karbonlagring, gjødselføring og en kobling mot Regionalt miljøprogram. Videre skal kalkulatoren for svin videreutvikles, det skal gjøres oppdatering av værdata og jordsmonn kartlegging mv.» (Statens forhandlingsutvalg, 2023)

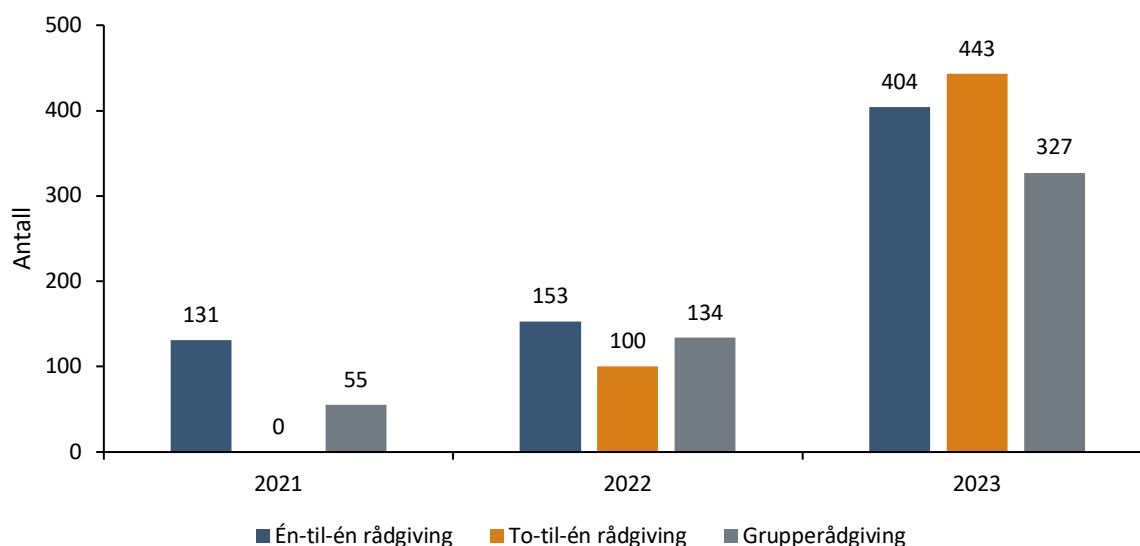
Figur 2-2 Antall søknader om og mottakere av tilskudd til klimarådgeving for 2021-2023*

Kilde: Landbruksdirektoratet (bearbeidet av Menon Economics). *Antall utbetalte tilskudd for 2023 er foreløpige tall, og tilsvarer antall mottatte søknader.

Samtlige gårdbrukere som har mottatt og betalt for klimarådgeving har rett på tilskudd, forutsatt at signert tiltaksplan er vedlagt søknaden. I tråd med dette er det kun et fåtall søkere som ikke har mottatt tilskudd, og da i hovedsak i 2021 (se Figur 2-2). Fra intervjuer er inntrykket at avslagene skyldes feil i søknadene eller at søkere har oppgitt at de har mottatt klimarådgeving uten at dette faktisk er tilfellet. Dette kan skyldes at de eksempelvis ikke er kjent med ordningen, men tror at de kanskje har mottatt noe slikt – ikke at de forsøker å tilegne seg midler de ikke har rett på. Gitt at antallet avslag er høyest det første året av pilotperioden, kan det tyde på at innføring av tilskuddet krevde en form for «tilvenning».

Figur 2-3 Antall mottakere av tilskudd til klimarådgeving fordelt på tiltaksklasse for 2021-2023.

Kilde: Landbruksdirektoratet (bearbeidet av Menon Economics). *Antall tilskuddsmottakere for 2023 er foreløpige tall, og tilsvarer antall mottatte søknader.

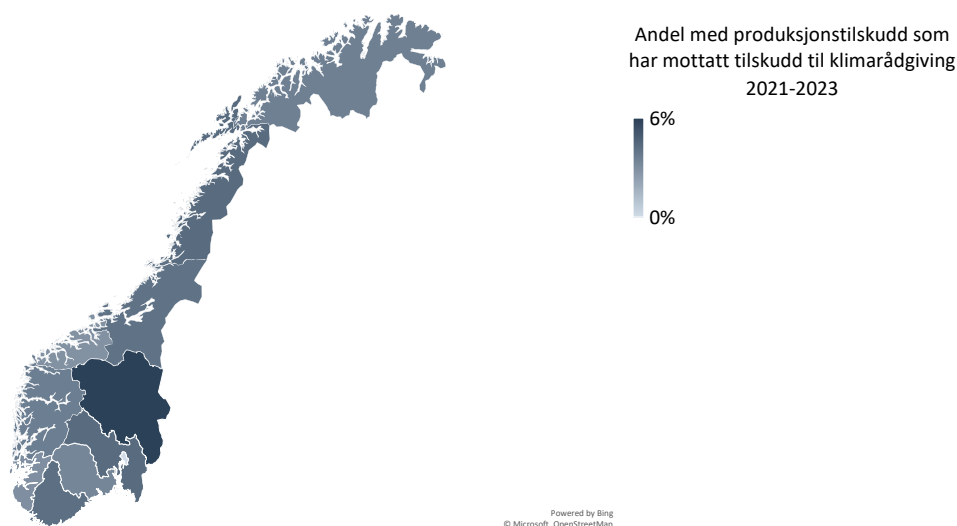
Sett bort ifra at antall søknader øker samlet sett, har også antallet som har mottatt to-til-én rådgiving økt. To-til-én rådgiving er tiltaksklassen med høyest sats og ble innført i 2022. Økningen i bruk av denne tilskuddssatsen forklarer dermed også delvis økningen i samlet utbetaling av tilskudd i løpet av tre-årsperioden. I 2021 ble det skilt mellom én-til-én rådgiving med «lav» og «høy» sats. I påfølgende år var tilskuddssatsen for én-til-én rådgiving satt tilsvarende den tidligere «høye» satsen. Dermed har utbetaling av tilskudd for denne tiltaksklassen også økt relativt til 2021. Forholdstallet mellom gjennomførte én-til-én rådgivninger og grupperådgivninger har ellers ikke endret seg nevneverdig over perioden. Vi kjenner ikke til antallet gårdbrukere som har deltatt per grupperådgiving, og dermed heller ikke det totale antallet grupperådgivninger som er gjennomført.

Det foreligger ikke statistikk om hvilke av rådgivingstilbyderne (TINE og NLR) som har gjennomført én-til-én klimarådgiving eller grupperådgiving. Det er likevel nærliggende å tro at NLR har gjennomført flest én-til-én- og grupperådgivningssamtaler ettersom de tilbyr rådgiving på flere typer produksjon. To-til-én rådgiving omfatter de tilfellene der en rådgiver fra hver av organisasjonene er representert.

2.5. Hvem søker om og mottar tilskudd til klimarådgiving?

I perioden 2021-2023 mottok 1610 unike gårdbrukere tilskudd til klimarådgiving.⁴ Dette tilsvarer rundt fire prosent av antall gårdbrukere med produksjonstilskudd i 2022. Andelen mottakere av produksjonstilskudd som har mottatt tilskudd til klimarådgiving er høyest i Innlandet (seks prosent), se Figur 2-4. Andelen er lavest i Rogaland, Vestfold og Telemark og Møre og Romsdal, på tre prosent.⁵

Figur 2-4 Antall mottakere av tilskudd til klimarådgiving i årene 2021-2023 sett opp mott antall mottakere av produksjonstilskudd i 2022, fordelt på fylke

Kilde: Landbruksdirektoratet (bearbeidet av Menon Economics).

⁴ Av 1 747 tilskuddsmottakere har 137 gårdbrukere har mottatt tilskudd til klimarådgiving to eller tre ganger.

⁵ I Oslo er det ingen som har mottatt produksjonstilskudd eller tilskudd til klimarådgiving.

3. Tilskuddsordningens utløsende effekt

Rundt halvparten av gårdbrukerne oppgir at de sannsynligvis ville oppsøkt klimarådgivning uansett samme år eller på et senere tidspunkt, uavhengig av tilskudd. Den høye andelen kan være påvirket av at klimarådgivere i oppstartsfasen har oppsøkt gårdbrukere som antas å være særlig interessert. Det er rimelig å tro at tilbøyeligheten til å oppsøke klimarådgivning øker med interessen. Rundt 40 prosent oppgir at de trolig ikke ville oppsøkt klimarådgivning uten tilskudd. Tilskuddsordningen har trolig en høyere utløsende effekt for denne gruppen gårdbrukere. Rådgiverne vurderer at ordningen er mer utløsende enn gårdbrukerne.

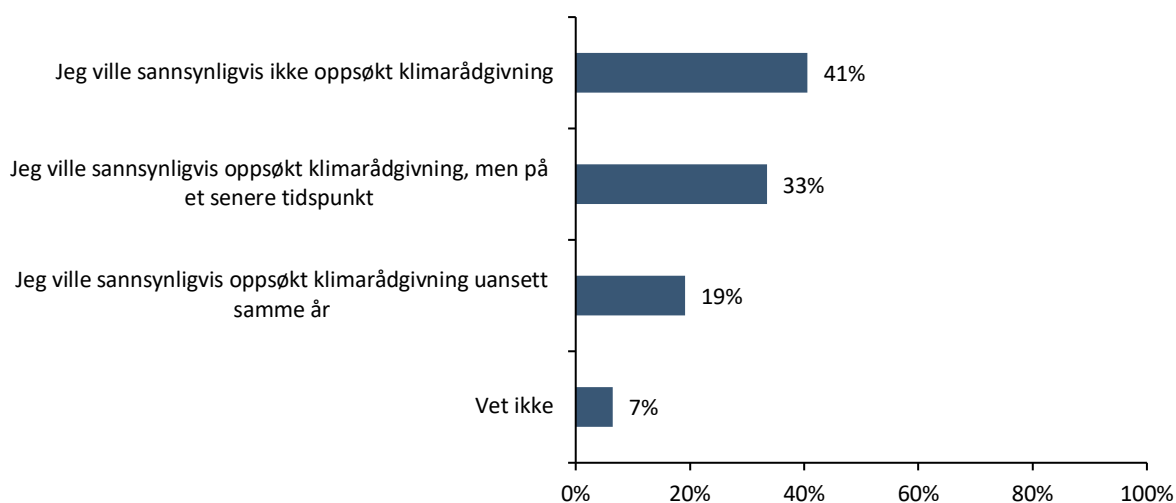
For å kunne vurdere måloppnåelsen må vi først vurdere ordningens *addisjonalitet* - om tilskuddet bidrar til å utløse aktiviteter som ellers ikke ville blitt realisert. Med aktiviteter mener vi gjennomført klimarådgivning. Dersom gårdbrukerne uansett hadde mottatt tilsvarende klimarådgivning på samme tidspunkt, har ikke tilskuddsordningen bidratt til å nå fastsatte mål, uavhengig av hvor god klimarådgivningen er.

3.1. Tilskuddsmottakernes vurderinger

Vi har kartlagt i hvilken grad tilskuddsordningen var utløsende for at gårdbrukere som har mottatt klimarådgivning, oppsøkte klimarådgivning. Gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning omfatter gårdbrukere som i spørreundersøkelsen vår oppgir å ha mottatt tilskuddsbasert klimarådgivning fra NLR og/eller TINE, med mindre annet er spesifisert.

Figur 3-1 viser i hvilken grad gårdbrukere som har mottatt tilskudd opplevde at tilskuddsordningen var utløsende for at de oppsøkte klimarådgivning. I overkant av 40 prosent av respondentene svarer at tilskuddsordningen var utløsende. For rundt en tredjedel av gårdbrukerne var ikke tilskuddet utløsende for at de oppsøkte klimarådgivning, men trolig utløsende for at de oppsøkte klimarådgivning tidligere enn de ville gjort hvis ikke tilskuddet ble gitt. Rett under 20 prosent oppga at de uansett ville ha oppsøkt klimarådgivning det samme året, uavhengig av tilskudd. Resterende syv prosent oppgir at de ikke vet i hvilken grad tilskuddsordningen var utløsende.

Figur 3-1 Gårdbrukernes svar på om de ville oppsøkt klimarådgivning i fravær av tilskuddsordningen

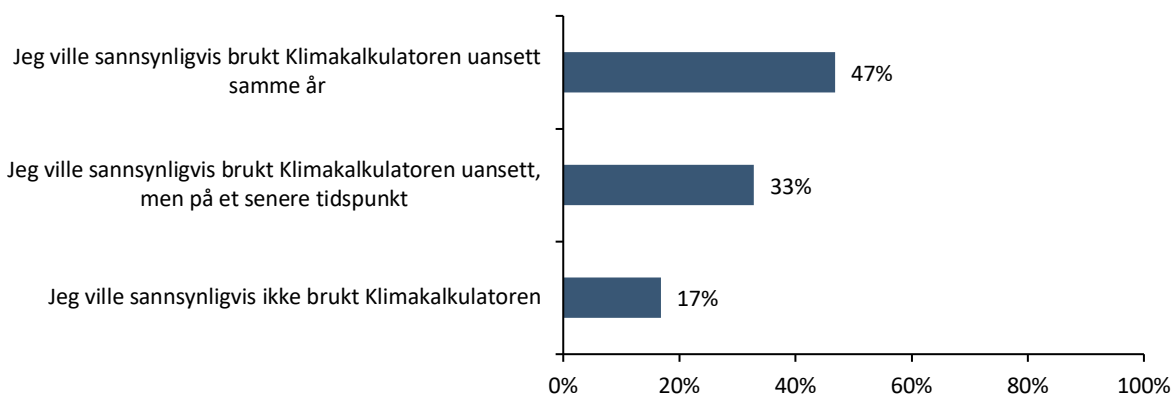
Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=260.

I intervjuer uttrykker enkelte av gårdbrukere at tilskuddsordningen var utløsende, og flere understreker at det var viktig at tilskuddet dekket utgiftene til selve klimarådgivningen.

Flere utdyper at klimarådgiverne anbefalte at de skulle gjennomføre klimarådgivningen nå som utgiftene var dekket av tilskudd, ettersom dette senere trolig vil erstattes med et krav om å gjennomføre klimarådgivning. Det er uklart for oss hvor dette signalet stammer fra.

Målet om at alle gårdsbruk får tilbud om klimarådgivning innen utgangen av 2025 er satt i sammenheng med bruk av Klimakalkulatoren: det er et mål at alle gårdsbruk skal ta i bruk klimakalkulatoren innen samme tid (Norges Bondelag, 2020). Blant gårdbrukerne som har fått klimarådgivning fra NLR og/eller TINE og som bruker Klimakalkulatoren, oppgir nesten halvparten at de trolig ville tatt i bruk Klimakalkulatoren samme år uavhengig av om de hadde fått klimarådgivning det året, som vist i Figur 3-2. Rundt en tredjedel oppgir at de ville tatt i bruk Klimakalkulatoren uansett, men at de trolig ville gjort det på et senere tidspunkt. I underkant av 20 prosent av respondentene oppgir at de ikke ville brukt Klimakalkulatoren uten klimarådgivningen. For disse gårdbrukerne virker klimarådgivningen dermed å ha vært utløsende for at de tok i bruk Klimakalkulatoren.

Figur 3-2 Gårdbrukernes vurdering av i hvilken grad klimarådgivningen fra NLR/TINE var utløsende for at de bruker Klimakalkulatoren

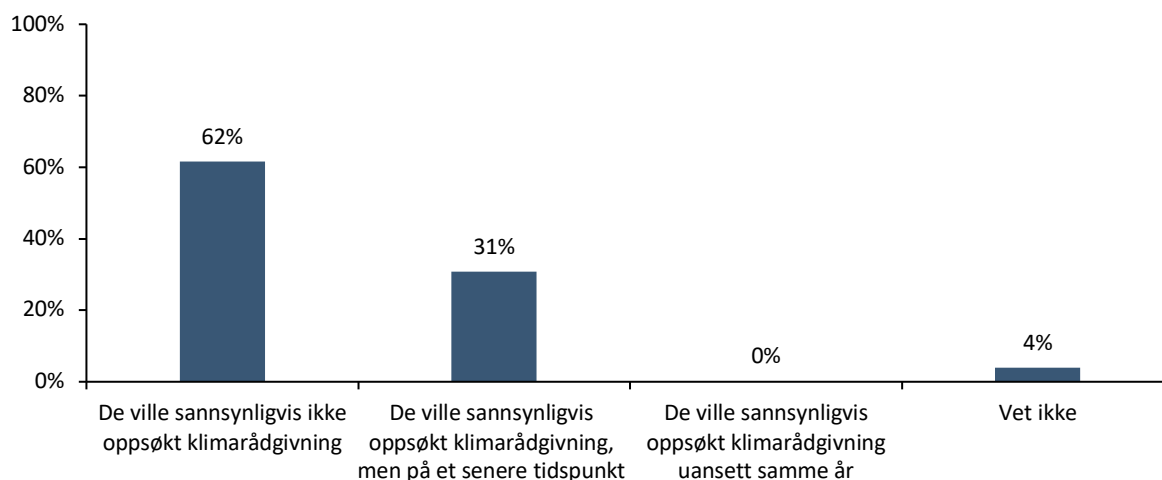

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=143. Antallet respondenter tilsvarende som oppgir å bruke Klimakalkulatoren.

3.2. Klimarådgivernes vurderinger

Klimarådgiverne mener at tilskuddet i større grad er utløsende for at gårdbrukerne velger å oppsøke klimarådgivning enn det gårdbrukerne selv vurderer. I underkant av to tredjedeler av respondentene oppgir at gårdbrukerne sannsynligvis ikke ville oppsøkt klimarådgivning uten å motta tilskudd, som vist i Figur 3-3. Ingen klimarådgivere oppgir at de tror at det er sannsynlig at gårdbrukerne ville oppsøkt klimarådgivning uansett på samme tid, uten tilskudd. En del av respondentene oppgir derimot at gårdbrukerne ville ha oppsøkt klimarådgivning selv uten tilskudd, men på et senere tidspunkt.

Figur 3-3 Klimarådgivernes vurderinger av i hvilken grad tilskuddet er utløsende for at gårdbrukerne mottar klimarådgivning

Kilde: Spørreundersøkelse til klimarådgivere i NLR og TINE, Menon Economics. N=50.

Klimarådgiverne uttrykker i intervju at tilskuddet vurderes som utløsende for gjennomføring av klimarådgivning både for gårdbrukerne som oppsøker rådgivingen på eget initiativ, og for gårdbrukere som blir kontaktet av klimarådgiverne.

Samtidig trekker enkelte fram at det for en del gårdbrukere er krevende å legge ut for rådgivingen fram til de får utbetalt tilskuddet, på grunn av manglende likviditet. Spørreundersøkelsen viser at i underkant av 60 prosent av klimarådgiverne er helt enig eller enig i at tilskuddet som gis til gårdbrukere er tilstrekkelig til å dekke gårdbrukernes kostnader ved klimarådgivning. Øvrige respondenter opplever at det er kostnader som ikke dekkes av tilskuddet, eller oppgir at de ikke vet. I intervju utdyper enkelte klimarådgivere at kostnader knyttet til eksempelvis transport fra og til grupperådgivning og betaling av avløser imens man deltar på grupperådgivning ikke dekkes av tilskuddet.

3.3. Andre aktørers vurderinger

I den grad de opplever å ha grunnlag for å vurdere ordningens utløsende effekt, kommenterer Landsbruksdirektoratet at det trolig er større sannsynlighet for at gårdbrukere mottar klimarådgivning når ordningen er tilskuddsberettiget. NLR og TINE gir lignende vurderinger. Samtidig påpeker NLR at mange gårdbrukerne som har tatt i bruk ordningen hadde stor interesse for og kunnskaper om temaet også før rådgivning. Det er dermed større sannsynlighet for at denne gruppen kan ha gjennomført klimarådgivning uten tilskudd.

En representant trekker fram at gårdbrukere generelt er presset på tid og økonomi. Å gjennomføre klimarådgivning føyer seg inn i rekken av aktiviteter man *bør* gjøre, som for eksempel å skifte bank, forsikring osv. Vedkommende uttrykker at det at ordningen er tilskuddsberettiget, trolig øker sannsynligheten for at gårdbrukere oppsøker klimarådgivning. Samtidig utdyper vedkommende at dagens tilskudd kanskje ikke er tilstrekkelig, blant annet fordi fordelene ved å gjennomføre klimarådgivning kan være vanskelig å se i forkant. Vedkommende peker på at ørepåslag, slik TINE har gjort for kjøp av melk dersom gårdbrukeren tar i bruk Klimakalkulatoren, er et mulig tiltak for å ytterligere insentivere gårdbrukere til å gjennomføre klimarådgivning.

3.4. Funn fra forskningsprosjektet

I midtveisrapporten fra forskningsprosjektet ble tilskuddets utløsende effekt vurdert både gjennom intervju med gårdbrukere og klimarådgivere, og i spørreundersøkelsen Trender i norsk landbruk (Zahl-Thanem og Melås, 2022). De intervjuede gårdbrukerne forteller at en hovedmotivasjon for å søke klimaråd var mulige positive driftsmessige effekter av tiltakene i planen som ble utarbeidet, men at tilskuddet også spilte en rolle. Tilskuddet gjennom RMP beskrives som å bidra til å redusere den økonomiske barrieren for å delta. Klimarådgiverne på sin side mente at tilskuddet var avgjørende for å få gårdbrukere til å delta på klimarådgiving, så lenge dette er en frivillig ordning.

I spørreundersøkelsen ble både deltakelse og mulig deltakelse kartlagt, i tillegg til gårdbrukernes motivasjon både for å delta og ikke delta (se kapittel 5). Fem prosent av de som svarte på undersøkelsen oppgir at de har gjennomført klimarådgiving, mens ytterligere 16 prosent sier de planlegger å søke klimaråd i løpet av det neste året. Disse prosentene representerer henholdsvis 1785 og 5712 norske gårdsbruk, basert på registrerte mottakere av jordbruksstøtte i Produsentregisteret. De gårdbrukerne som har mottatt klimaråd, fått utarbeidet tiltaksplan og tatt i bruk klimakalkulatoren, har høyere utdanning, høyere inntekt, og større bruk enn gjennomsnittet. Når det gjelder motivasjon, kunne de spurte gårdbrukerne oppgi hvor avgjørende fem ulike faktorer spilte. I overkant av 60 prosent viser til økt kunnskap om landbrukets klimautfordringer som svært eller ganske viktig, mens 55 prosent oppfatter at rådgivingen kan bidra til driftsmessige fordeler, og at de ønsker å øke sitt klimabidrag. Videre sier 59 prosent av de som har gjennomført eller planlegger å gjennomføre klimarådgiving at tilskuddet er svært eller ganske viktig.

I forskningsprosjektet ble det spurt om begrunnelse fra de gårdbrukerne som svarte at de ikke har søkt om klimarådgivning, eller ikke planlegger å søke i hele tatt. Her svarer 23 prosent at de mangler kapasitet og ressurser til å sysle med flere prosjekter, mens 20 prosent oppgir at de allerede mottar tilstrekkelig med rådgivning gjennom andre ordninger. Videre gir 17 prosent uttrykk for at de syns landbruket drives bærekraftig nok allerede og ikke føler noe ansvar for å gjennomføre klimatiltak på eget bruk, mens 14 prosent sier at de har liten tro på effekten av klimatiltak på gårdsnivå. Like mange frykter at klimarådgivningen, med etterfølgende tiltaksplan, vil medføre forpliktelser som er vanskelige å følge opp.

3.5. Våre vurderinger

Oppsummert finner vi at tilskuddsordningen trolig er utløsende for for rundt halvparten av de gårdbrukerne som gjennomfører klimarådgiving. Den relativt lave utløsende effekten kan være påvirket av at klimarådgivere i oppstartsfasen har oppsøkt de gårdbrukere som antas å være særlig interessert, og at gårdbrukere som har oppsøkt ordningen selv trolig er særlig interessert. Tilskuddet kan være utløsende for at øvrige gårdbrukere i landet gjennomfører klimarådgiving.

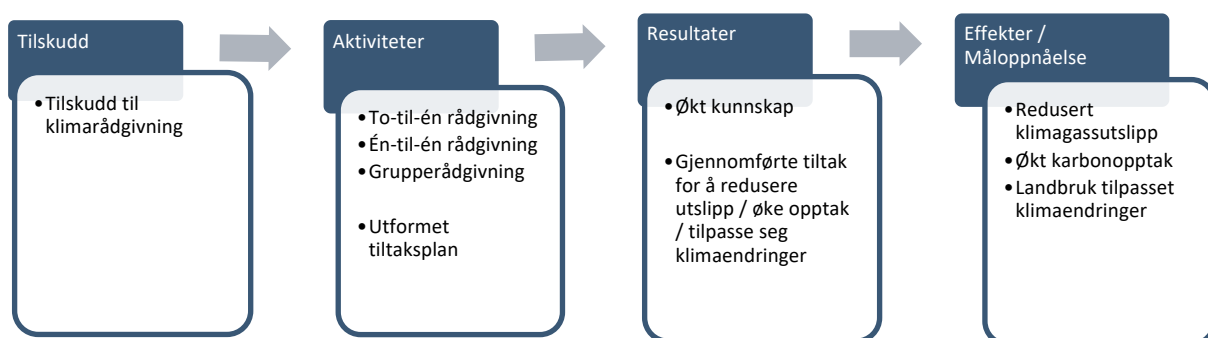
At gårdbrukere ikke er kjent med ordningen, begrensninger i tilbudet, tids- og ressursbegrensninger samt usikkerhet og skepsis knyttet til hva klimarådgiving innebærer er sentrale årsaker til at ikke flere gårdbrukere har gjennomført klimarådgiving så langt (se kapittel 5.2).

4. Effekter på kunnskap, utslipp, karbonopptak og klimatilpasning

Vi har kartlagt i hvilken grad tilskudd til klimarådgivning bidrar til økt kunnskap om klimagassutslipp, karbonbinding og klimatilpasning hos gårdbrukere, og til at gårdbrukerne gjennomfører klimatiltak. Ifølge rådgiverne og gårdbrukerne har klimarådgivning bidratt mer til økte kunnskaper om klimagassutslipp, enn til kunnskaper om karbonopptak og klimatilpasning. Rådgiverne selv opplever også å ha best kompetanse på temaet klimagassutslipp. Klimarådgivning har bidratt til reduserte utslipp, men i begrenset omfang, og i mindre grad bidratt til økt karbonopptak og bedre klimatilpasning. Gårdbrukerne oppgir mangel på tid, ressurser og kunnskap om relevante tiltak som årsaker til at ikke flere tiltak er gjennomført. Gårdbrukerne oppgir særlig manglende kunnskaper om tiltak for å øke karbonopptak.

Formålet med tilskuddet er å få rådgiving om gårdens klimaavtrykk og behovet for klimatilpasning. Tilskuddet skal «stimulere til kunnskapsoppbygging om klimagassutslipp, karbonbinding og klimatilpasning, med sikte på å få gjennomført klimatiltak i jordbruksproduksjonen på sitt foretak» (Landbruksdirektoratet, 2022b). Figur 4-1 illustrerer hvilke effekter tilskuddsordningen er tenkt å føre til.

Figur 4-1 Resultatkjede for tilskudd til klimarådgivning

Kilde: Menon Economics, i tråd med DFØs veileder for evaluering av tilskuddsordninger

I delkapittel 4.1 - 4.4 beskrives i hvilken grad gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning oppgir økt kunnskap om klimagassutslipp, karbonbinding og klimatilpasning sammenlignet med øvrige gårdbrukere (delkapittel 4.1). Deretter vurderes hvorvidt deltakelse i klimarådgivning bidrar til gjennomføring av tiltak, med utgangspunkt i hvilke tiltak som foreslås i tiltaksplanene (delkapittel 4.2), og gjennomførte tiltak uavhengig av klimarådgivning (delkapittel 4.3). Delkapittel 4.4 beskriver kort betydningen av tilskudd for gjennomføring av tiltak.

Delkapittel 4.5 oppsummerer hovedfunn fra forskningsprosjektet, *Klimarådgivning som omstillingsrettet virkemiddel i jordbruket*.

Til slutt vurderes i hvilken grad tilskuddsordningen har bidratt til reduserte utslipp, økt karbonopptak og bedre klimatilpasning (delkapittel 4.6).

4.1. Effekter av klimarådgivning på gårdbrukeres kunnskapsoppbygging

Vi har kartlagt gårdbrukernes egenvurdering av kunnskapsoppbygging som følge av fullført klimarådgivning. Hvorvidt gårdbrukere opplever økte kunnskaper som følge av rådgivning avhenger både av klimarådgivernes kompetanse på feltet og gårdbrukerne forhåndskunnskaper. Fra intervjuer med ulike aktører har vi inntrykk av at gårdbrukere som først ble tilbudt klimarådgivning eller oppsøkte ordningen selv, er særlig endringsvillige og/eller interessert i klimatiltak. En eventuell effekt på kunnskapsoppbygging for denne gruppen kan derfor undervurdere mulige effekter for øvrige gårdbrukere.

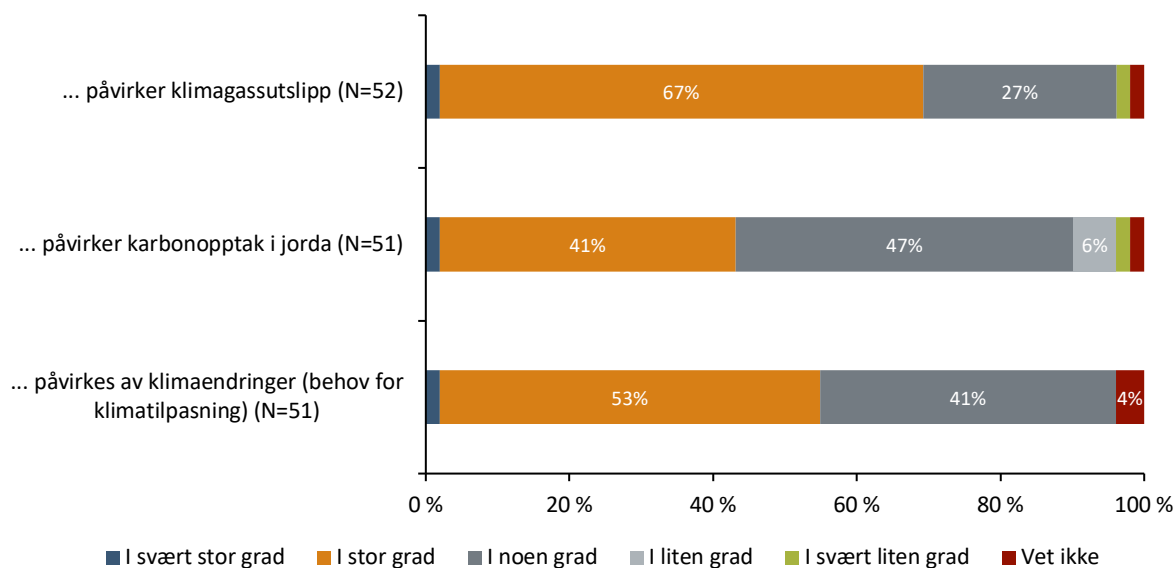
Oppsummert finner vi at flertallet av klimarådgiverne vurderer egen kompetanse knyttet til hvordan gårdsdriften påvirker **klimagassutslipp** og tilhørende tiltak som i svært stor eller stor grad tilstrekkelig. Gårdbrukerne er mer sprikende i vurderingene av egen kunnskapsoppbygging som følge av rådgivning. Kun en fjerdedel oppgir i svært stor eller stor grad å ha fått økte kunnskaper om utslipp fra sine gårdsbruk. Rundt en tredjedel av klimarådgiverne vurderer kompetansen knyttet til muligheter for **karbonopptak i jorda** og tilhørende tiltak som i svært stor eller stor grad tilstrekkelig. Den lavere andelen kan ha sammenheng med at TINE-rådgiverne ikke nødvendigvis har kompetanse på feltet. Samtidig er det også dette temaet flest gårdbrukere oppgir at de i liten eller svært liten grad opplever å få økte kunnskaper om som følge av rådgivning (37 prosent). I underkant av 20 prosent av gårdbrukerne oppgir at de i svært stor eller stor grad fikk økte kunnskaper om behovet for **klimatilpasning**.

På spørsmål om i hvilken grad de har tilstrekkelige kunnskaper om nevnte temaer og tilhørende tiltak, oppgir gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning at de i minst grad har kunnskaper om karbonopptak og klimatilpasning. Gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning vurderer i større grad at de har kunnskap om temaene, sammenlignet med gårdbrukere som ikke har gjennomført klimarådgivning. Samtidig er det en større andel gårdbrukere som *ikke* har gjennomført klimarådgivning som oppgir at de ikke har behov for kunnskap om temaene, eller at de ikke vet om de har tilstrekkelig med kunnskap.

4.1.1. Klimarådgivernes vurderinger av egen kompetanse

Nærmere 70 prosent av klimarådgiverne som har besvart spørreundersøkelsen opplever at de i svært stor eller stor grad har tilstrekkelig kompetanse til å vurdere hvordan gårdbrukernes gårdsdrift påvirker klimagassutslipp. En lavere andel oppgir også at de i svært stor eller stor grad opplever at de har tilstrekkelig kompetanse om behov for klimatilpasning (55 prosent), mens under halvparten at de har tilstrekkelig kompetanse til å vurdere hvordan gårdsdriften påvirker karbonopptak i jorda, se Figur 4-2.

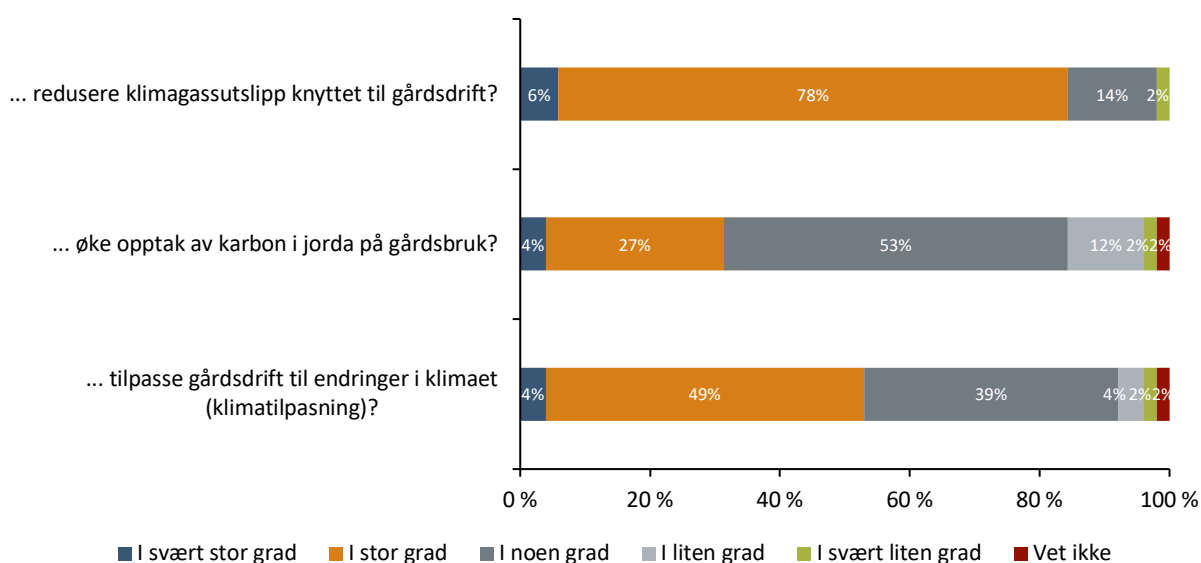
Figur 4-2 Klimarådgivernes vurderinger av om de i svært stor grad/i stor grad har tilstrekkelig kompetanse til å vurdere hvordan gårdsdriften til gårdbrukere ...

Kilde: Spørreundersøkelse til klimarådgivere i NLR og TINE, Menon Economics. Svarandeler som ikke er vist i figuren utgjør 3 prosent eller mindre.

Temaene flest klimarådgivere oppgir å ha kompetanse om påvirkning på og påvirkning fra, er også de temaene flest oppgir å ha tilstrekkelig kompetanse til å gi gode råd om tiltak knyttet til. Over 80 prosent av respondentene oppgir at de har tilstrekkelig kompetanse til å gi gode råd om tiltak for å redusere klimagassutslipp knyttet til gårdsdrift, mens kun en tredjedel oppgir det samme for tiltak om karbonbinding, se Figur 4-3. Litt over halvparten av respondentene opplever å ha tilstrekkelig kompetanse til å gi gode råd om tiltak knyttet til klimatilpasning.

Figur 4-3 Klimarådgivernes vurderinger av om de i svært stor grad/i stor grad har tilstrekkelig kompetanse på følgende temaer for å gi gode råd om tiltak for å ...

Kilde: Spørreundersøkelse til klimarådgivere i NLR og TINE, Menon Economics. N=51.

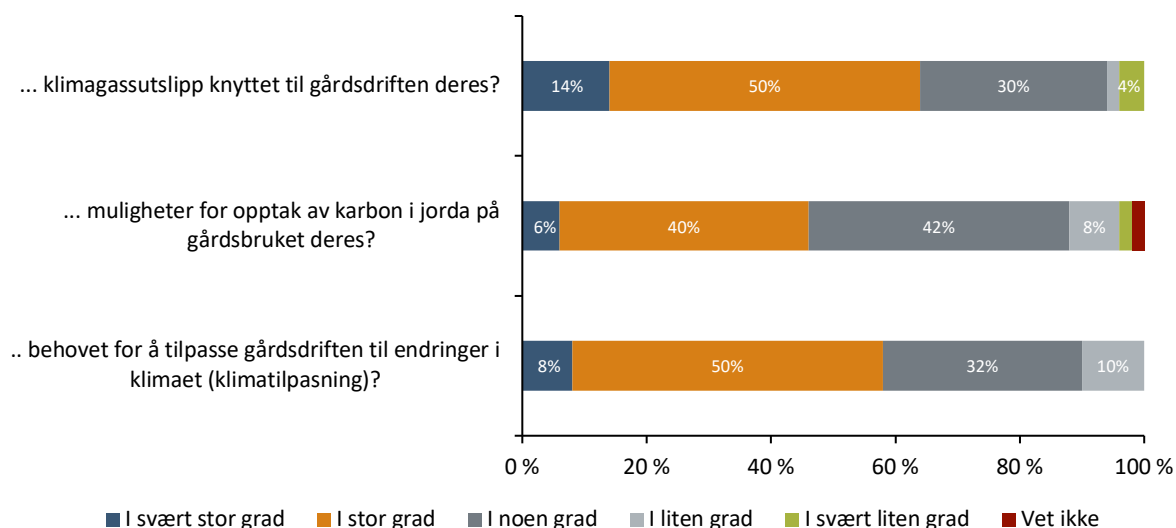

I åpent tekstfelt trekker ulike klimarådgivere fram behovet for økt kompetanse på samtlige tre temaer. Flere klimarådgivere ønsker ytterligere kompetanse på klimagassutslipp, spesielt når det gjelder virkninger av ulike tiltak på utslipp. Karbonopptak er også et av temaene flere respondenter savner kompetanse på, mens noen ønsker mer kompetanse på klimatilpasning for å gi gode råd om tiltak om dette.

4.1.2. Klimarådgivernes vurderinger av kunnskapsoppbygging hos gårdbrukere

Flest klimarådgivere oppgir at rådgivningen bidrar til økte kunnskaper hos gårdbrukere om klimagassutslipp knyttet til gårdsdriften, etterfulgt av behovet for klimatilpasning og muligheter for karbonopptak, se Figur 4-4. Over 60 prosent oppgir at gårdbrukere i svært stor eller stor grad får økte kunnskaper om klimagassutslipp, mens en noe lavere andel vurderer det samme om kunnskap om behovet for klimatilpasning. Til tross for at under en tredjedel av klimarådgiverne oppgir at de har tilstrekkelig kunnskap til å gi gode råd om tiltak for å øke karbonopptak (se delkapittel 4.1.1), oppgir en større andel (46 prosent) at de bidrar til økt kunnskap hos gårdbrukerne.

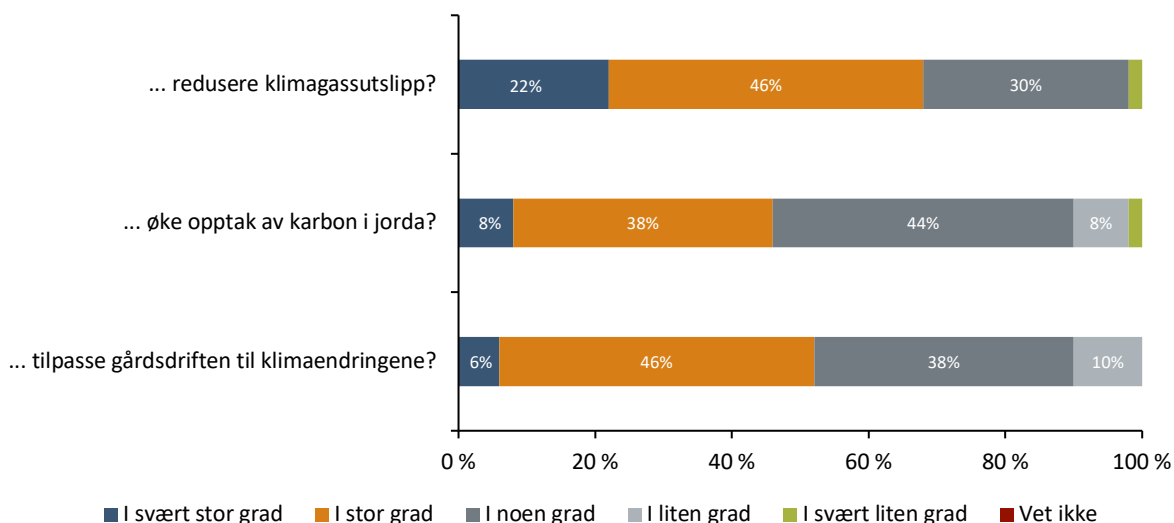
Figur 4-4 Klimarådgivernes vurderinger av om deres klimarådgivning i svært stor grad/i stor grad bidrar til at gårdbrukere får økt kunnskap om ...

Kilde: Spørreundersøkelse til klimarådgivere i NLR og TINE, Menon Economics. N=50. Svarandeler som ikke er vist i figuren utgjør 2 prosent eller mindre.

Rådgiverne oppgir også i større grad at rådgivningen bidrar til økte kunnskaper om tiltak mot utslipp enn mot klimatilpasning og karbonopptak, se Figur 4-5.

Figur 4-5 Klimarådgivernes vurderinger av om deres klimarådgivning i svært stor grad/i stor grad bidrar til at gårdbrukere får økt kunnskap om tiltak for å ...

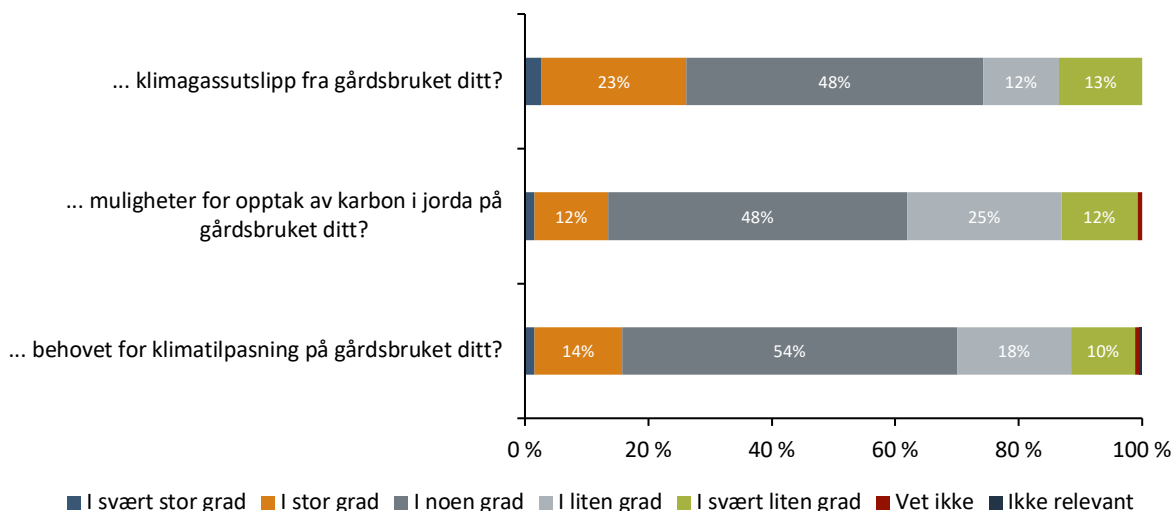

Kilde: Spørreundersøkelse til klimarådgivere i NLR og TINE, Menon Economics. N=50. Svarandeler som ikke er vist i figuren utgjør 2 prosent eller mindre.

4.1.3. Gårdbrukernes vurderinger av egen kunnskapsoppbygging

Gårdbrukerne er delte i vurderingene av hvorvidt gjennomført klimarådgivning bidrar til økte kunnskaper om hvordan gårdsdriften påvirker og blir påvirket, se Figur 4-6. Rundt en fjerdedel av gårdbrukerne oppgir at de i svært stor eller stor grad har fått økte kunnskaper om klimagassutslipp fra gårdsbruket sitt. En lavere andel vurderer det samme om kunnskaper om muligheter for karbonopptak eller behovet for klimatilpasning. Over en tredjedel av respondentene vurderer at de i svært liten eller liten grad fikk økte kunnskaper om muligheter for økt karbonopptak i jorda.

Figur 4-6 Gårdbrukernes vurderinger av om klimarådgivning har bidratt til økte kunnskaper om ...

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=260. Antallet som har gjennomført klimarådgivning. Svarandeler som ikke er vist i figuren utgjør 3 prosent eller mindre.

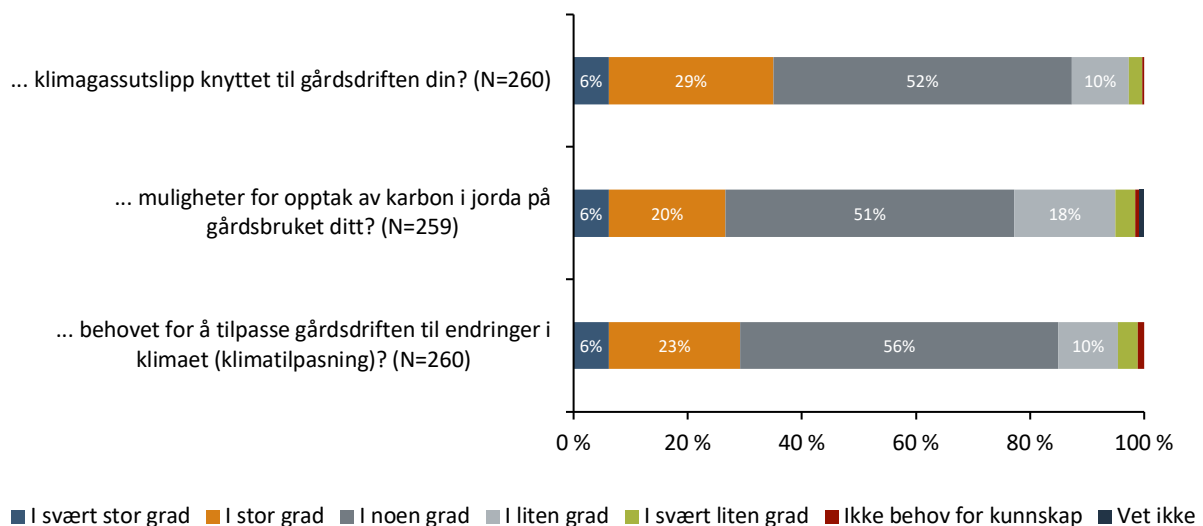
At de første gårdbrukerne som har gjennomført klimarådgivning i utgangspunktet vurderes å ha et høyt kunnskapsnivå om temaene det rådgis om, kan ha påvirket i hvilken grad klimarådgivning har bidratt til ytterligere kunnskapsoppbygging. Representanten for NLR uttrykker i intervju at noen gårdbrukere allerede har gjennomført «alt» av tiltak, og at det dermed er vanskelig å identifisere nye tiltak.

4.1.4. Gjenværende kunnskapshull og -behov

Gitt ordningens mål om økte kunnskaper er det naturlig å se på om gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning opplever å ha tilstrekkelig kunnskap om utslipp, opptak og klimatilpasning, og tilhørende tiltak. En tilsvarende vurdering av kunnskapshullet til øvrige gårdbrukere sier også noe om potensialet for økte kunnskaper – i den grad gårdbrukerne er bevisst egne kunnskapshull.

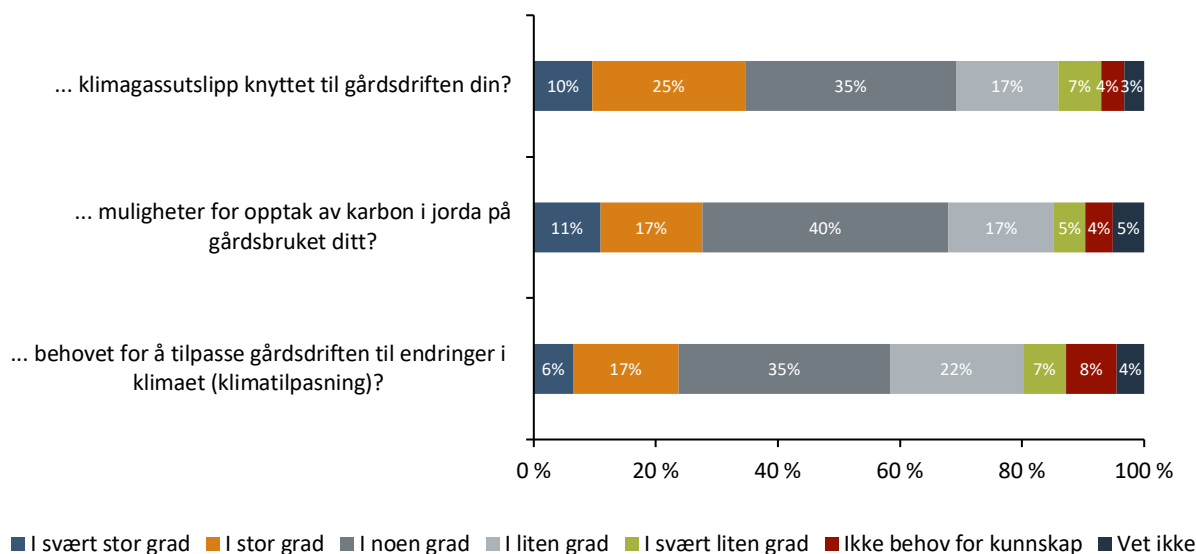
Flertallet av gårdbrukerne som har og ikke har mottatt klimarådgivning vurderer at de i noen eller større grad har kunnskap om disse temaene, se henholdsvis Figur 4-7 og Figur 4-8. En større andel gårdbrukere vurderer at de i større grad har kunnskap om klimagassutslipp, enn karbonopptak og klimatilpasning. For samtlige temaer oppgir en større andel gårdbrukere som *ikke* har gjennomført klimarådgivning at de i liten eller svært liten grad opplever at de har tilstrekkelig kunnskap om de ulike temaene. Det er også en større andel gårdbrukere som *ikke* har gjennomført klimarådgivning som oppgir at de ikke har behov for kunnskap om temaene, eller at de ikke vet om de har tilstrekkelig med kunnskap.

Figur 4-7 Gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning sine vurderinger av i hvilken grad de opplever å ha tilstrekkelig kunnskap om ...

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. Svarandeler som ikke er vist i figuren utgjør 3 prosent eller mindre.

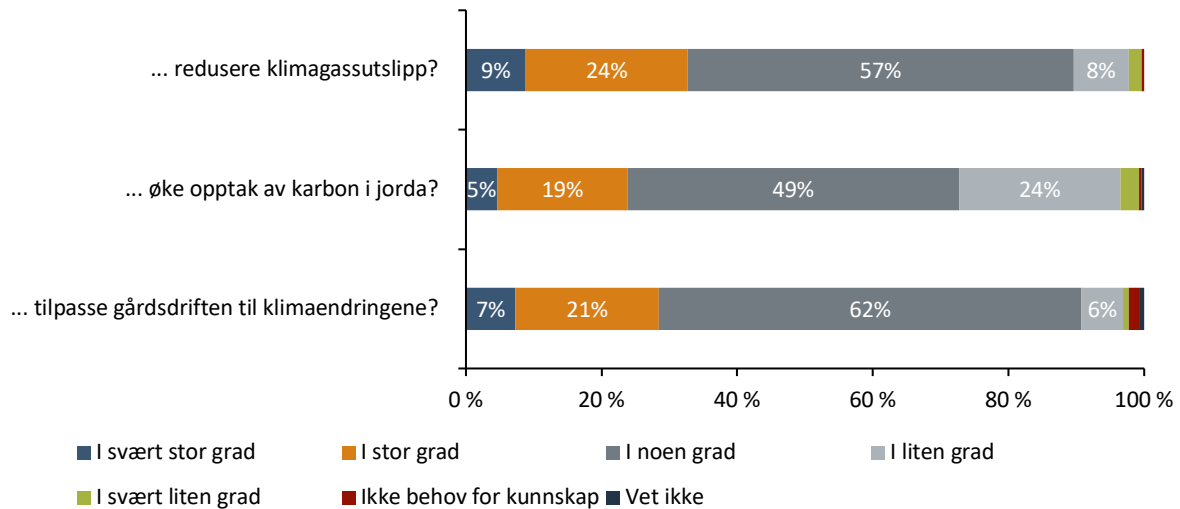
Figur 4-8 Gårdbrukere som ikke har gjennomført klimarådgivning sine vurderinger av i hvilken grad de opplever å ha tilstrekkelig kunnskap om ...

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=156. Antallet som ikke har gjennomført klimarådgivning.

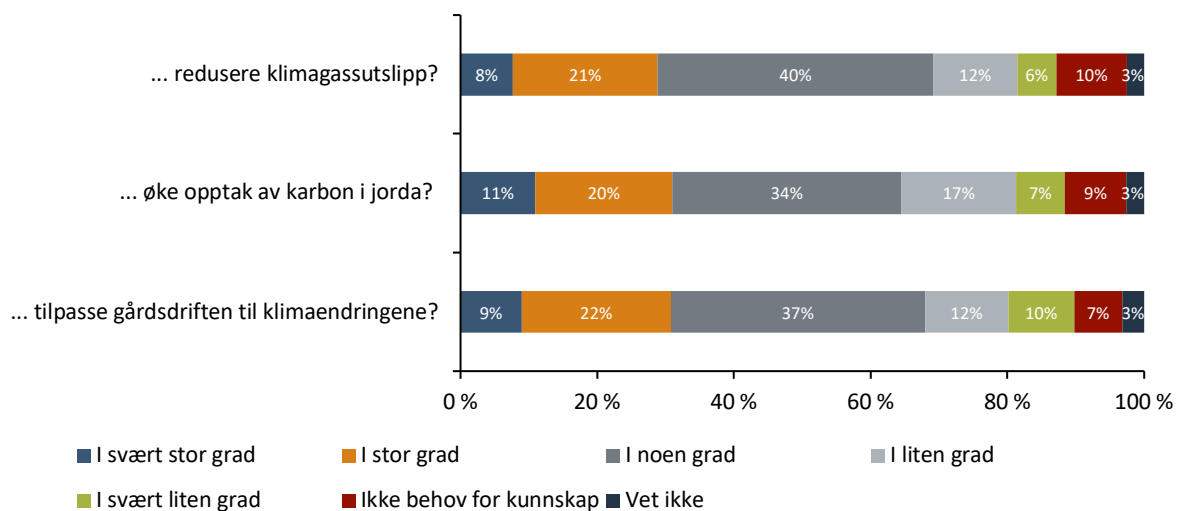
Blant gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning knyttes gjenværende kunnskapshull særlig til tiltak for å øke karbonopptak, se Figur 4-9. Rundt en fjerdedel oppgir at de i liten eller svært liten grad har tilstrekkelig kunnskap til å gjennomføre tiltak for å øke karbonopptak i jord. Rundt ti prosent oppgir det samme om tiltak for å redusere utslipp og tilpasse gårdsdriften til klimaendringer. En større andel gårdbrukere som ikke har gjennomført klimarådgivning oppgir at de i liten eller svært liten grad har tilstrekkelig kunnskap til å gjennomføre tiltak for å tilpasse gårdsdriften klimaendringer og redusere utslipp, sammenlignet med gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning, se Figur 4-10. Igjen finner vi at en større andel gårdbrukere som ikke har gjennomført klimarådgivning oppgir at de ikke har behov for kunnskap til å gjennomføre tiltak eller at de ikke vet om de har tilstrekkelig med kunnskap, sammenlignet med gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning.

Figur 4-9 Gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning sine vurderinger av i hvilken grad de har tilstrekkelig kunnskap til å gjennomføre tiltak for å ...

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=260. Svarandeler som ikke er vist i figuren utgjør 3 prosent eller mindre.

Figur 4-10 Gårdbrukere som ikke har gjennomført klimarådgivning sine vurderinger av i hvilken grad de har tilstrekkelig kunnskap til å gjennomføre tiltak for å ...

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=156. Antallet som ikke har gjennomført klimarådgivning.

4.2. Foreslåtte og gjennomførte tiltak som følge av klimarådgivning

For at klimarådgivningen skal påvirke utslipp, karbonopptak og klimatilpasning bør relevante tiltak foreslås i tiltaksplanen. Det foreligger ingen samlet oversikt over tiltak omfattet av tiltaksplanene. Kommunene og tilbyderne av klimarådgivning (NLR og TINE) har tilgang på tiltaksplanene, men informasjonen fra disse sammenstilles ikke. Landbruksdirektoratet har verken tilgang på tiltaksplanene eller en samlet oversikt over foreslåtte tiltak. Vår gjennomgang av foreslåtte tiltak er i stedet basert på spørreundersøkelsen til gårdbrukere

og klimarådgivere, inntrykk fra intervjuer og en gjennomgang av et fåtalls tiltaksplaner. Det foreligger heller ingen samlet oversikt over hvilke tiltak gårdbrukerne har gjennomført, da det ikke stilles krav til gjennomføring (eller rapportering) av tiltak. Vi har i stedet kartlagt gjennomførte tiltak i spørreundersøkelsen til gårdbrukere, samt hvilke tiltak klimarådgiverne antar at trolig gjennomføres.

Det er stor variasjon i hvilke tiltak som er foreslått og gjennomført. På det meste har 45 prosent av gårdbrukerne som har besvart spørreundersøkelsen gjennomført ett gitt tiltak, mens andelen er betydelig lavere for mange andre tiltak. I underkant av en fjerdedel av gårdbrukerne oppgir at de ikke har gjennomført noen tiltak ennå. Samtidig oppgir rundt en fjerdedel av gårdbrukerne at de skal gjennomføre noen/flere tiltak på et senere tidspunkt. Mangel på økonomiske midler og tid, og at tiltakene ikke oppleves som hensiktsmessig trekkes fram av gårdbrukerne og rådgivere som årsaker til at ikke flere tiltak (trolig) er gjennomført.

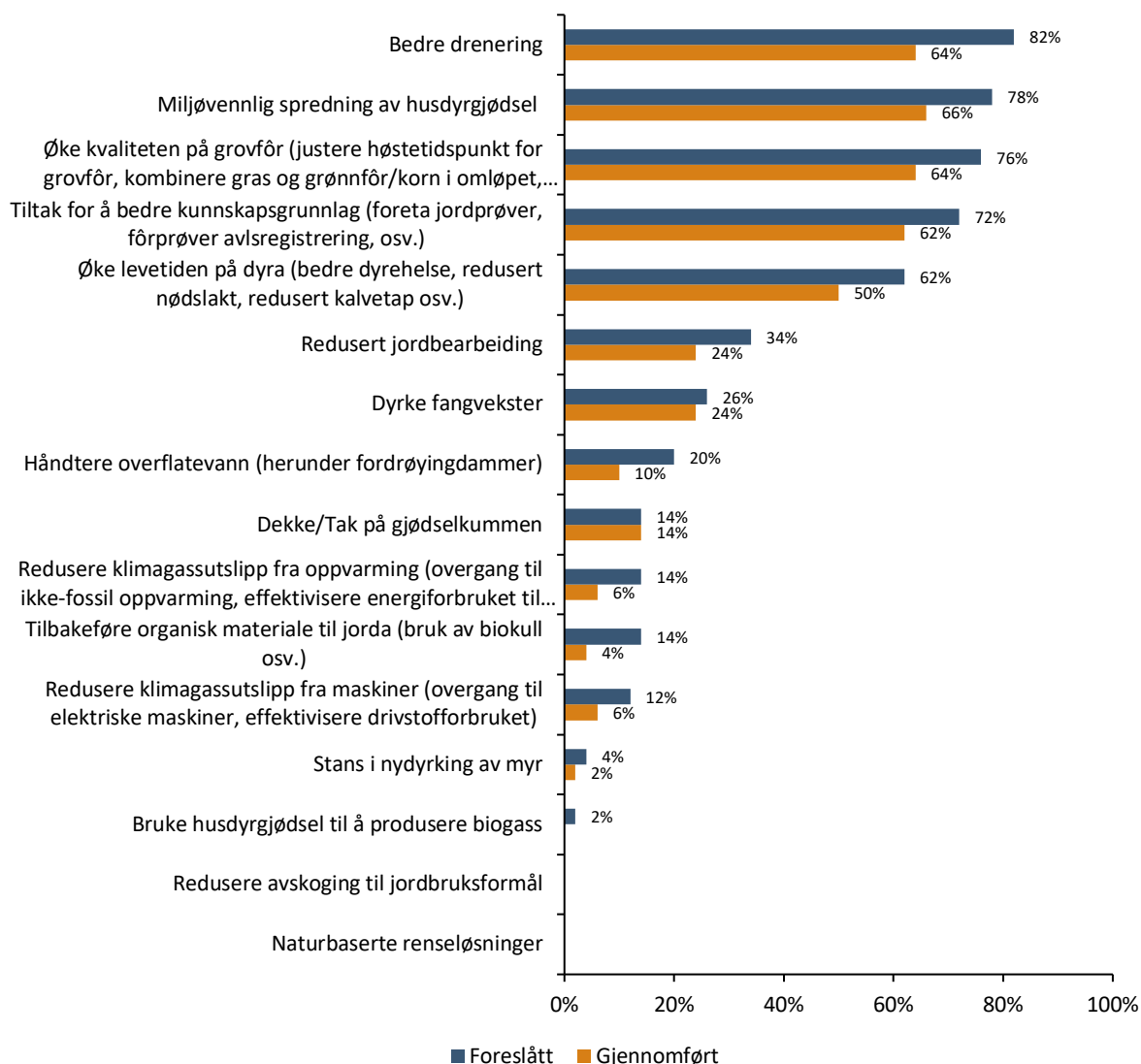
4.2.1. Foreslåtte og gjennomførte tiltak ifølge klimarådgivere

Vi har bedt klimarådgiverne oppgi hvilke tiltak de oftest anbefaler i tiltaksplanen ved gjennomført klimarådgivning, og hvilke tiltak de som oftest tror at gårdbrukere gjennomfører i etterkant. Som vist i Figur 4-11 oppgir rundt to tredjedeler eller flere av klimarådgiverne at følgende tiltak anbefales oftest:

- bedre drenering
- miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel
- økt kvalitet på grovfôr
- tiltak for å bedre kunnskapsgrunnlag
- økt levetid på dyra

Det er også disse tiltakene flest klimarådgivere antar at gjennomføres. Utover tiltakene i figuren, nevnes særlig kalking og tilpasning av gjødsling (mengde og innhold) som spesifikke tiltak som både foreslås og trolig gjennomføres.

Figur 4-11 Klimarådgivernes vurderinger av hvilke tiltak som oftest foreslås og gjennomføres i forbindelse med klimarådgivning

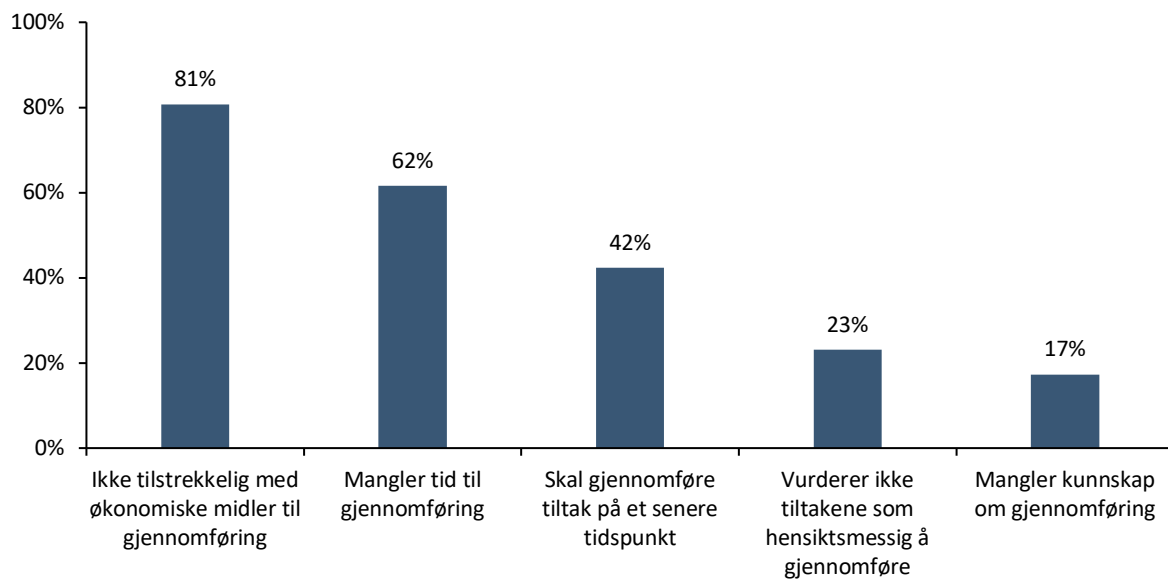

Kilde: Spørreundersøkelse til registrerte klimarådgivere i NLR og TINE, Menon Economics. N=50.

Tilbyderne (NLR og TINE) og klimarådgiverne uttrykker i intervju at rådgivningstilbudet i større grad vektlegger tiltak som har positive effekter på agronomi og økonomi, enn tiltak med (utelukkende) klimanytte. Dette skyldes at tilbyderne og klimarådgiverne er opptatt av at gårdbrukerne skal oppleve at tiltakene er gjennomførbare og at de har insentiver til å gjennomføre tiltakene. En klimarådgiver uttrykker i intervju ønske om å følge opp gårdbrukerne i etterkant av klimarådgivningen, for å vurdere om tiltaks-/klimahandlingsplan traff godt. I dag er det ikke noe krav til at gårdbrukeren skal følges opp i etterkant av rådgivningen, og dette inngår dermed ikke i rådgivningstilbudet.

De fleste klimarådgiverne peker på mangel på ressurser, i form av både økonomi og tid, som den vanligste årsaken til at tiltak trolig ikke gjennomføres, se Figur 4-12. Rundt 40 prosent av klimarådgiverne vurderer at gårdbrukerne trolig skal gjennomføre tiltak, men på et senere tidspunkt, mens mellom en fjerdedel og en femtedel peker på at tiltakene ikke er hensiktsmessig eller mangel på kunnskap hos gårdbrukerne som årsaker til at tiltak trolig ikke gjennomføres.

Figur 4-12 Klimarådgivernes vurderinger av årsaker til at gårdbrukerne trolig ikke gjennomfører noen/flere av tiltakene

Kilde: Spørreundersøkelse til klimarådgivere i NLR og TINE, Menon Economics. N=52.

I spørreundersøkelsen har klimarådgiverne trukket fram de største utfordringene i å redusere utslipp, øke opptak av karbon og bedre klimatilpasning. Økonomiske utfordringer og tidsbegrensninger trekkes fram av flest som utfordringer i å redusere utslipp. Enkelte klimarådgivere peker på høye investeringskostnader knyttet til omlegging til fornybare energikilder knyttet til maskiner og oppvarming, mangel på tid til å gjøre større endringer i bygningsmassen, et begrenset værvindu til å håndtere husdyrgjødsel særlig på store gårder og lange distanser for å hente fôr. I tillegg peker flere på metanutslipp fra drøvtyggere som en utfordring. En respondent påpeker at utslippene må kuttes slik at det faktisk monner. Mangel på kunnskap og utfordringer relatert til jordkvalitet, jordmonkartlegging og jordkultur trekkes fram som utfordringer for å øke karbonopptak. For bedre klimatilpasning peker klimarådgiverne oftest på økonomiske utfordringer. Enkelte trekker også fram mangel på kunnskap og tiltak og usikkerhet knyttet til framtidig utvikling.

4.2.2. Foreslåtte og gjennomførte tiltak ifølge gårdbrukere

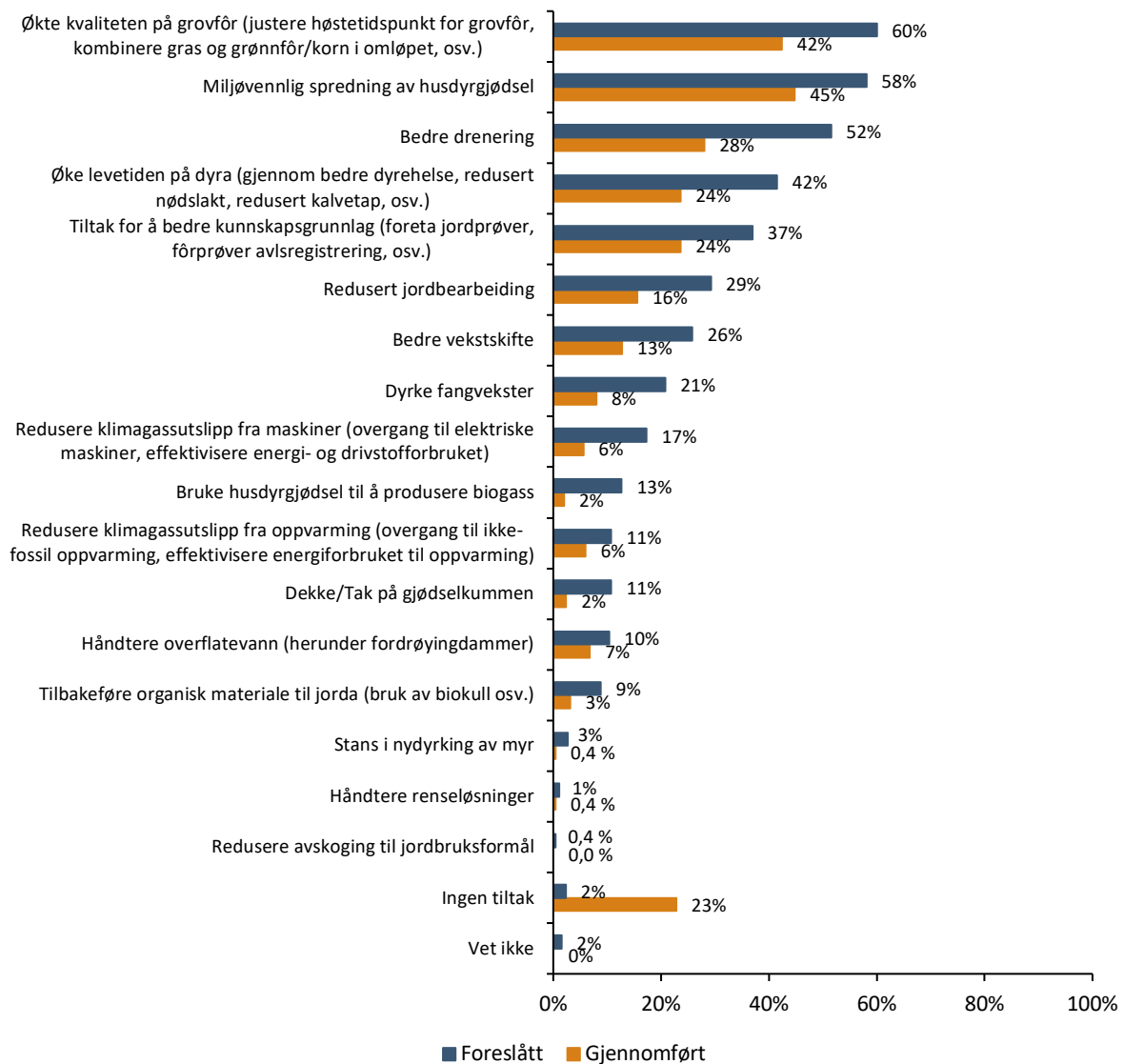
Gårdbrukere er bedt om å oppgi hvilke typer tiltak de har gjennomført de siste tre årene av de tiltakene som de selv oppgir at var foreslått i tiltaksplanen. Følgende tre tiltakene er det flest gårdbrukere oppgir at de har gjennomført etter klimarådgivning:

- miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel
- økt kvalitet på grovfôr
- bedre drenering
- økt levetid på dyra
- tiltak for å bedre kunnskapsgrunnlag

Nevnte fem tiltak er også de flest gårdbrukere og klimarådgivere (se delkapittel 4.2.1) oppgir at ble foreslått i tiltaksplanen. I tillegg til tiltakene vist i Figur 4-13, trekker flere gårdbrukere fram kalking som et foreslått og gjennomført tiltak. Noen av gårdbrukere uttrykker i intervjuer at de har gjennomført de minst arbeidskrevende tiltakene.

Figur 4-13 Gårdbrukernes svar på hvilke tiltak de fikk foreslått og har gjennomført etter klimarådgivning

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=260 for foreslåtte tiltak og 250 for gjennomførte tiltak. «Vet ikke» var kun et svaralternativ for foreslåtte tiltak. Respondentene kunne krysse av på flere tiltak.

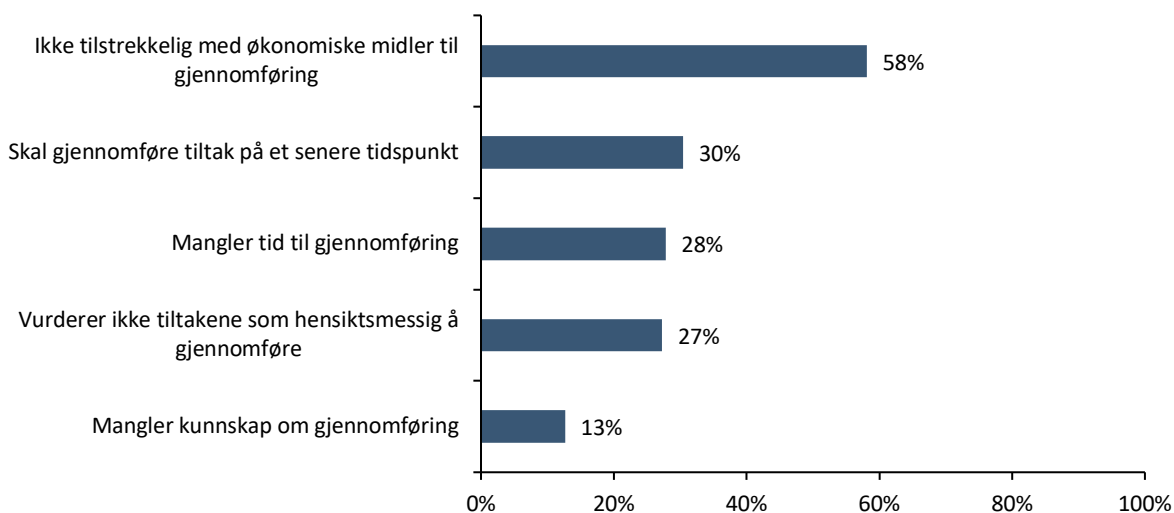
To prosent av respondentene oppgir at *ingen* tiltak ble foreslått etter fullført klimarådgivning. At gårdbrukerne i allerede hadde gjennomført relevante tiltak kan være en forklaring. I underkant av en fjerdedel av gårdbrukerne har ikke har gjennomført noen tiltak etter fullført klimarådgivning.

Flere av gårdbrukerne oppgir at de planlegger å gjennomføre tiltak som miljøvennlig gjødsling og drenering. Dyrking av fangvekster og overgang til elektriske redskaper og kjøretøy nevnes også som planlagte tiltak av noen respondenter.

Nesten 60 prosent av gårdbrukerne oppgir at mangel på økonomiske midler til gjennomføring av tiltak er en grunn til at de ikke har gjennomført noen/flere foreslåtte tiltak. I underkant av en tredjedel oppgir at de skal gjennomføre tiltak på et senere tidspunkt, at de mangler tid til gjennomføring og/eller at tiltakene ikke er hensiktsmessige å gjennomføre. Rundt 13 prosent peker på mangel på kunnskap som årsaken til manglende gjennomføring, se Figur 4-14. I fritekst oppgir flere av gårdbrukerne at de ikke anså gjennomføring av tiltak som

relevant for deres drift. Andre utdyper at de allerede har gjennomført de relevante tiltakene ved deres gårdsbruk før de mottok klimarådgivning.

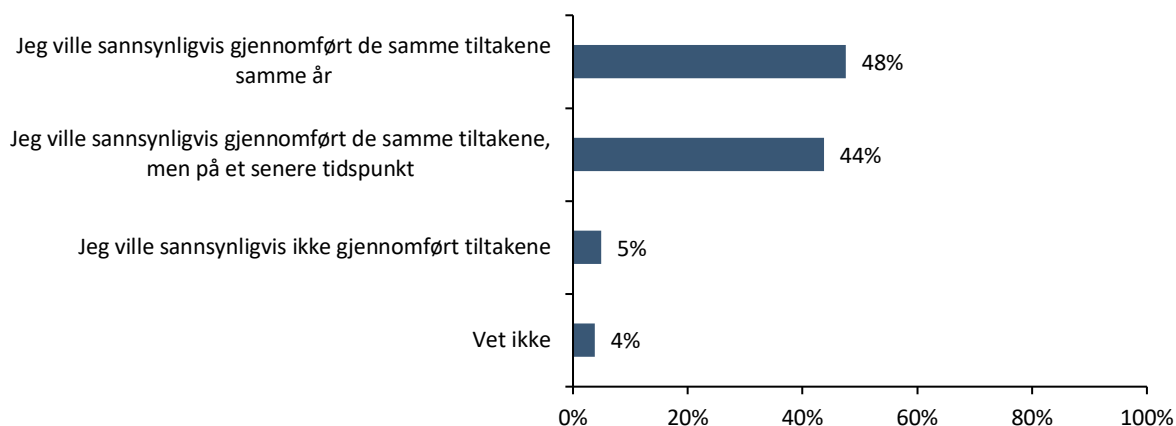
Figur 4-14 Gårdbrukerne som har mottatt klimarådgivning sine svar på hvorfor de ikke har gjennomført noen/flere tiltak

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=253. Svarandeler for hvert spørsmål overstiger til sammen over 100 prosent, ettersom respondentene hadde mulighet til å velge flere svaralternativer.

Blant gårdbrukerne som har gjennomført klimarådgivning og gjennomført tiltak foreslått i klimarådgivningen, oppgir nesten halvparten at de sannsynligvis ville gjennomført de samme tiltakene samme år, se Figur 4-15. En noe lavere andel oppgir at de sannsynligvis ville gjennomført de samme tiltakene, men på et senere tidspunkt. Kun fem prosent oppgir at de sannsynligvis ikke ville gjennomført tiltakene (de resterende vet ikke). Disse resultatene indikerer at tiltakene som ble foreslått var tiltak gårdbrukerne allerede anså som relevante eller ville ha vurdert uavhengig av klimarådgivningen. Dette kan være sammenhengende med at gårdbrukerne er deltakende i utformingen av tiltaks-/klimahandlingsplan, og at tiltakene skal anses som gjennomførbare og nyttige. At en stor del av gårdbrukerne i utgangspunktet trolig ville ha gjennomført tiltakene på et senere tidspunkt, kan tyde på at klimarådgivningen har bidratt til fortgang i gjennomføring av tiltak. Samtidig reiser det også spørsmål ved hvor utløsende klimarådgivningen er for gjennomføringen.

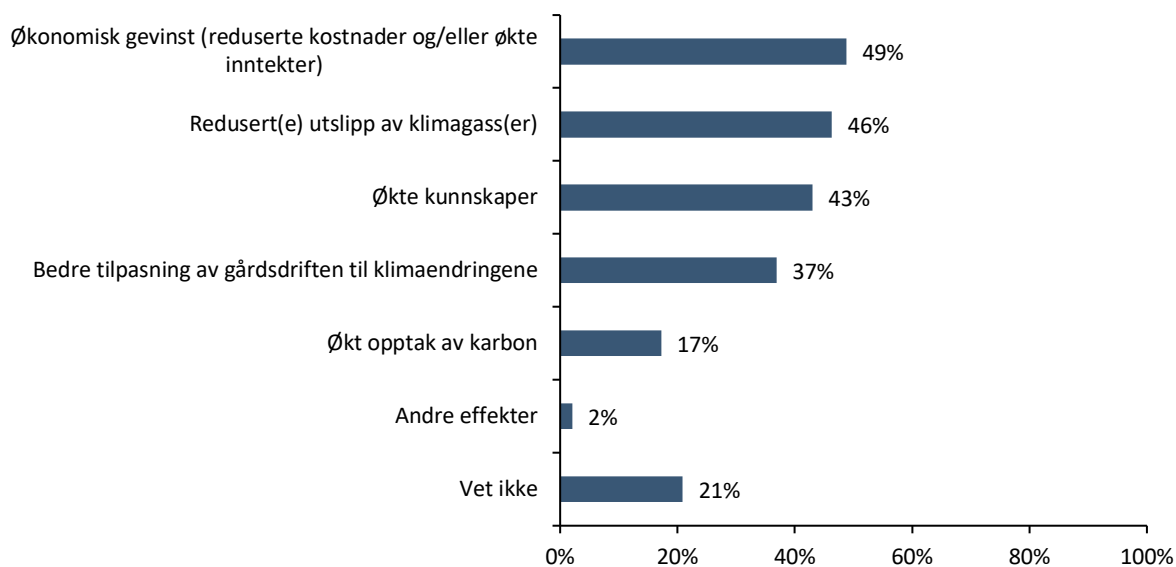
Figur 4-15 Gårdbrukernes opplevelse av i hvilken grad klimarådgivningen var utløsende for at de gjennomførte tiltakene.

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=183. Antallet er gårdbrukere som har mottatt klimarådgivning og som har besvart spørsmålet.

Når det gjelder effekter av tiltak, oppgir nesten halvparten av gårdbrukerne som har gjennomført ett eller flere tiltak at tiltakene har hatt positiv økonomisk gevinst og/eller redusert utslipp av klimagass(er). Figur 4-16 viser at rett over én femtedel ikke vet hvilken effekt tiltak(ene) har hatt. En såpass høy andel kan komme av at effektene er vanskelige å måle eller ikke er synlig før på lengre sikt. Respondentene som oppgir «andre effekter», oppgir stort sett positive effekter – som at gjennomføringen av tiltak har virket motiverende og ressursbesparende.

Figur 4-16 Gårdbrukernes vurderinger av hvilke eventuelle effekter gjennomføringen av tiltak(ene) har gitt

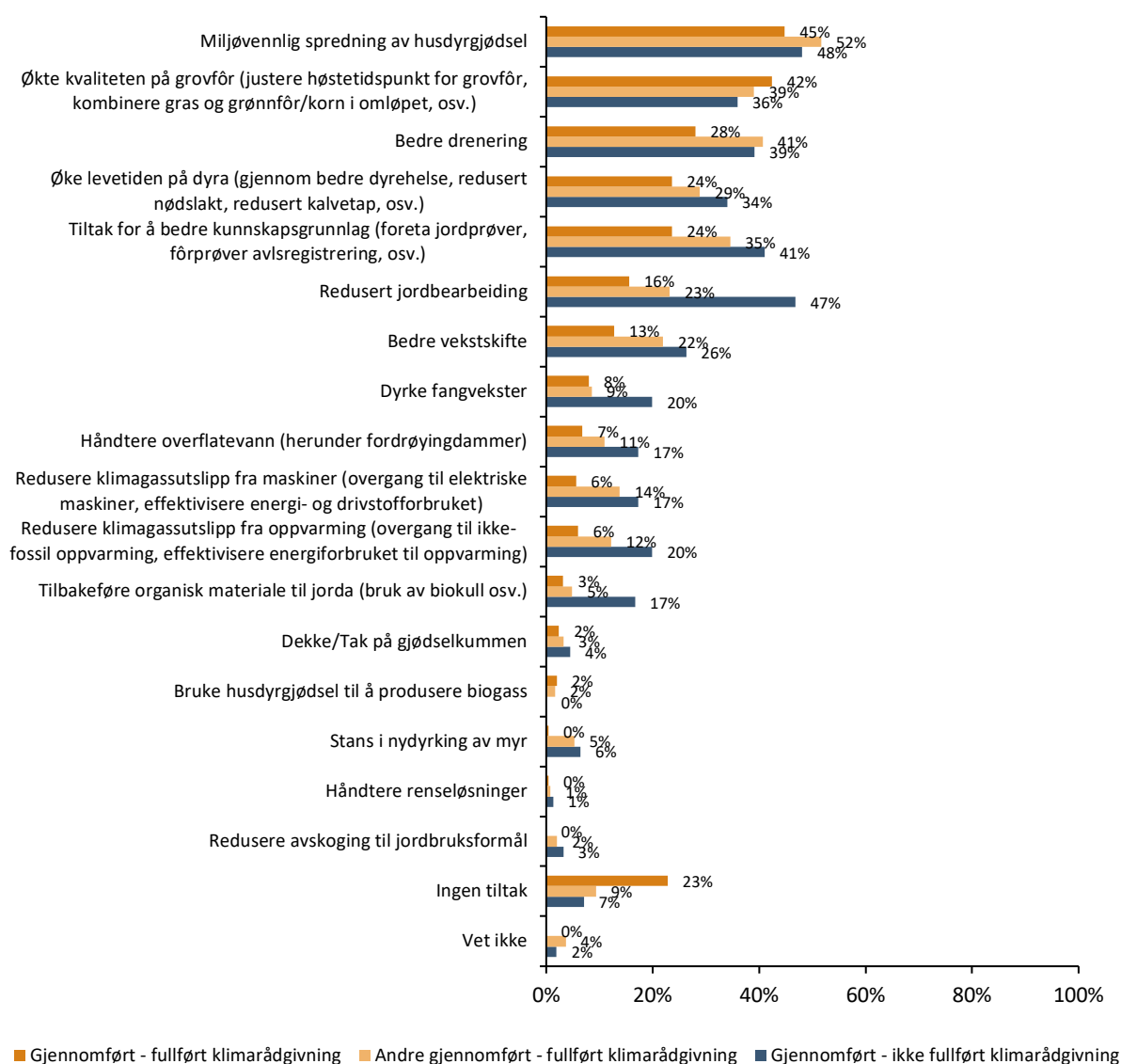
Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=244. Antallet er gårdbrukere som har gjennomført et eller flere typer tiltak og som har besvart spørsmålet. Svarandeler for hvert spørsmål overstiger til sammen over 100 prosent, ettersom respondentene hadde mulighet til å velge flere svaralternativ.

4.3. Tiltak gjennomført uavhengig av klimarådgivning

For å vurdere i hvilken grad klimarådgivning er utløsende for gjennomføring av tiltak, ser vi på hvilke tiltak gårdbrukere som ikke har gjennomført tiltak oppgir å ha gjennomført i løpet av de tre siste årene. Videre ser vi på hvilke tiltak gårdbrukere som har mottatt klimarådgivning har gjennomført uavhengig av klimarådgivning i samme treårsperiode.

Figur 4-17 viser at gårdbrukere som har og ikke har gjennomført klimarådgivning i stor grad har gjennomført de samme tiltakene i løpet av de tre siste årene. Andelen gårdbrukere som ikke har gjennomført tiltak, uavhengig av klimarådgivning, er omtrent lik for flere av de vanligste tiltakene. Det er mulig at gårdbrukerne i så stor grad gjennomfører de samme tiltakene, ettersom dette mange av tiltak som også skal bidra til god agronomi og økonomisk gevinst, og at man dermed har interesse for å gjennomføre dem uavhengig av mulig klimanytte.

Figur 4-17 Gårdbrukernes svar om gjennomførte tiltak avhengig av om de har gjennomført klimarådgivning eller ikke

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=250 for gjennomførte tiltak og klimarådgivning, N=246 for andre gjennomførte tiltak og fullført klimarådgivning, og N=156 for gjennomførte tiltak uten gjennomført klimarådgivning. Svarandeler for hvert spørsmål overstiger til sammen over 100 prosent, ettersom respondentene kunne velge flere svaralternativ. «Vet ikke» var ikke et svaralternativ for gjennomførte tiltak dersom man har gjennomført klimarådgivning.

Samtidig finner vi i flere tilfeller at en større andel gårdbrukere som ikke har mottatt klimarådgivning har gjennomført tiltak. Dette funnet er mer overraskende.

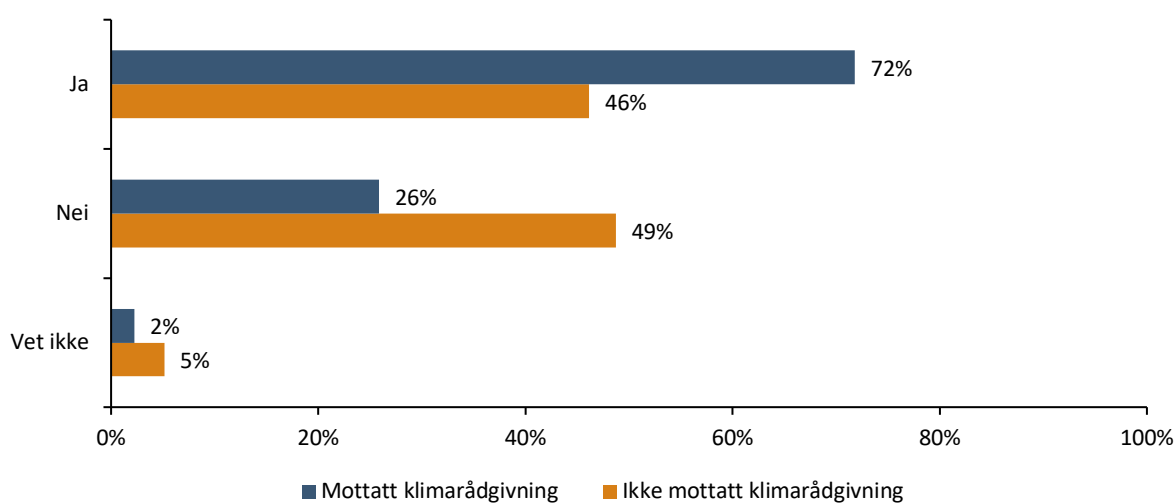
I tillegg til tiltakene nevnt i figuren, legger noen av respondentene som ikke har gjennomført klimarådgivning til at de har gjennomført tiltak knyttet til utmarksbeiting, og noen nevner at de planlegger å gjennomføre tiltak relatert til å redusere bruk av fossilt drivstoff på gårdsbruket, samt grøfting.

Gårdbrukere som har fullført klimarådgivning, har i stor grad gjennomført de samme tiltakene de tre siste årene uavhengig av klimarådgivning. Dette er i tråd med tidligere funn om at en stor andel gårdbrukere oppgir at de i begrenset grad fikk ny kunnskap og at mange av tiltakene var kjent fra før. At tiltakene er gjennomført igjen er naturlig, da mange av tiltakene må gjennomføres årlig for å gi ønsket effekt. Den høyere andelen gårdbrukere som har gjennomført tiltak uavhengig av klimarådgivning, sammenlignet med etter klimarådgivning, kan komme av at gårdbrukere har hatt begrenset med tid til å gjennomføre tiltak etter klimarådgivning.

4.4. Tilskudd til gjennomføring av tiltak

Figur 4-18 viser at det hovedsakelig er gårdbrukere som har mottatt klimarådgivning som har søkt og mottatt tilskudd for å gjennomføre klimatiltak. Rundt 70 prosent av respondentene som har mottatt klimarådgivning har søkt og mottatt tilskudd for å gjennomføre klimatiltak, eksempelvis gjennom RMP eller andre ordninger. Flere av respondentene oppgir i fritekst at tilskuddene de har mottatt knyttes til redusert jordarbeiding, drenering og miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. De fleste respondentene som nevner hvor de har mottatt tilskuddene fra oppgir RMP og/eller spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL).

Figur 4-18 Gårdbrukernes svar på om de har søkt om og mottatt tilskudd for å gjennomføre klimatiltak, eksempelvis gjennom RMP eller andre ordninger

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=259 for gårdbrukere som har mottatt klimarådgivning, og N=156 for gårdbrukere som ikke har mottatt klimarådgivning.

Resultatene viser at gårdbrukere i større grad gjennomfører tilskuddsberettiget tiltak dersom de har gjennomført klimarådgivning. Disse gårdbrukerne har mer tilgang til kunnskaper om tilskuddsordninger de kan benytte til tiltak, enn gårdbrukere som ikke har mottatt klimarådgivning.

4.5. Funn fra forskningsprosjektet

Forskningsprosjektet har gjennomført intervjuer med ni rådgivere og ni gårdbrukere i første halvdel av 2023. Et hovedfunn fra disse intervjuene er at klimarådgivningen vurderes som positiv av både gårdbrukere og rådgivere. Gjennom intervjuene har en sett på gårdbrukernes vurdering av rådgiving, tiltak og kunnskapsoppbygging, og rådgiveres strategier for gjennomføring av klimarådgivningen. Det er gjennomgående for alle de intervjuede gårdbrukerne at de sitter igjen med et positivt inntrykk av klimarådgivningen og at de oppfatter denne som nyttig.

4.5.1. Kunnskapsoppbygging

Forskningsprosjektet har vurdert effekter av klimarådgivningen på kunnskapsoppbygging gjennom intervju og spørreundersøkelse rettet mot gårdbrukere, og intervju med rådgivere.

De intervjuede bøndene trekker spesielt fram at rådgivningen så på gården som helhet og dermed har en annen inngang til kunnskapsoppbygging enn annen, mer fagspesifikk, rådgiving. Rådgivningen var rettet spesifikt mot forhold på egen gård, og den var praktisk rettet mot gårdbrukernes drift. Gjennom dette mener bøndene at de har fått ny kunnskap og forståelse for sammenhenger mellom god drift og reduserte klimagassutslipp, og generelt ny kunnskap knyttet til klimaområdet.

De intervjuede bøndene forteller at rådgiverne de har hatt på besøk har hatt relevant og verdifull kunnskap, og flere vektlegger rådgivernes kompetanse til å knytte kunnskap om reduksjon av klimagassutslipp inn i deres driftsopplegg og å gjøre sammenhengene forståelige. At rådgiverne har spesifikk kunnskap om klima blir trukket fram som avgjørende, og bøndene mener derfor at klimarådgiving ikke kan erstattes av ordinær mer fagspesifikk rådgiving. Sju av de ni intervjuede bøndene har hatt to-til-én rådgiving med både NLR og Tine inne som rådgivere, og forteller at samarbeidet dem imellom opplevdes som godt og til dels avgjørende for å få en helhetlig rådgiving på egen gård.

Intervjuene med rådgiverne bekrefter i stor grad bøndenes opplevelse av kunnskapsoppbygging gjennom klimarådgivningen. Rådgiverne forteller også at de får gode tilbakemeldinger fra gårdbrukere etter rådgivningen. Rådgivernes hovedstrategi er å gi bøndene praktisk kunnskap knyttet til egen drift og klima. Mange rådgivere er også opptatt av å gi bøndene ny, og også mer teoretisk, klimakunnskap. De viser til at de mener mange gårdbrukere til dels er lite informert og dels feilinformert om forhold knyttet til kunnskap om klima.

4.5.2. Gjennomføring av tiltak

Forskningsprosjektet undersøkte gårdbrukeres motivasjon for å gjennomføre klimatiltak og deres behov for og vurderinger av tiltaksplaner. Gjennom intervjuene ser en at motivasjonen for å gjennomføre klimarådgiving og klimatiltak i stor grad henger sammen. Hovedmotivasjonen er å redusere klimagassutslipp og å forbedre driften på egen gård. At klimatiltak også har positiv effekt på gårdsdriften er avgjørende og betraktes som vinn-vinn tiltak. Noen gårdbrukere nevner også det å gjennomføre klimarådgiving og klimatiltak som viktige for omdømmet til landbruket, ved å vise at også landbruket bidrar. Flere av de intervjuede bøndene knytter også motivasjon for rådgivningen og tiltaksgjennomføring opp mot andre bærekraftaspekt, som god agronomi, bedriftsstyring, samt sosiale og markedsmessige forhold.

I intervjuene forteller bøndene at de har behov for tydelige, praktiske og behovstilpassede tiltaksplaner. Tiltaksplan må også oppleves som gjennomførbar for bonden. Hvilke tiltak som settes opp vurderes derfor ut fra hva som er realistisk å få gjennomført. De forteller også om viktigheten av å være delaktige i utformingen av tiltaksplanen for deres gård. Ofte inkluderer planen tiltak som er kjente for bonden fra før, men som klimarådgivingen har gitt en ny forståelse for viktigheten av – også sett i lys av klimahensyn. I denne sammenheng vurderer gårdbrukere at klimarådgiverne har vært viktige for å gi dem nye perspektiver på kjente tiltak.

Tiltaksgjennomføringen bestemmes av bonden selv, og flere av de intervjuede bøndene ønsker seg oppfølgingsbesøk og revisjon av planen som både knyttes til å få økt motivasjon for gjennomføring samt at nye tiltak kan vurderes ettersom driften endrer seg. Likevel nevner flere at det på gårdsbruk generelt kan være økonomiske barrierer for å få tiltak gjennomført. Bøndene som er intervjuet er kommet med tidlig i ordningen, og noen forteller at de ønsker å være med i denne frivillige ordningen slik at de selv kan være med å bestemme hvilke tiltak som passer for deres gård, heller enn å i framtiden bli overstyrt av mulige framtidige krav om tiltak.

Intervjuene med rådgiverne viser at deres strategier for klimarådgiving og oppsett av tiltaksplaner i stor grad sammenfaller med bøndenes behov. Rådgivernes hovedstrategi er å tilpasse rådgivingen til den spesifikke gården de besøker. Gjennom gode felles diskusjoner settes det i fellesskap opp en tiltaksplan, og dette er med på å gi bonden eierskap til egen plan. Rådgiverne forteller at de vektlegger å ha enkle og gjennomførbare tiltak med i planen.

Tiltakene blir karakterisert som «lavhengende frukt». Dette vurderes å gi bonden mer motivasjon for gjennomføring av tiltak. Det å ha søkelys på klimatiltak som gir god drift, både agronomisk og økonomisk, er også en strategi, som vurderes spesielt viktig for gårdbrukere som ikke er spesielt opptatt av klimaspørsmål. Rådgivere mener også at mange tiltak ikke, i motsetning til hva de opplever at mange gårdbrukere tenker, fører til merarbeid og økte utgifter. Tvert imot, forteller rådgivere, handler mange klimatiltak i stor grad om å endre rutiner og det å ha en god planlegging, som igjen kan gi mange gårdbrukere en enklere arbeidshverdag.

Rådgiverne uttrykker tanker om at klimarådgivingen er i en pilotfase, og at mye blir til mens man går, ved at en finner ut hva som fungerer. Dette er også knyttet til hvilke tiltak en setter opp og hvordan tiltaksplanen utformes. Nytteverdi er et begrep rådgiverne ønsker skal bli assosiert med klimarådgivingen, og som en tenker vil være hovedgrunn for at gårdbrukere igjen vil søke oppfølging. I intervjuene med bøndene uttrykker flere at de ønsker en oppfølging av klimarådgivingen på et senere tidspunkt, men i intervjuene med rådgiverne framstår det ikke som at det er konkrete planer for hvordan slike besøk skal følges opp i framtiden.

4.5.3. Vurderinger fra forskningsprosjektet

Forskningsprosjektet har ikke spesifikt sett på effekt av tiltakene knyttet mot å få ned klimagassutslipp, øke karbonopptaket eller på klimatilpasning. Likevel er dette implisitt fra både de intervjuede bøndene og rådgiverne at dette er hovedfokuset i klimarådgivingen og i tiltakene som settes opp. Gårdbrukere forteller at de har fått økt forståelse og kunnskap om sammenhenger mellom klimatiltak og god drift, og rådgivere forteller at deres strategi er, gjennom noe teoretisk og i hovedsak praktisk kunnskapsoverføring, å gi gårdbrukere økt forståelse for endringer i driften som reduserer utslipp. Hovedmotivasjonen til de intervjuede bøndene for å gjennomføre rådgivingen er også å redusere egne utslipp. Det er likevel verdt å merke seg at rådgivere etterspør enda mer kunnskap om klimaeffekter ved ulike tiltak.

Selv om klimarådgivingsordningens formål er å få ned landbrukets klimagassutslipp, vil en viktig effekt være å øke bevisstgjøringen av den enkelte bonde – og samlet sett – bevisstgjøringen i landbruket. Rådgiverne knytter bevisst klimatiltak opp mot god drift og setter opp tiltak som er gjennomførbare, dette vurderes å gi bedre

motivasjon for gårdbrukere for å gjennomføre tiltak. Et innspill fra forskningsprosjektet er også å i større grad informere om at klimatiltak ofte handler om endrede rutiner som ikke fører til økte kostnader og merarbeid, men tvert om til en enklere drift på gården.

Det kom også fram i noen av intervjuene at økt bevisstgjøring av viktigheten av klimatiltak kom etter oppmerksomhet om klimarådgiving fra banker og forsikringsselskap. En bonde beskriver at dette ga økt forståelse for samfunnseffekten av lavere klimagassutslipp på egen gård.

Styrking av landbrukets omdømme er også nevnt som en motivasjonsfaktor som kan være med på å styrke en slik bevisstgjøring av viktigheten av reduserte utslipp, karbonlagring eller klimatilpasning.

4.6. Våre vurderinger av ordningens effekter på utslipp, opptak og klimatilpasning

Foreslåtte og gjennomførte tiltak vil i varierende grad påvirke utslipp, karbonopptak og klimatilpasning. Noen tiltak vil også kunne påvirke flere utfall. Vi har ikke grunnlag for å kvantifisere effektene av tiltakene, blant annet fordi vi ikke kjenner detaljene i gjennomføringen av hvert tiltak og fordi effektene av noen tiltak er ukjent. Våre vurderinger av ordningens effekter baseres i stedet på hva klimarådgiverne og gårdbrukerne oppgir at anbefales og gjennomføres av tiltak, samt hvorvidt disse tiltakene antas å påvirke nevnte størrelser med utgangspunkt i litteratur. Våre vurderinger av tiltakene er gjort med utgangspunkt i kunnskaper om effekter av ulike typer tiltak, deriblant *Klimatiltak i Norge mot 2030* (Miljødirektoratet, 2023a), og Landbruksdirektoratets beskrivelse av tiltak knyttet til klimatilpasning (Landbruksdirektoratet, 2022b). Se Vedlegg C for en mer detaljert gjennomgang av tiltakene.

Overordnet finner vi at klimarådgivning i begrenset grad har bidratt til reduserte utslipp, og i enda mindre grad bidratt til økt karbonopptak og bedre klimatilpasning. Klimarådgivningen har i liten grad utløst tiltak knyttet til nevnte temaer, sammenlignet med tiltak gjennomført uavhengig av klimarådgivning. Flere av tiltakene gjennomført av mange, gir grunnlag for tilskudd til gjennomføring og/eller gir økonomisk gevinst. Mangel på tid, økonomiske ressurser og kunnskap om relevante tiltak trekkes fram som årsaker til at ikke flere tiltak er gjennomført.

Oppsummert finner vi at gårdbrukerne i begrenset grad har gjennomført tiltak som forventes å gi effekter på **utslipp**. I den grad gårdbrukerne oppgir å ha gjennomført utslippstiltak er disse primært rettet mot utslipp fra jordbruksarealer. Miljøvennlig spredning av gjødsel er det tiltaket flest gårdbrukere oppgir å ha gjennomført (45 prosent). Tiltaket gir grunnlag for tilskudd gjennom RMP. Vi kjenner ikke til anslag på utslippseffekten av om samtlige gårdbrukere i landet gjennomfører tiltaket. I *Klimatiltak i Norge mot 2030* anslås utslippseffekten i 2030 til 0,08 mill. tonn CO₂e, uavhengig av gjennomføring av andre tiltak. Samlede utslipp fra utslippssektoren *jordbruk* var 4,5 mill. tonn CO₂e i 2022.⁶ Anslått utslippseffekt utgjør dermed 1,8 prosent av totale utslipp fra jordbruk. Tiltaket utgjør dermed en liten brikke i det større bildet av nødvendige tiltak for å redusere utslipp i jordbrukssektoren. Øvrige utslippstiltak flest gårdbrukerne har gjennomført omhandler primært bedre ressursutnyttelse knyttet til husdyr, herunder bedre kvalitet på grovfôr (42 prosent) og økt levetid på dyr (24 prosent). Det er behov for mer kunnskap om utslippseffektene av disse tiltakene. I tillegg har en fjerdedel av gårdbrukerne gjennomført tiltak som bedrer kunnskapsgrunnlag for framtidige tiltak. Kun seks prosent av gårdbrukerne har gjennomført tiltak som reduserer bruk av fossile energikilder til henholdsvis maskiner og

---

⁶ Tallene er ikke helt sammenlignbare da tiltakseffekten bygger på GWP-verdier etter AR4, mens utslippene i 2022 er målt med GWP-verdier etter AR5.

oppvarming. Disse utslippene utgjør en liten andel av de totale jordbruksrelaterte utslippene (se delkapittel 4.6.1).

Utover bedre drenering har gårdbrukerne i begrenset grad gjennomført tiltak som bidra til økt **karbonopptak** i jorda. Seks prosent har dyrket fangvekster, mens tre prosent har tilført organisk materiale til jorda. Begge tiltakene kan gi grunnlag for tilskudd gjennom RMP. Ingen av gårdbrukerne oppgir å ha redusert avskoging i etterkant av klimarådgivning.

Når det gjelder tiltak knyttet til **klimatilpasning**, virker gjennomført klimarådgivning i hovedsak å ha bidratt til bedre drenering (28 prosent), etterfulgt av redusert jordbearbeiding (16 prosent), bedre vekstskifte (13 prosent) og håndtering av overflatevann (7 prosent). Begrenset tiltaksgjennomføring kan ha sammenheng med kompetansen til klimarådgivere og hvilken kunnskapsoppbygging som følger av gjennomført klimarådgivning. Rundt halvparten av klimarådgiverne (se delkapittel 4.1.1) oppgir *ikke* at de i svært stor eller stor grad har tilstrekkelig kompetanse til å rådgi om behovet for klimatilpasning og mulige tiltak. Klimakalkulatoren omhandler heller ikke klimatilpasning spesifikt, noe som kan påvirke grunnlaget for å vurdere denne type tiltak. I tråd med nevnte funn, oppgir kun 16 prosent av gårdbrukerne at de i svært stor eller stor grad får økte kunnskaper om klimatilpasning.

I lys av når denne evalueringen gjennomføres, har en stor andel gårdbrukere hatt **begrenset med tid til å gjennomføre tiltak etter klimarådgivning**. Kun 11 prosent av tilskuddsmottakerne mottok tilskudd før oktober 2021, mens 89 prosent av tilskuddsmottakerne mottok klimarådgivning mellom 15. oktober 2022 og 15. oktober 2023. Det er naturlig at det tar tid før disse eventuelt gjennomfører tiltak. Dette er trolig en sentral årsak til at i underkant av en fjerdedel av gårdbrukerne som har besvart spørreundersøkelsen ikke har gjennomført tiltak etter fullført klimarådgivning. Vi undervurderer dermed trolig omfanget av tiltak utløst av rådgivning. Samtidig er gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning de første årene, blitt beskrevet som særlig proaktive. Det er ikke gitt at gårdbrukere som har mottatt klimarådgivning senere, eller de som vil motta klimarådgivning gitt en videreføring av ordning, kan forventes å gjennomføre like mange tiltak. Tilskuddsordningen vurderes også som mindre utløsende for gjennomføringen av disse første tiltakene.

Flere funn reiser spørsmål om klimarådgivningen er utløsende for gjennomføring av tiltak:

- Halvparten av gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning oppgir at de ville gjennomført tiltakene uansett. Flere mener at de trolig ville gjort det på et senere tidspunkt.
- Tiltakene gårdbrukere har gjennomført i etterkant av klimarådgivning, er i stor grad de samme tiltakene gårdbrukerne gjennomført uavhengig av klimarådgivning.
- En stor andel gårdbrukere som ikke har gjennomført klimarådgivning oppgir å ha gjennomført de samme tiltakene som de som er gjennomført etter fullført klimarådgivning
- Mange av tiltakene som er gjennomført, gir grunnlag for tilskudd fra RMP, noe som tilsier at økonomiske insentiver er vel så avgjørende.

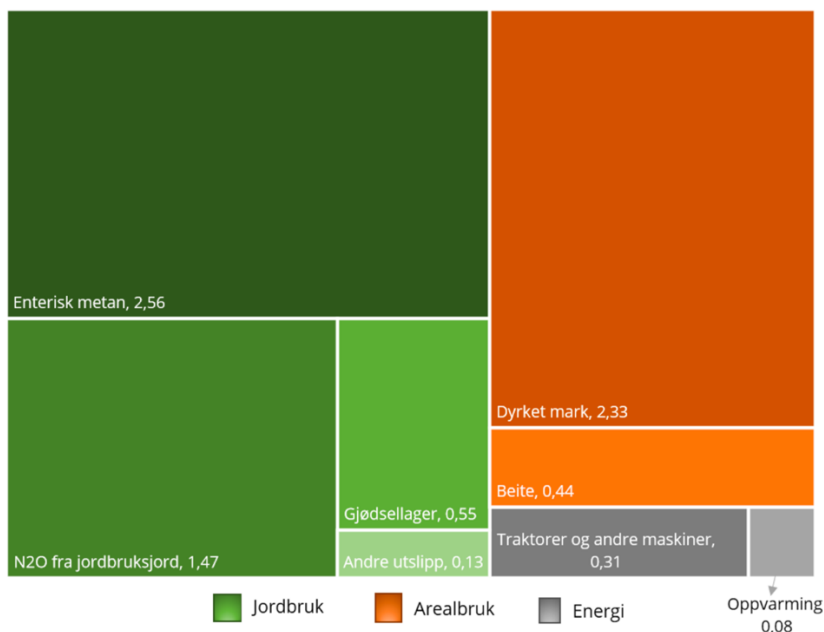
4.6.1. Klimagassutslipp og karbonopptak knyttet til jordbruket

Vurderingen av tiltakenes antatte effekter på utslipp og karbonopptak, gjøres ut fra hvordan jordbruket påvirker klimagassutslipp og karbonopptak i jorda.

Landbrukets klimaplan 2021-2030 fastsetter at jordbruksrelaterte utslipp skal reduseres med 5 mill. tonn CO₂e i perioden, tilsvarende 0,5 mill. tonn per år. Figur 4-19 viser fordelingen av jordbruksrelaterte utslipp i 2021.

Jordbruksrelaterte utslipp knyttes til utslippssektoren jordbruk (grønne felt i figuren over), utslipp fra bruk av avgiftsfri diesel og bensin (sektoren annen mobil forbrenning, mørkegrått felt) og oppvarming, samt utslipp knyttet til dyrket mark og beite (oransje felt). Se Tekstboks 4-1 for en nærmere omtale av utslippssektorene og tilhørende utslippskilder i utslippsregnskapet. Det er kun utslippene knyttet til sektorene jordbruk, annen mobil forbrenning og oppvarming som omfattes av nasjonale utslippsmål.

Figur 4-19 Jordbruksrelaterte utslipp i 2021 i CO₂e

Kilde: Klimaavtalens regnskap for utslipp og optak 2023. Utslippssektoren jordbruk omfatter kun utslipp i de grønne boksene.

Tekstboks 4-1 Utslippssektorer i utslippsregnskapet

Jordbrukssektoren i utslippsregnskapet inkluderer utslipp fra utslippskildene **fordøyelsesprosesser hos husdyr, jordbruksarealer og gjødselhåndtering**. Utslipp fra fordøyelsesprosesser omfatter metan (CH₄) mens utslippskilden gjødselhåndtering omfatter utslipp av metan og lystgass (N₂O) fra gjødsellager. Jordbruksarealer omfatter utslipp fra lystgass fra ulike kilder, deriblant spredning av husdyrgjødsel og husdyrgjødsel sluppet under beite, bruk av kunstgjødsel, planterester, bruk av slam og annen organisk gjødsling og kalking, samt lystgassutslipp fra nedfall av ammoniakk og avrenning.

Sektoren **annen mobil forbrenning** inkluderer utslipp fra bruk av avgiftsfri diesel og bensin til ikke-veigående motorredskaper, deriblant traktorer. Det er kun utslippene knyttet til jordbruk som er relevant i denne sammenheng. Øvrige utslipp knyttes til bygg og anlegg, tjenester tilknyttet transport, snøscooter, behandling av avfall, skogbruk og andre næringer.

Sektoren **oppvarming** inkluderer utslipp knyttet til bruk av bioenergi, fossil olje, fyringsparafin, LPG (flytende petroleumsgass), naturgass, vedfyring og annet. Deler av utslippene knyttes til oppvarming av bygg i primærnæringene.

Kilde: Miljødirektoratet (2022)

Utslippsregnskapet ble nylig oppdatert med tall for 2022, deriblant med utslipp knyttet til jordbrukssektoren (Statistisk sentralbyrå, 2023a).⁷ Det er en liten nedgang i utslipp i samtlige utslippskilder fra 2021 til 2022, herunder utslipp fra husdyr, husdyrgjødsel og kunstgjødsel. Det samlede utslippsnivået fra jordbrukssektoren i 2022 i stor grad uendret fra 2020. Gitt at tiltakene påvirker utslipp, vil effektene trolig ikke være synlig i utslippsregnskapet ennå, i tillegg til at en rekke andre forhold også påvirker utviklingen i utslipp.

---

⁷ Utslipp i øvrige utslippssektorer, deriblant transport og oppvarming, er ikke brutt ned på næringer, herunder jordbruk.

5. Forvaltning og organisering av tilskuddsordningen

I pilotperioden er klimarådgivning tilbudt av klimarådgivere tilknyttet NLR og TINE. Ingen andre organisasjoner har søkt om å tilby klimarådgivning. At ordningen ikke er tilstrekkelig kjent og kostnader ved å etablere et rådgivningstilbud, oppgis som mulige årsaker til at ikke flere tilbydere har søkt. I pilotperioden har fire prosent innenfor målgruppen (gårdbrukerne) mottatt klimarådgivning. Mangel på informasjon om ordningen, begrenset med interesse og tids- og ressursbegrensninger oppgis som noen av årsakene til at ikke flere har mottatt klimarådgivning. Samtidig er tilbudet begrenset av klimarådgivernes kompetanse og kapasitet, og i hvilken grad produksjoner omfattes av det digitale verktøyet Klimakalkulatoren. Selv om forvaltningen av ordningen er spredt på flere aktører, framstår ressursbruken som effektiv. Tilskuddsmottakeres (gårdbrukeres) ressursbruk knyttet til å søke om og mottatt tilskudd er også av et begrenset omfang. Den begrensede ressursbruken i forvaltningen og for tilskuddsmottakere henger også sammen med begrensede krav til rapportering. Variasjoner i klimarådgiveres ressursbruk knyttes i hovedsak til forskjeller i reiseavstand. I tillegg har tilbyderne ressursbruk knyttet til blant annet rekruttering, kompetanseheving og oppfølging. Vi finner ingen eksempler på tilsvarende klimarådgivningstilbud, eller ordninger som gir en helhetlig gjennomgang av gårdsbruket. Samtidig overlapper deler av klimarådgivningen tematisk med andre rådgivningstilbud. At tilskuddsordningen har en annen innretning enn øvrige ordninger under RMP, kan bidra til reduserte midler til gjennomføring av klimatiltak over andre RMP-ordninger.

5.1. Tilbudet av klimarådgivere

Tilbydere av klimarådgivning søker Landbruksdirektoratet om godkjenning for rådgivningsopplegg. Kravene til tilbudet er detaljert av Landbruksdirektoratet i samråd med NLR og TINE. Landbruksdirektoratet har ikke oppfordret andre organisasjoner til å søke om å tilby klimarådgivning. Samtidig virker kompetansen på i hvert fall svin å delvis være innarbeidet hos NLRs rådgivere gjennom et samarbeid med Norsvin. Selve søknadsprosessen for å godkjenne klimarådgivningstilbudet framstår som enkel for de som er kjent med ordningen og kravene. Ordningen virker også effektiv ut fra Landbruksdirektoratets perspektiv, da det er få søknader å godkjenne. Organisasjoner kan gå sammen om å søke om godkjenning og tilbyderne kan godkjennes på vegne av flere rådgivere.

Klimarådgivningen gårdbrukerne mottar avhenger av kompetansen til den enkelte klimarådgiver. Samtlige klimarådgivere gjennom går kursing. Likevel oppgir kun en femtedel av klimarådgiverne som har besvart spørreundersøkelsen at de har tilstrekkelig kompetanse til å gi klimarådgivning om samtlige produksjoner på et gårdsbruk. Klimarådgiverne har ofte en fagkompetanse i bunn, eksempelvis innen storfe, og som bygges på med klimarelevante kompetanse. Rådgivernes fagkompetanse og mengdetrening er førende for kvaliteten av rådgivningen. Flere peker at kompetanseshullet kan løses ved at to rådgivere gjennomføre klimarådgivning sammen, slik ordningen åpner opp for gjennom to-til-én rådgivning. I dag er dette løst gjennom et tett samarbeid mellom to organisasjoner.

5.1.1. Søknad om og godkjenning av tilbyder av klimarådgivere

Landbruksdirektoratet behandler og godkjenner søknader fra tilbydere av klimarådgivning. Det finnes ikke et eget skjema for å søke godkjenning av rådgivningsopplegg, og dermed må søknaden leveres i fritekst. Søknaden sendes til og behandles av Landbruksdirektoratet. Se nærmere omtale av krav og hva som vektlegges i søknaden i Tekstboks 5-1. Tilbyderne kan levere en samlet liste med klimarådgiverne og en beskrivelse av

rådgivningsopplegget på vegne av sine klimarådgivere. Den enkelte rådgiver trenger dermed ikke å levere en egen søknad (Landbruksdirektoratet, u.å.). Landbruksdirektoratet uttrykker i intervju at både organisasjoner og enkeltpersoner med foretak kan søke godkjenning. Organisasjoner kan også gå sammen om å søke. Den siste søknaden fra NLR og TINE ble sendt sammen, det vil si at Landbruksdirektoratet kun behandlet én søknad.

Tekstboks 5-1 Krav til søknaden og hva som vektlegges i vurderingen

Søknaden må tilfredsstillende følgende krav:

- Hvem som skal stå for rådgivningen.
- Beskrivelse av relevant erfaring og kompetanse for å drive klimarådgiving. Klimarådgiverne må ha relevant faglig kompetanse.
- Plan for rådgivningsopplegg som tenkes gjennomført, enten én-til-én, to-til-én og/eller grupperådgiving. Dersom Klimakalkulatoren skal inngå i rådgivningsopplegget må klimarådgiverne og selve rådgiverorganisasjonen være registrert i Landbrukets Dataflyt. Dersom den ikke skal inngå, skal det utarbeides en oversikt med nøkkeltall for den enkelte gårdbrukers drift som del av klimarådgivingen.
- Beskrivelse av hvordan tiltaks-/klimahandlingsplan inkluderes i rådgivningsopplegget. Skjema med hva tiltaks-/klimahandlingsplan skal inneholde ligger også på Landbruksdirektoratets nettsider.

I vurderingen vektlegger direktoratet om rådgivningen vil stimulere til kunnskapsbygging om klimagassutslipp, karbonbinding og klimatilpasning hos bonden, med sikte på å få gjennomført klimatiltak i jordbruksproduksjonen. Det vektlegges dermed om det gis helhetlig gjennomgang av utslipp og opptak av klimagasser på gården, og at gjennomgangen synliggjør mulige klimatiltak og tiltak for klimatilpasning. I tillegg legges det vekt på at rådgivningsopplegget omfatter utfylling av tiltaks-/klimahandlingsplan, bruk av Klimakalkulatoren (men dette er ikke et krav), og god formidling av landbrukets klimaavtrykk og tolkning av utslippstall.

Kilde: Landbruksdirektoratet (u.å.)

Ifølge Landbruksdirektoratet ble standarden for klimarådgiving utviklet i dialog med tilbyderne ved oppstart av ordningen.

Vårt inntrykk fra intervju med NLR og TINE er at det er relativt enkelt å søke om årlig godkjenning fra Landbruksdirektoratet. Dialogen med Landbruksdirektoratet beskrives generelt som god, noe som har muliggjort tilpasninger underveis. Eksempelvis gikk direktoratet bort ifra kravet om å laste opp kvittering for fullført klimarådgiving. NLR og TINE har også kunnet tilpasse tiltaks-/klimahandlingsplanen foreslått av Landbruksdirektoratet, slik at de etter deres syn ble mer pedagogiske og gjenkjennelige for gårdbrukerne.⁸ Samtidig viser de til utfordringer med å få dekket rådgivernes kostnader med dagens tilskuddssatser (se omtale i delkapittel 5.5.2).

Ifølge Landbruksdirektoratet har de ikke oppfordret aktører til å søke om godkjenning av rådgivningstilbud, utover å gi informasjon om ordningen på sine nettsider. Vi har ikke hatt mulighet innenfor denne evalueringen til å undersøke hvorvidt ulike organisasjoner er kjent med muligheten for å utarbeide et rådgivningstilbud. Representanten fra Norsvin, en mulig tilbyder, uttrykker i intervju at de så langt ikke har vurdert å søke om å få godkjent et rådgivningstilbud. Dette virker både å bunne i begrenset kjennskap til muligheten, men også at de vurderer det som krevende å utarbeide et rådgivningsopplegg. Inntrykket til vedkommende er at også andre

---

⁸ Med gjenkjennelig viser de blant annet til at de bruker NLR og TINEs format og logo på tiltaks-/klimahandlingsplanen.

aktører vurderer det som mindre relevant, deriblant av ressurs hensyn. Representanten fra Norsvin utdyper at det er ressurskrevende å utarbeide et rådgivningsopplegg og at en bør ha tilgang på klimarådgivere fra før, som bygger på eksisterende kompetanse på andre temaer i tillegg til kompetanse på klimarelaterte problemstillinger. Selv om Norsvin ikke tilbyr egne rådgivere, samarbeider de med NLRs klimarådgivere. De har blant annet kurset NLR-rådgivere om svin i Klimakalkulatoren.

En av de eksisterende tilbyderne uttrykker at mangel på kapasitet, ressurser og et godt nettverk av rådgivere trolig er avgjørende for at ikke flere organisasjoner har søkt om et rådgivningstilbud. Vedkommende påpeker at det trolig er uklart for mange aktører hvordan de kan få godkjenning fra direktoratet. Representanten uttrykker ønske om at flere organisasjoner også gir klimarådgivning, spesielt på de produksjonen organisasjonen opplever å ha mindre kunnskap på.

5.1.2. Rekruttering, kompetanse og kvalitetssikring av tilbudet

Representantene for NLR og TINE uttrykker at de generelt ikke har opplevd rekrutteringsutfordringer. Ettersom rekrutteringen av klimarådgivere så langt har vært opp til den enkelte region i NLR, kan det imidlertid være regionale variasjoner. Representanten for NLR utdyper at eventuelle rekrutteringsutfordringer kan bli lettere å løse når de blir en samlet organisasjon fra 1.1.2024.

Landbruksdirektoratet viser til at tilbyderne er ansvarlig for kompetansen til sine rådgivere og oppfølging av denne. Ved rekruttering kurser NLR og TINE klimarådgivere. Begge tilbyderne viser til at de har interne kompetanseplaner som klimarådgiverne går gjennom. En av tilbyderne forklarer at de blant annet bruker case på et gårdsnivå, hvorpå klimarådgiveren må opp til en uformell eksamen. Klimarådgiverne godkjennes stort sett etter fullført opplæring. Gjennom intervjuer med klimarådgivere har vi heller ikke inntrykk av at det er utfordrende å bli godkjent som klimarådgiver av NLR og TINE.

Enkelte klimarådgivere har gjennomført etterutdanningskurset til NMBU. Disse hadde opprinnelig tittelen spesialrådgiver, noe som var synliggjort på den opprinnelige liste over klimarådgivere på Landbruksdirektoratets nettsider. Tilbyderne har valgt å gå bort fra denne tittelen, og skiller ikke lenger på klimarådgiverne på listen på Klimasmart landbruk. Dette begrunnes med at skillet ikke opplevdes som nyttig, og at alle klimarådgivere både er gode og har behov for faglig støtte. Representanten for en tilbyder kommenterer også at vil være kostnadskrevende dersom alle klimarådgivere skulle deltatt på kurset.

Både NLR og TINE trekker fram betydningen av mengdetrening for at rådgiverne skal bli gode og trygge i rådgivningsrollen. I tillegg trekkes det fram at rådgiverne må ha evnene til å sette seg inn i Klimakalkulatoren. Den kan oppleves som krevende. Ifølge tilbyderne jobber få av klimarådgiverne utelukkende som klimarådgiver.

På spørsmål om tilbudet kvalitetssikres viser en av tilbyderne til at dette kvalitetssikres gjennom oppfølgingsmøter med klimarådgivere. I tillegg gjennomfører NLR og TINE månedlige møter der rådgivere får mulighet til å diskutere og utveksle erfaringer. Samtidig anerkjenner representanten for en av tilbyderne at de ikke nødvendigvis har helt oversikt. Tiltakene som foreslås beskrives å være basert på fagrapporter, deriblant fra NIBIO.

5.1.3. Tilbudet av klimarådgivere fra TINE og NLR

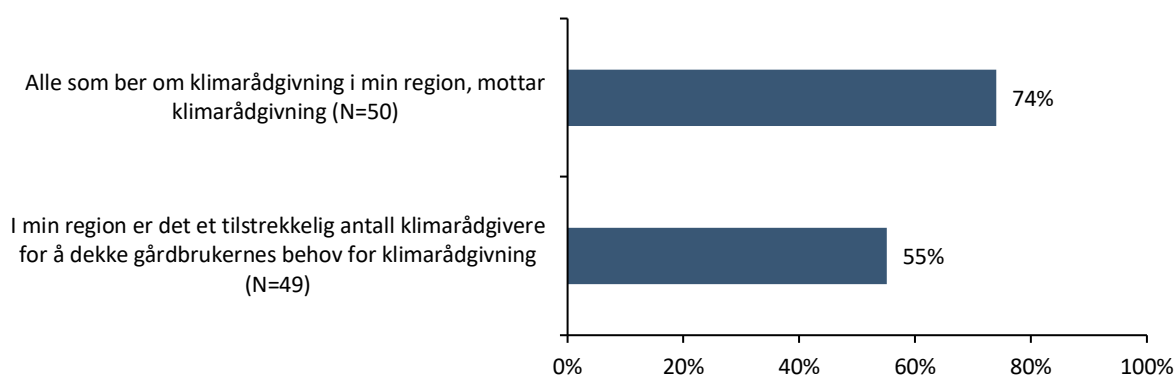
Per november 2023 er det registrert 114 klimarådgivere i Norge (Klimasmart Landbruk, 2023). Sett opp mot antall gårdbrukere per fylke er dekningsgraden relativt jevn mellom fylkene, med 287 gårdbrukere per klimarådgiver i

i gjennomsnitt.⁹ Sammenlikningen overvurderer imidlertid dekningsgraden, da klimarådgiverne ikke tilbyr rådgivningstjenester knyttet til samtlige produksjonstyper representert i hvert fylke. Av de 114 registrerte klimarådgiverne tilhører 81 stykker NLR og 33 er ansatt i TINE, tilsvarende henholdsvis rundt 70 og 30 prosent.

Gjennom intervju finner vi at enkelte av rådgiverne oppført som klimarådgivere ikke har tilbudt klimarådgivning ennå, eller ikke er aktive lenger.¹⁰ Blant de 52 rådgiverne som har besvart undersøkelsen (45 prosent), oppgir 96 prosent at de har gjennomført klimarådgivning i løpet av de siste tre årene.

NLR og TINE er organisert i regioner.¹¹ I overkant av 70 prosent av klimarådgiverne oppgir i spørreundersøkelsen at de er helt enig eller enig i at alle som ber om klimarådgivning i deres region mottar klimarådgivning, se Figur 5-1. På spørsmål om det er et tilstrekkelig antall klimarådgivere for å dekke gårdbrukernes behov i deres region, er rundt halvparten av klimarådgiverne helt enig eller enig. Forskjellene i svar på de to spørsmålene kan komme av at klimarådgiverne opplever kapasitetsbegrensninger eller en forventning om større etterspørsel.

Figur 5-1 Klimarådgivernes vurdering av om de er helt enig/enig i påstandene om at ...

Kilde: Spørreundersøkelse til klimarådgivere i NLR og TINE, Menon Economics.

Én klimarådgiver uttrykker i intervju at tilbudet om klimarådgivning er dårligere i Troms og Finnmark, på grunn av få rådgivere. Oversikten over klimarådgivere til Klimasmart Landbruk lister opp et sett med klimarådgivere i Troms og Finnmark, men vi vet ikke hvor tilgjengelig disse er. Tilbyderne og klimarådgiverne uttrykker at de i all hovedsak møter etterspørselen fra gårdbrukerne, men at det er sesongvariasjoner i hvor raskt etterspørselen kan møtes. Én peker på at kapasiteten til TINE i enkelte regioner har vært lavere enn hos NLR, noe som har påvirket hvor raskt rådgivningen er gjennomført.

⁹ Oslo har en relativt høy dekningsgrad. Til tross for at ingen gårdbrukere i fylket mottar produksjonstilskudd, og heller ingen som har mottatt klimarådgivning, er det listet opp en rådgiver fra hver av organisasjonene. Rådgiverne er også listet opp under andre fylker.

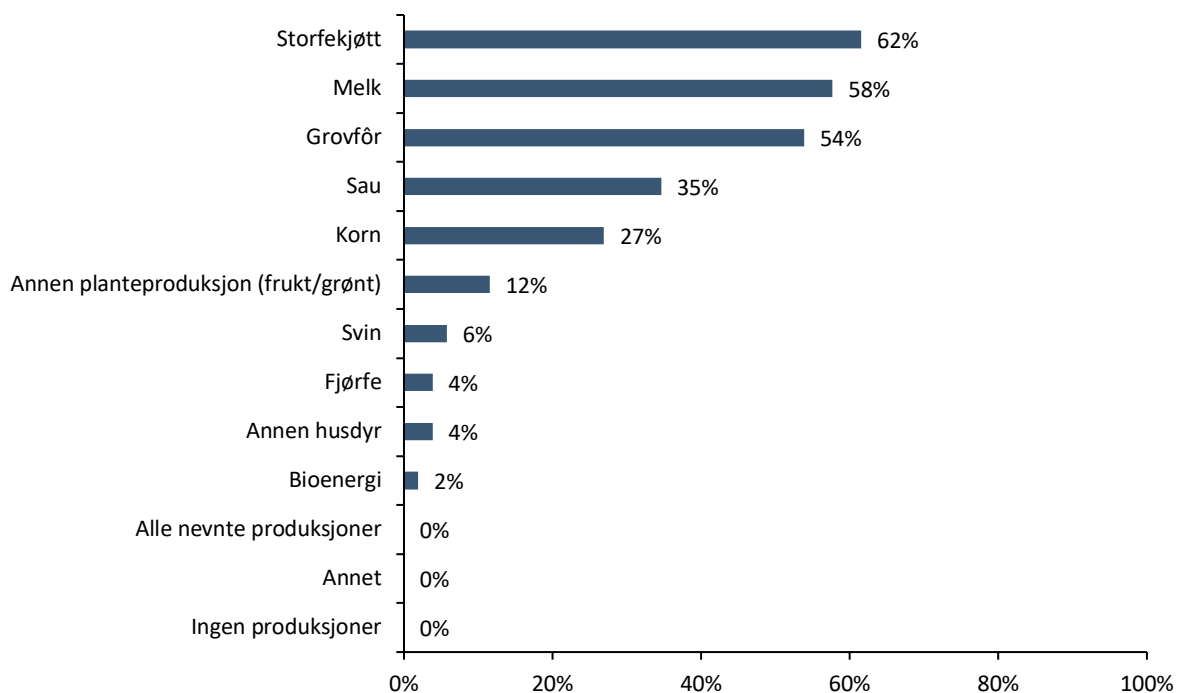
¹⁰ Inntil senhøsten 2023 hadde Landbruksdirektoratet en til dels utdatert liste over rådgivere på sine nettsider. Denne er tatt bort nå, med henvisning til listen på Klimasmart Landbruk.

¹¹ Fra 1.1.2024 ble de ti regionale rådgivingsenhetene og foreningen Norsk Landbruksrådgiving samlet i samvirkeforetaket Norsk Landbruksrådgiving SA. NLR SA består av seks regioner.

5.1.4. Klimarådgivernes vurderinger av kompetanse og kapasitet

Flest klimarådgivere som har besvart spørreundersøkelsen oppgir at de har kompetanse på produksjonene storfekjøtt, etterfulgt av melk og grovfôr, se Figur 5-2. Fjørfe, annen husdyrproduksjon og bioenergi er produksjonene som færrest rådgivere oppgir at de har kompetanse til å gi klimarådgivning om.

Figur 5-2 Klimarådgivernes vurderinger av hvilke typer produksjoner de har kompetanse til å gi klimarådgivning om

Kilde: Spørreundersøkelse til klimarådgivere i NLR og TINE, Menon Economics. N=52. Svarandelene overstiger 100 prosent, ettersom respondentene hadde mulighet til å velge flere svaralternativer.

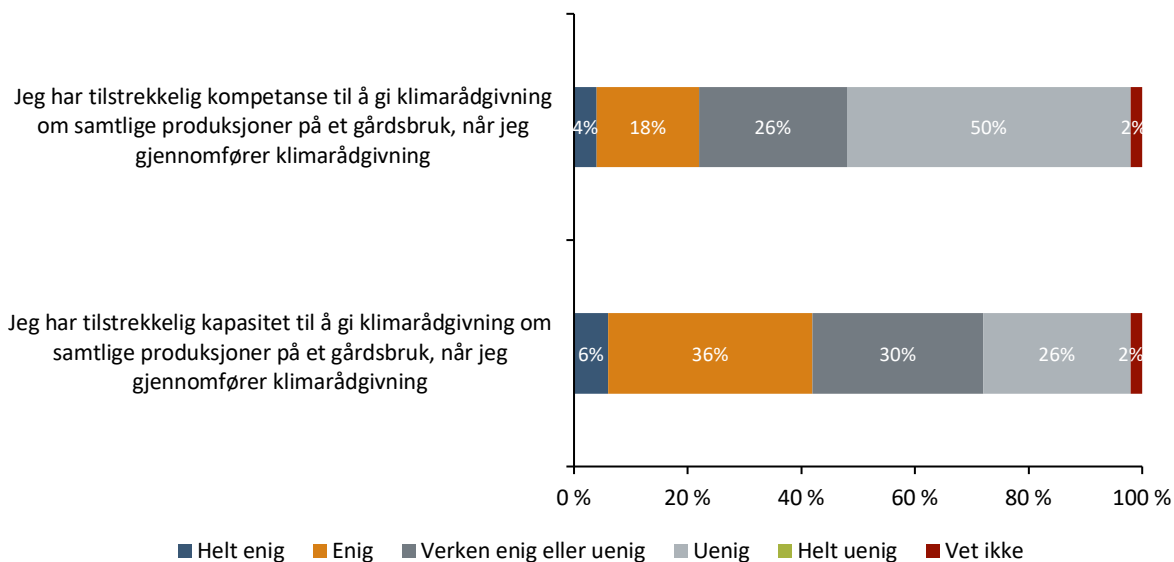
Dersom vi skiller på respondentenes svar avhengig av hvilken rådgiverorganisasjon de tilhører, finner vi at utenom kompetanse om melk, vurderer TINEs rådgivere i stor grad at de også er kompetente til å gi klimarådgivning om storfekjøtt. I tillegg oppgir noen av dem at de har kompetanse om grovfôr. Dette ble også nevnt i intervju, hvor representanten for TINE utdyper at rådgiverne har kompetanse innen storfeproduksjon generelt, og ikke kun melk, og at de etter hvert har fått mer kompetanse på grovfôr. NLRs rådgivere oppgir at de er mest kompetente innenfor grovfôr, etterfulgt av storfekjøtt, sau, korn og melk, samt at noen også har kompetanse til å gi klimarådgivning innenfor annen planteproduksjon.

Kun en femtedel av klimarådgiverne som har besvart spørreundersøkelsen oppgir at de har tilstrekkelig kompetanse til å gi klimarådgivning om samtlige produksjoner på et gårdsbruk når de gjennomfører klimarådgivning, se Figur 5-2. Mange klimarådgivere utdyper at de mangler kompetanse på flere enn ett område, og at dette begrenser hvilke produksjoner de opplever at de kan gi god rådgivning på. Samtidig påpeker flere at det hadde vært krevende å være oppdatert på alle produksjoner som kan finne sted på et gårdsbruk, og dermed gjerne må velge hvilke produksjoner å spesialisere seg innenfor. Det påpekes at dette kan løses greit dersom to-til-én rådgivning gjennomføres med en annen rådgiver som er spesialisert innenfor produksjonene man selv mangler kompetanse på. Å bruke kompetansen i det daglige nevnes også som viktig for å videreutvikle

kompetansen sin, ettersom man mister kontinuiteten i arbeidet dersom det er lite etterspørsel på det aktuelle området.

Figur 5-3 Klimarådgivernes vurderinger av om de er helt enig/enig i påstandene om at ...

Kilde: Spørreundersøkelse til klimarådgivere i NLR og TINE, Menon Economics. N=50.

Figur 5-3 viser også at rundt 40 prosent av klimarådgiverne som besvarte undersøkelsen opplever at de har tilstrekkelig *kapasitet* til å gi klimarådgivning om samtlige produksjoner på et gårdsbruk når de gjennomfører klimarådgivning.

Flere respondenter utdyper at mangel på kapasitet og kompetanse henger tett sammen. Mangelen på kapasitet fører til at de ikke får tilegnet seg kompetanse om flere typer produksjoner. Mangel på kompetanse kan også virke negativt på kapasiteten, ved at gjennomføringen av klimarådgivningen tar lengre tid. Noen klimarådgivere forklarer mangelen på kapasitet med andre tidkrevende arbeidsoppgaver som gjør at de må nedprioritere klimarådgivning. Andre påpeker at tiden til selve klimarådgivningen ikke er tilstrekkelig, spesielt dersom gårdsbruket er et kombinasjonsbruk med flere ulike typer produksjoner.

5.1.5. Rådgivernes vurderinger av hvordan en kan sikre tilstrekkelig antall rådgivere

Et tilstrekkelig antall klimarådgivere er nødvendig gitt målet om at alle gårdbrukere mottar klimarådgivning innen utgangen av 2025. Klimarådgiverne er bedt om å vurdere hvordan man kan sikre et tilstrekkelig antall klimarådgivere. Følgende faktorer trekkes fram, der hver rådgiver ofte peker på flere faktorer:

- kompetanseheving og/eller rekruttering av klimarådgivere
- organiseringen av rådgivningstilbudet
- kompensasjon til klimarådgivere
- tiltak for å øke etterspørselen etter rådgivning

Flere klimarådgivere påpeker at det er nødvendig å **rekruttere og utdanne** flere klimarådgivere, både fra NLR og TINE. Enkelte respondenter mener det er nødvendig å utdanne klimarådgivere fra organisasjoner som Nortura og Kjøtt- og fjørfebransjens Landsforbund (KLF). I forbindelse med utdanning av klimarådgivere trekker også

flere fram at det er hensiktsmessig å legge vekt på mer praktisk opplæring på gårdsbrukene. Ytterligere **kursing/kompetanseheving** av eksisterende klimarådgivere pekes også på som sentralt for å styrke rådgivningstilbudet.

En del klimarådgivere peker på at det bør gjøres endringer i **organiseringen av rådgivningstilbudet**. Eksempelvis er det forslag om å tidligere innhente informasjon om hvilke gårdbrukere som ønsker rådgivning det påfølgende året, slik at flere rådgivningssamtaler kan gjennomføres i starten av året.

Tilstrekkelig/mer kompensasjon til klimarådgiverne pekes også på som avgjørende. Klimarådgiverne bruker ofte mer tid på rådgivning enn det de kan fakturere for gitt dagens satser. Enkelte påpeker også at de ofte har andre rådgivningsoppdrag i tillegg, som også er innom klimafeltet.

I intervju utdyper et par klimarådgivere at det for rådgivningsorganisasjonene er kostbart å tilby rådgivningstjenestene, og det er viktig for organisasjonene at det er tilstrekkelig etterspørsel etter klimarådgivning slik at rådgiverne er sikret aktivitet. Å sikre en stabil tilskuddsordning og rammebetingelser kan derfor bidra til at organisasjonene kan styrke rådgivningstilbudet og nå ut til flere gårdbrukere.

Noen klimarådgivere peker på at det i større grad er nødvendig å gjøre tiltak for å **øke etterspørselen** etter rådgivningstjenestene, framfor å gjøre endringer på tilbudssiden. Flere trekker fram at det er viktig at gårdbrukerne opplever at tilskuddet dekker kostnadene ved å motta klimarådgivning. Flere klimarådgivere påpeker at gårdbrukerne bør **kompenseres for tidsbruken** de har lagt inn i klimarådgivningen. Enkelte klimarådgivere mener også at det ville vært forenkende om gårdbrukerne fikk rådgivningstjenesten gratis og at klimarådgiverne fikk tilskuddet betalt direkte fra Landbruksdirektoratet uten at dette gikk gjennom gårdbrukerne. Noen klimarådgivere trekker fram behovet for **forbedringer i Klimakalkulatoren** for å sikre et velfungerende rådgivningstilbud som klimarådgiverne har fått tilstrekkelig opplæring i og som vekker interesse hos gårdbrukerne. En respondent utdyper at dette samlet sett kan ha en positiv innvirkning på omtalen av rådgivningstjenestene og dermed etterspørselen etter klimarådgivning.

Vi har stilt klimarådgiverne spørsmål om hvorvidt de ønsker å fortsette som klimarådgivere i framtiden. Rundt 80 prosent av klimarådgiverne oppgir at de ønsker å fortsette med klimarådgivning. Ingen av respondentene har svart nei, med unntak én som oppga at hen har byttet jobb. Resterende respondenter oppgir at de ikke vet om de ønsker å fortsette som klimarådgiver.

5.1.6. Samarbeidet mellom NLR og TINE

Tilbyderne og klimarådgiverne beskriver samarbeidet mellom NLR og TINE som velfungerende og utfyllende, og at de andre klimarådgiverne i den forbindelse er dyktige på sine områder. Ifølge klimarådgivernes respons på spørreundersøkelsen er nesten 75 prosent helt enig eller enig i at samarbeidet mellom TINE og NLR om klimarådgivning fungerer godt. Ingen er helt uenig i dette, og kun 2 prosent er uenig.

5.2. Tilskuddsordningens tilgjengelighet og målgruppe

Målgruppen for ordningen er i utgangspunktet samtlige gårdsbruk som mottar produksjonstilskudd, det vil si rundt 37 600 gårdbrukere. Informasjon om ordningen deles gjennom en rekke kanaler i regi av tilbyderne, i tillegg til Landbruksdirektoratet og statsforvalteres nettsider. Selv blant medlemmer av NLR oppgir respondenter at de

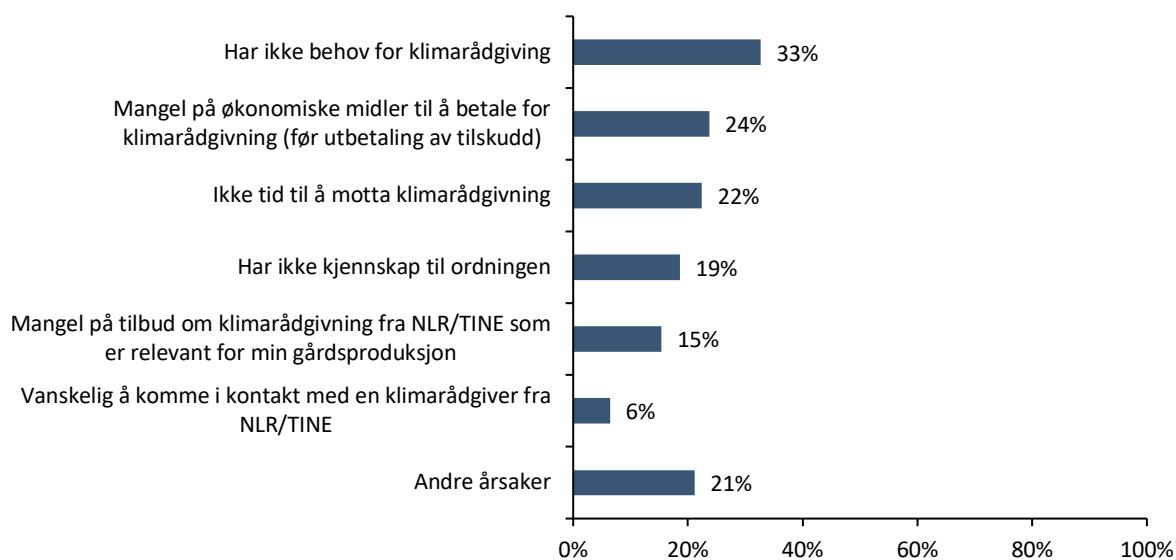
ikke kjenner til ordningen som årsak til at de ikke har søkt om og mottatt klimarådgivning.¹² Ordningen er trolig i mindre grad kjent blant gårdbrukere som ikke er medlem av NLR og TINE. Begrensninger i klimarådgivningstilbudet virker også å være en medvirkende årsak til at ikke flere enn 4 prosent av målgruppen har gjennomført klimarådgivning i perioden 2021-2023. Dette kan delvis forklares med at det tar tid å bygge opp et nytt rådgivningstilbudet med tilhørende verktøy (se delkapittel 5.4 for en omtale av Klimakalkulatoren). Manglende interesse for ordningen, mangel på tid, og økonomiske utfordringer med å betale for klimarådgivning utgjør sentrale barrierer for å ta ordningen i bruk, ifølge gårdbrukerne.

5.2.1. Målgruppen og årsaker til manglende bruk

Landbrukets klimaplan har satt mål om at samtlige gårdbrukere i Norge får tilbud om klimarådgivning innen 2025. For å vurdere i hvilken grad målgruppen er nådd så langt, sammenligner vi tilskuddsmottakere opp mot mottakere av produksjonstilskudd. Vi legger til grunn at «samtlige gårdbrukere» omfatter mottakere av ett eller flere produksjonstilskudd i 2022. Som vist i delkapittel 2.5, har rundt fire prosent av gårdbrukere med produksjonstilskudd søkt om og mottatt tilskudd til klimarådgivning i perioden 2021-2023.

Gårdbrukere som *ikke* har mottatt klimarådgivning er bedt om å oppgi årsaken(e) til dette, se Figur 5-4. Flest gårdbrukere oppgir at de ikke har behov for klimarådgivning, etterfulgt av mangel på midler til å betale for klimarådgivning og mangel på tid til å motta klimarådgivning. Blant respondentene som oppgir andre årsaker, uttrykker flere i åpent tekstfelt at de ikke anså ordningen som nyttig. I de følgende delkapitlene ser vi nærmere på flere av disse aspektene.

Figur 5-4 Årsaker til at gårdbrukere ikke har søkt om og mottatt klimarådgivning

¹² Vi har ikke hatt mulighet til å kartlegge samtlige gårdbrukeres kjennskap til ordningen innenfor denne evalueringen. Spørreundersøkelsen til gårdbrukere er kun sendt til medlemmer av NLR og til søkere på ordningen i perioden 2021-2023. I tillegg har et fåtalls respondenter svart gjennom en lenke på en Facebook-side.

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=156. Antallet er gårdbrukere som ikke har mottatt klimarådgivning. Svarandelene overstiger sammenlagt over 100 prosent, ettersom respondentene hadde mulighet til å velge flere svaralternativer.

5.2.2. Informasjon om ordningen

Landbruksdirektoratet, statsforvalterne, NLR og TINE tilgjengeliggjør informasjon om tilskuddsordningen på sine nettsider, Facebook-sider, i nyhetsbrev og webinarer. NLR og TINE forteller i intervju at de også gir informasjon om rådgivningstilbudet i forbindelse med andre (rådgivnings-)besøk. I 2023 gjennomførte NLR også kampanjer om klimarådgivning, og utarbeidet i den forbindelse filmer som er tilgjengelig på nettsiden og som distribueres gjennom nyhetsbrev. I tillegg spres informasjon om ordningen gjennom nettsider for medlemsorganisasjoner som Norsk Bondelag og lignende og i ulike fora, deriblant møter og kurs.

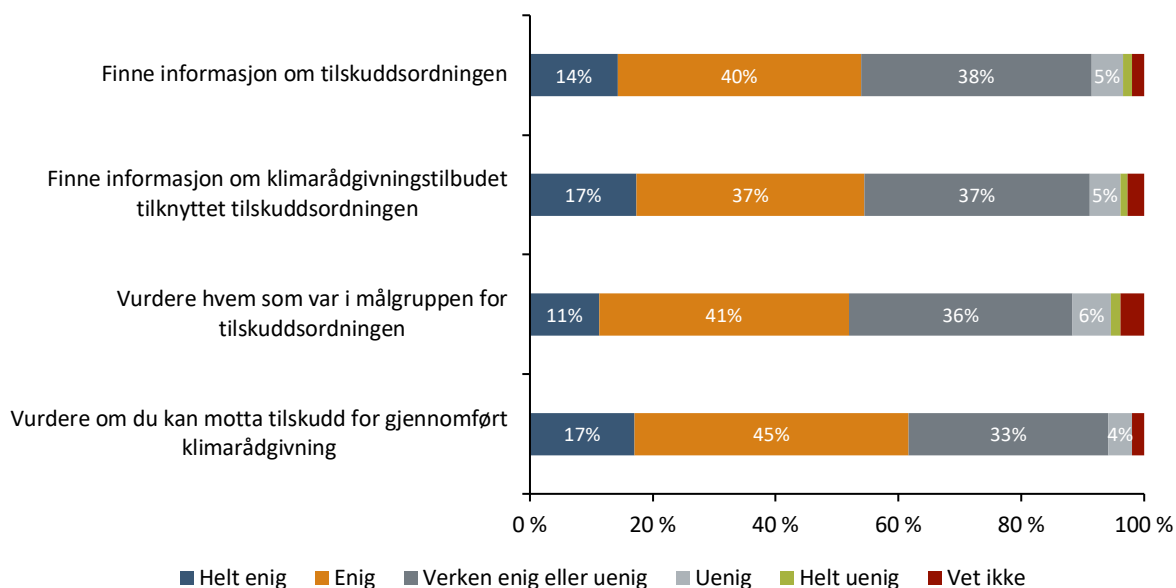
Det er trolig stor variasjon i hvilken grad kommunene er aktive i å spre informasjon om ordningen. En statsforvalter uttrykker i intervju at kommunene ikke er tilstrekkelig aktive i å videreformidle informasjon om ordningen til gårdbrukere. Våre stikkprøver viser at kommuner i varierende grad har informasjon om ordningen på sine nettsider. Enkelte er særlige aktive. Eksempelvis gir Voss kommune gårdbrukere 1000 kroner for å ta i bruk Klimakalkulatoren, og viser til et godt samarbeid med NLR og Tine (Norges Bondelag, 2023b).

NLR forteller at i oppstarten av pilotprosjektet begrenset enkelte av regionene informasjonsspredningen noe, i mangel på et tilstrekkelig antall kvalifiserte klimarådgivere. Etter hvert som de fikk ansatt flere kunne de promotere ordningen mer aktivt. At Klimakalkulatoren i utgangspunktet ikke omfattet grønnsaker og frukt var også begrensende for hvor aktiv klimarådgivning ble promotert i ulike regioner.

Vi finner at 14 prosent av gårdbrukerne som har besvart spørreundersøkelsen ikke kjenner til ordningen fra før (se delkapittel 5.2.1). Disse er spredt utover hele landet og har ulike typer produksjoner. Det er grunn til å tro at respondentene er mer kjent med ordningen enn gårdbrukere som ikke har besvart undersøkelsen.

Gårdbrukerne som har mottatt klimarådgivning er bedt om å vurdere i hvilken grad det var lett å finne og vurdere informasjon om ordningen. Figur 5-5 viser at over halvparten av respondentene er helt enig eller enig i samtlige påstander. Det er størst enighet om at det var enkelt å vurdere om de kunne motta tilskudd for gjennomført klimarådgivning, over 60 prosent er helt enige eller enige. De færreste er uenige eller helt uenige i noen av påstandene.

Figur 5-5 Gårdbrukernes grad av enighet i følgende påstander, gitt at de har kjennskap til tilskuddsordningen for klimarådgivning: det er/var enkelt å ...

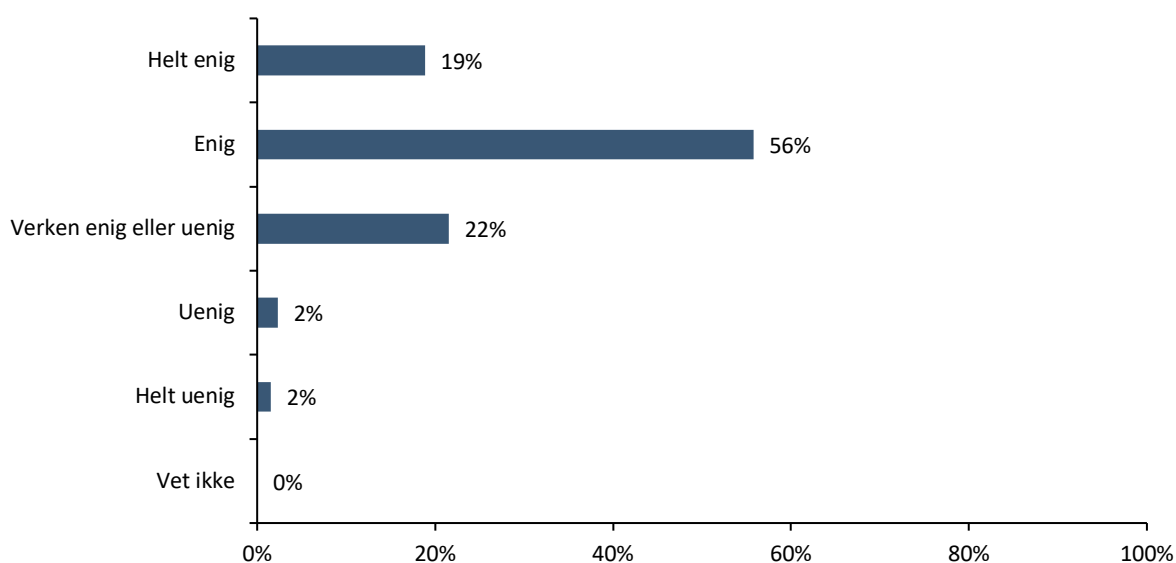

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=259 for spørsmålet om informasjon om tilbudet, og 258 for resterende spørsmål. I de tilfellene dataetiketter mangler har under fire prosent av gårdbrukerne oppgitt svaralternativet.

5.2.3. Tilgang til klimarådgivning

Flertallet av gårdbrukerne som har mottatt klimarådgivning er helt enig eller enig i at det var enkelt å få tilgang til klimarådgivning (75 prosent). Kun fire prosent er helt uenig eller uenig i denne påstanden, se Figur 5-6.

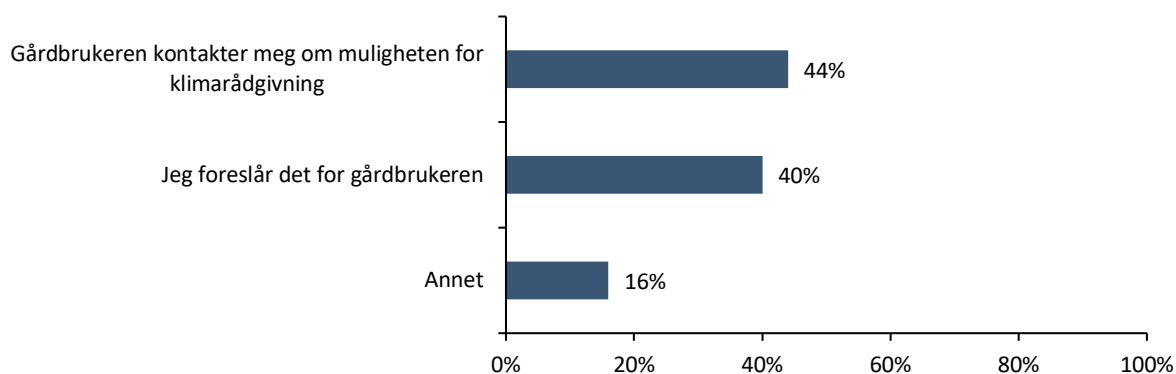
Figur 5-6 Gårdbrukere som har mottatt klimarådgivning sin grad av enighet i at det er/var enkelt å få tilgang til klimarådgivning omfattet av tilskuddsordningen.

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=260.

Fra intervju med tilbyderne får vi inntrykk av at klimarådgiverne i starten av pilotperioden oppsøkte særlig klimainteresserte og endringsvillige gårdbrukere. Spørreundersøkelsen til klimarådgivere bekrefter at en stor andel av gårdbrukerne ble kontaktet av klimarådgivere (40 prosent). I de øvrige tilfellene var det i hovedsak gårdbrukerne som kontaktet rådgiverne, se Figur 5-7. Klimarådgivere som oppgir annet, utdyper blant annet at de avtaler klimarådgivning i forbindelse med annen rådgivning, gjennom møter eller via TINE.

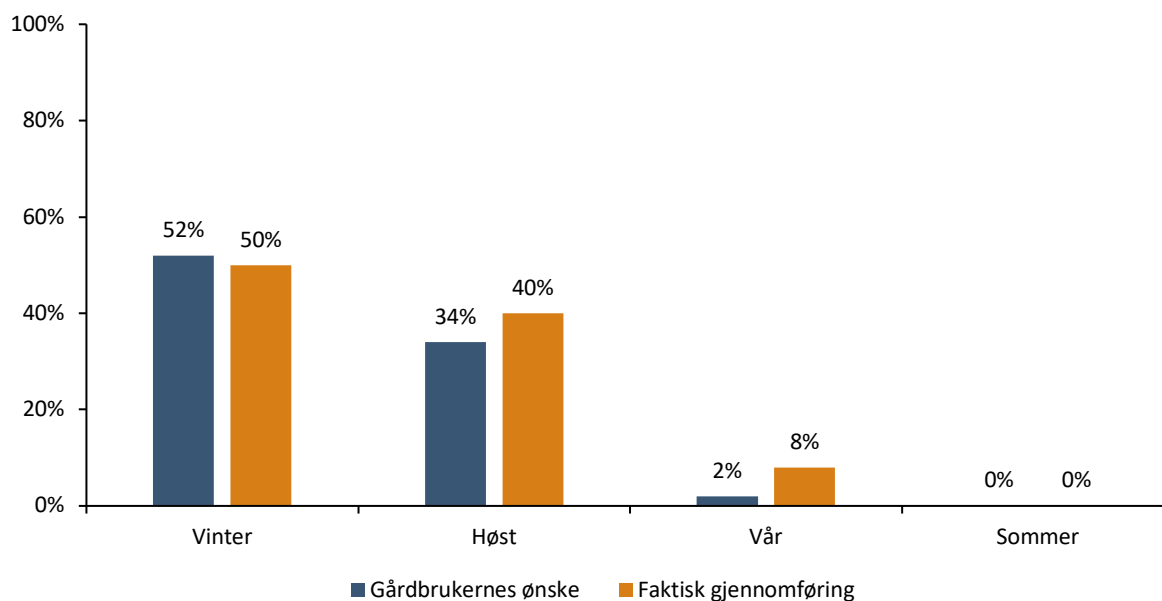
Figur 5-7 Klimarådgivernes svar på hvordan de vanligvis kommer i kontakt med gårdbrukere om klimarådgivning

Kilde: Spørreundersøkelse til klimarådgivere i NLR og TINE, Menon Economics. N=50.

Ifølge klimarådgiverne som har besvart spørreundersøkelsen, er det i stor grad en sammenheng mellom når gårdbrukerne ønsker å gjennomføre klimarådgivningen og når den faktisk gjennomføres. Fra Figur 5-8 ser vi at gårdbrukerne oftest ønsker klimarådgivningen om vinteren eller høsten. Dette er også årstidene klimarådgivningen oftest gjennomføres. I intervjuer uttrykker både klimarådgivere og gårdbrukere at dette er årstidene da gårdbrukerne vanligvis har mest tid til annet utenom ordinær drift på gårdsbruket. I tillegg nevner noen klimarådgivere at valg av tidspunkt har sammenheng med den årlige fristen for å søke om tilskudd til klimarådgivning, i oktober.

Figur 5-8 Klimarådgivernes vurdering av når på året gårdbrukerne oftest ønsker å gjennomføre klimarådgivningen, og når på året klimarådgivningen gjennomføres

Kilde: Spørreundersøkelse til registrerte klimarådgivere i NLR og TINE, Menon Economics. N=50.

Ifølge klimarådgiverne som har besvart undersøkelsen tar det i gjennomsnitt fire uker fra en gårdbruker ber om eller takker ja til klimarådgivning, før klimarådgivningen er fullført. På det meste oppgir klimarådgiverne at det som oftest tar 15 uker. TINE-rådgiverne oppgir at det i gjennomsnitt tar én uke lenger enn NLR-rådgiverne. Samlet sett tilsier svarene deres at det i gjennomsnitt tar rundt fire dager fra klimarådgivningen er fullført til tiltaks-/klimahandlingsplan er oversendt til gårdbrukeren.

På spørsmål om hvordan klimarådgivningen er gjennomført, oppgir nærmere 80 prosent at de alltid gjennomfører gårdsbesøk, mens åtte prosent som oftest gjennomfører gårdsbesøk, men innimellom digitalt. Kun én klimarådgiver oppgir å alltid gjennomføre klimarådgivningen digitalt, mens to oppgir at de som oftest gjennomfører digitalt, men innimellom har gårdsbesøk. NLR og TINE viser til at det er mest hensiktsmessig å gjennomføre klimarådgivning på gårdsbruket.

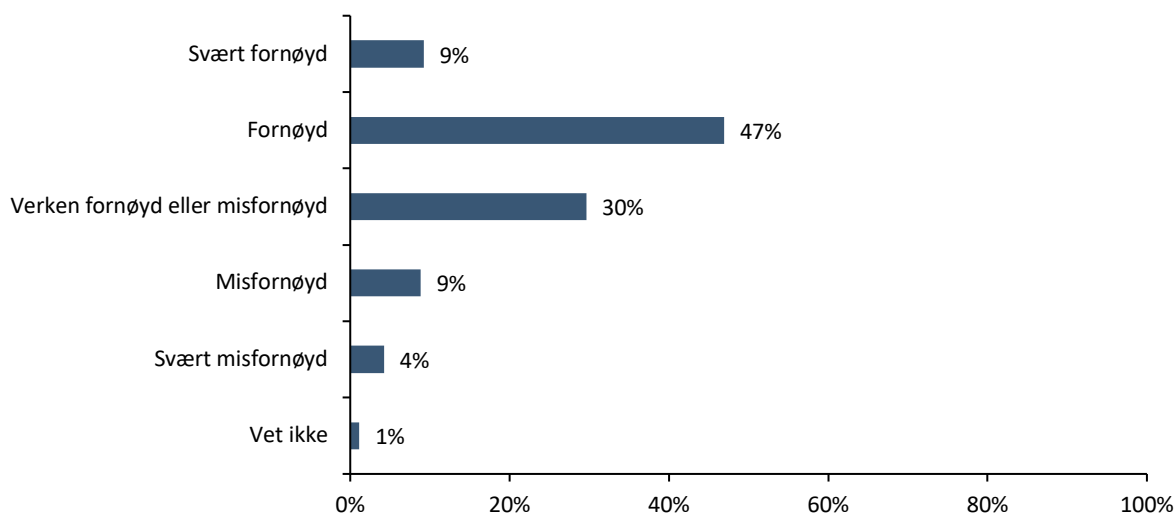
5.3. Kvaliteten på rådgivningstilbudet

Et knapt flertall av gårdbrukerne som har besvart spørreundersøkelsen er fornøyd med klimarådgivningen de mottok gjennom ordningen. At ikke flere i større grad er fornøyd virker i hovedsak å bunne i at de i begrenset grad fikk økt kunnskap om relevante tiltak. Selve tiltaksplanen framstår å være et relevant verktøy i rådgivningen.

5.3.1. Gårdbrukernes overordnede vurderinger av tilbudet

Over halvparten av gårdbrukerne som har mottatt klimarådgivningen og besvart spørreundersøkelsen, oppgir at de er svært fornøyd eller fornøyd med klimarådgivningen de mottok. 13 prosent er misfornøyd eller svært misfornøyd, se Figur 5-9. Blant gårdbrukerne som utdypet sin besvarelse, uttrykker flere at de er misfornøyd fordi rådgivningen ikke resulterte i ny kunnskap eller nye tiltak. Dette er i tråd med tidligere funn: mellom 25 og 37 prosent av gårdbrukerne opplevde at de i liten eller svært liten grad fikk økt kunnskap om enkelttemaer (klimagassutslipp, opptak og klimatilpasning), se delkapittel 4.1.3.

Figur 5-9 Gårdbrukernes opplevelse av klimarådgivningen de mottok gjennom den tilskuddsbaserte ordningen.

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=260. Antallet er gårdbrukere som har mottatt klimarådgivning.

Flere gårdbrukere utdyper at

- klimarådgiverne ikke var kunnskapsrike nok, hvorav et par anerkjenner at rådgiverne var helt ferske
- klimarådgivningen ikke omfattet samtlige produksjoner, deriblant sau og frukt
- klimarådgivningen ikke ført til noe nytt utover hva gårdbrukerne allerede var klar over, deriblant fra eget arbeid og annen rådgivning
- tiltakene var for lite konkrete og målbare
- det var feil og mangler i datagrunnlaget i Klimakalkulatoren
- rådgivningen ikke samsvarer med prisen¹³
- rådgivningen var ikke tilstrekkelig spisset, men omhandlet i stedet god agronomi eller økonomisk rådgivning

Hovedårsaken til at klimarådgivningen ikke omfattet produksjonene synes å komme av at Klimakalkulatoren ikke omfatter nevnte produksjoner. Andre påpeker at rådgivningen var god selv om Klimakalkulatoren ikke var det. Se delkapittel 5.4 for nærmere omtale av gårdbrukernes vurderinger av Klimakalkulatoren.

Enkelte etterspør mer oppfølging, mens et par utdyper om tiltakseffektene. En uttrykker ønske om å få bedre kunnskap om hva bruk av metanhemmere i fôret, avl på mindre N4H-utslipp osv. betyr i utslippsregnskapet. En annen problematiserer at et tiltak vil kunne gi reduserte utslipp lokalt, men økte utslipp andre steder. Vedkommende viser til at bruk av utmarksbeite gir negative utslipp, mens at alternativet blant annet er å kjøpe kraftfôr.

Et mindretall av gårdbrukerne utdyper om positive forhold. De trekker fram at det var nyttig å få en helhetlig gjennomgang. Enkelte uttrykker ønske om en ny gjennomgang, da dette er et kontinuerlig arbeid, mens andre anerkjenner verdien av å sammenligne gårdsbruket med andre sammenlignbare bruk. Andre viser til at de opplevde å få faglig støtte til å gå for egne ideer eller at rådgiveren opplevdes som kompetente og effektive.

¹³ Én foreslår at NLR mottar tilskuddsmidlene direkte mens gårdbrukerne får gratis rådgivning. Kun én uttrykker også at tilskuddet ikke dekker heller kostnaden av rådgivning.

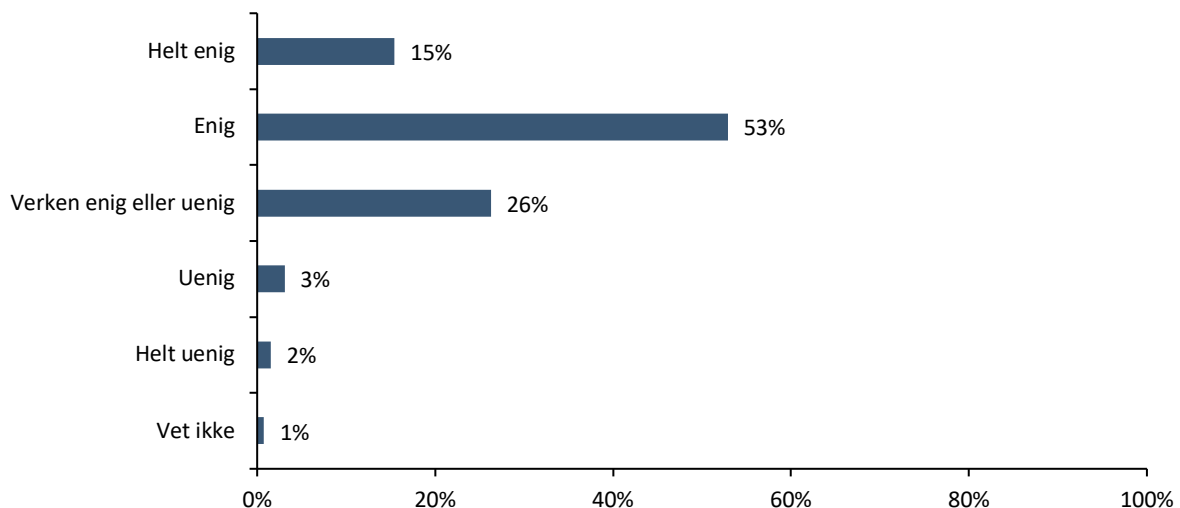
Inntrykket vårt fra intervju er også at gårdbrukerne oppfatter klimarådgiverne som kompetente og kunnskapsrike.

Nesten 80 prosent av gårdbrukerne som har besvart undersøkelsen oppgir at de mottok klimarådgivning for alle produksjoner på gårdsbruket deres. Blant gårdbrukerne som oppga at de ikke mottok klimarådgivning om samtlige produksjoner, nevnes oftest at klimarådgivningen ikke dekket sau, skog eller fjørfe.

5.3.2. Tiltaksplan/klimahandlingsplan

I underkant av 70 prosent av gårdbrukerne som har mottatt klimarådgivning og besvart undersøkelsen, oppgir at de er helt enig eller enig i at det var enkelt å forstå tiltaks-/klimahandlingsplanen utarbeidet i forbindelse med klimarådgivningen. Resterende respondenter oppgir i hovedsak at de verken er enige eller uenige i påstanden, se Figur 5-10.

Figur 5-10 Gårdbrukere, som har mottatt rådgivning gjennom NLR/TINE, sin grad av enighet i at det er/var enkelt å forstå tiltaks-/klimahandlingsplanen

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=259.

Representanten for NLR har også inntrykk av gårdbrukerne generelt opplever planene som positivt. Samtidig anerkjenner både NLR og TINE i intervju at det er forskjeller i hvor detaljerte planene er på tvers av klimarådgivning, men at kvaliteten har økt over tid.

5.4. Klimakalkulatoren

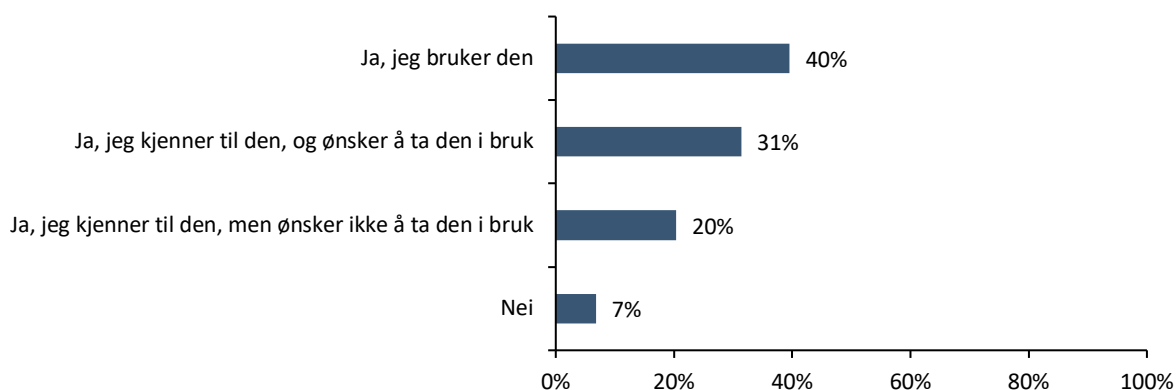
Klimakalkulatoren er et sentralt verktøy i klimarådgivningen. Klimakalkulatoren gir oversikt over klimagassutslipp knyttet til drift, forutsatt data om avlinger, antall dyr osv., gitt ulike antakelser. Kalkulatoren kan dermed vise potensialet for kutt, og muliggjøre sammenligninger over tid. Kalkulatoren gir også informasjon om karbonopptak. Den tar ikke for seg klimatilpasning spesifikt. Det er ikke et krav om at Klimakalkulatoren brukes i klimarådgivningen, men i praksis virker klimarådgivning som oftest å være tilbudt der Klimakalkulatoren kan tas i bruk (ikke grønt og bær osv.). Verktøyet er i utvikling og samtlige type gårdsproduksjoner er ikke inkludert ennå. Som beskrevet i delkapittel 5.3.1 uttrykker gårdbrukere at produksjoner som ikke omfattes av kalkulatoren ikke dekkes av klimarådgivningen.

Det er trolig stor variasjon i hvilken grad Klimakalkulatoren bidrar til bedre klimarådgivning. Dette skyldes både at klimarådgiverne i varierende grad opplever å ha tilstrekkelig kompetanse til å bruke Klimakalkulatoren, men også at verktøyet ikke nødvendigvis oppleves som nyttig av rådgivere og/eller gårdbrukere. Både klimarådgivere og gårdbrukere trekker fram i intervju og spørreundersøkelsene at mangler eller begrensninger i Klimakalkulatoren påvirker kvaliteten på klimarådgivningen. At Klimakalkulatoren er under utvikling, er en medvirkende faktor til kritikken. Samtidig virker det også å være et avvik mellom gårdbrukeres forventninger til og hva Klimakalkulatoren kan gi av informasjon.

5.4.1. Gårdbrukernes kjennskap til, bruk og vurderinger av Klimakalkulatoren

Vår kartlegging viser at flertallet av gårdbrukerne har kjennskap til Klimakalkulatoren (90 prosent). Bruken varierer imidlertid, se Figur 5-11. 40 prosent oppgir at de både er kjent med og bruker Klimakalkulatoren, rundt 30 prosent ønsker å ta den i bruk mens 20 prosent har ikke ønske om å ta den i bruk. I åpent tekstfelt uttrykker mange at de enten har fått et dårlig inntrykk av hvordan Klimakalkulatoren fungerer, eller at de generelt ikke tror at bruk vil gi nytte. Flere nevner at de heller ikke oppfatter at den er relevant for deres bruk, eller at de ikke har tid til å sette seg inn i den. Andre utdyper at de bruker Klimakalkulatoren til å kartlegge utviklingen på gårdsbruket deres.

Figur 5-11 Gårdbrukernes kjennskap til og bruk av Klimakalkulatoren

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=427. Antallet respondenter omfatter alle som har besvart spørreundersøkelsen, uavhengig av om de har gjennomført klimarådgivning.

Nesten samtlige gårdbrukere som har mottatt klimarådgivning oppgir at de har kjennskap til Klimakalkulatoren, hvorav nesten halvparten bruker den. For gårdbrukere som ikke har mottatt klimarådgivning er andelen som har kjennskap til Klimakalkulatoren litt lavere, og andelen som tar den i bruk er rett over 10 prosent. Langt flere som har mottatt klimarådgivning oppgir dermed å bruke Klimakalkulatoren, sammenlignet med de som ikke har mottatt klimarådgivning.

Gårdbrukere uttrykker delte meninger i intervju om hvorvidt Klimakalkulatoren er et nyttig verktøy. De som er kritiske peker på blandede erfaringer ved bruk, for eksempel at det er usikkerhet knyttet til eller feil i dataene, og at verktøyet oppleves som tungvint.

5.4.2. Klimarådgivernes vurderinger

Rundt halvparten av klimarådgiverne som har besvart spørreundersøkelsen oppgir at de i svært stor eller stor grad har tilstrekkelig kompetanse til å bruke Klimakalkulatoren. Øvrige respondenter oppgir i all hovedsak at de i noen grad har tilstrekkelig kompetanse. Kun 2 prosent oppgir at de i svært liten grad har tilstrekkelig kompetanse til å bruke Klimakalkulatoren.

I underkant av 40 prosent av klimarådgiverne oppgir at de i svært stor eller stor grad opplever at Klimakalkulatoren er et nyttig verktøy for å utarbeide tiltaks-/klimahandlingsplan for gårdbrukerne i forbindelse med gjennomføring av klimarådgivningen. Klimarådgivningen kan gjennomføres både med og uten bruk av Klimakalkulatoren.

Flesteparten av klimarådgiverne som har besvart spørreundersøkelsen utdypet om Klimakalkulatoren i åpent tekstfelt. Flere trekker fram følgende **svakheter i tallgrunnlaget**:

- Klimakalkulatoren oppleves som for grov/upresis og dataene vurderes som usikre, deriblant som følge av at:
  - Dataene baseres på ulike forutsetninger og ikke reflekterer faktisk drift
  - Grunnlagsdataene ofte ikke er oppdatert, deriblant fra skifteplanregistreringer, sauekontrollen, gjødselplan og husdyrkontrollen
- Klimakalkulatoren fanger ikke opp all drift, deriblant utmarksbeite, skog, kjøp av fôr, energibruk tilknyttet slåttehjelp, og oppleves dermed som mindre nyttig ved veiledning av blant annet sauebønder
- Usikkerhet knyttet til om tallgrunnlaget for sammenlignbare gårder er troverdig, da anslagene ofte er gjennomsnittstall eller reflekterer planlagt snarere enn faktisk drift
- Flere trekker fram at Klimakalkulatoren er mindre god på data knyttet til storfekjøtt/ammeku. Én utdypet at bruk av standardverdier (minstekrav) på antall uker ute på beitet for storfe gir et skjevt bilde, spesielt for ammeku, men også melkeku som oftest er på beite minimum 12 uker. En annen påpeker at kalkulatoren er god på melk, men mindre god på storfekjøtt/ammeku.

I tillegg trekkes fram andre svakheter ved datagrunnlaget. Eksempelvis påpeker en respondent at jordsmonnet ikke er kartlagt, og dermed ikke reflekteres i datagrunnlaget.

Flere etterspør flere **muligheter for å legge inn tall manuelt eller justere parametre**. En påpeker at det er mulig å registrere reelle tall, men at dette oppleves som altfor arbeidskrevende å gjøre på skiftenivå. Energital kan også legges inn manuelt, men dette oppleves også som krevende å gjøre i løpet av gårdsbesøket. En annen eksemplifiser at gårdbrukere som driver med spesielt lav kraftfôrbruk får innlagt standardmengder med kraftfôr i klimakalkulatoren som det ikke er mulig å fjerne.

Dataene vurderes av flere som for upresise til å både **identifisere relevante tiltak** og måle effekter av disse over tid. Dette kommer både av at tallene er gamle, eksempelvis får de ikke tall fra 2023 før våren 2025, at utslippskategoriene er relativt overordnet, samt nevnte punkter om upresise og manglende data. Usikkerhet knyttet til tallene gjør det også vanskelig å vurdere om utslippstallene er høye eller lave, og hva som forklarer hvorvidt tallene er høye eller lave. En utdypet at de fleste tiltak ikke kan tas inn i kalkulatoren, deriblant de fleste tiltakene rettet mot kornproduksjon. Vedkommende uttrykker forståelse for at man mangler gode tall på effekter av mange tiltak, men lurer på muligheten for å bruke en simuleringsmodell som kan anslå antatt effekt. Per i dag er det kun mulig å påvirke utslipp fra kornproduksjon ved å øke avlingene og redusere gjødslingen.

Resultatene fra Klimakalkulatoren beskrives som utfordrende å forstå og som lite pedagogiske. Mangel på statistikk og grove anslag påvirker troverdigheten til anslagene, og en respondent utdyper at gårdbrukerne ofte blir skuffet over at resultatene ikke er mer konkrete og gir grunnlag for utforming av tiltak. Vedkommende utdyper at det er viktig med forventningsavklaring overfor bonden om at bruk av klimakalkulatoren gir en kartlegging snarere enn at den peker på konkrete tiltak og effekter på utslipp og karbonopptak. En stiller spørsmålsteget ved hvorfor man sammenligner utslipp med andre gårdbrukere, da dette oppleves som irrelevant for hvilke tiltak som bør gjøres. Vedkommende utdyper at det viktige er at tiltakene gir bedre produksjon med lavere ressursbruk og klimaavtrykk.

Flere utdyper at de i større grad **bruker andre verktøy for å identifisere tiltak**. Klimarådgiverne trekker blant annet fram gjødslingsplanen, jordprøver, fôrprøver, kukontrollen og skifteplan. I tillegg uttrykker de at eksisterende kunnskap om driften og diskusjoner med gårdbrukeren gir grunnlag for å identifisere tiltak. Et mindretall av respondentene trekker fram i åpent tekstfelt at bruk av Klimakalkulatoren bevisstgjør gårdbrukeren og gir **grunnlag for gode diskusjoner**, både om helheten og utslipp tilknyttet for eksempel dieselforbruk.

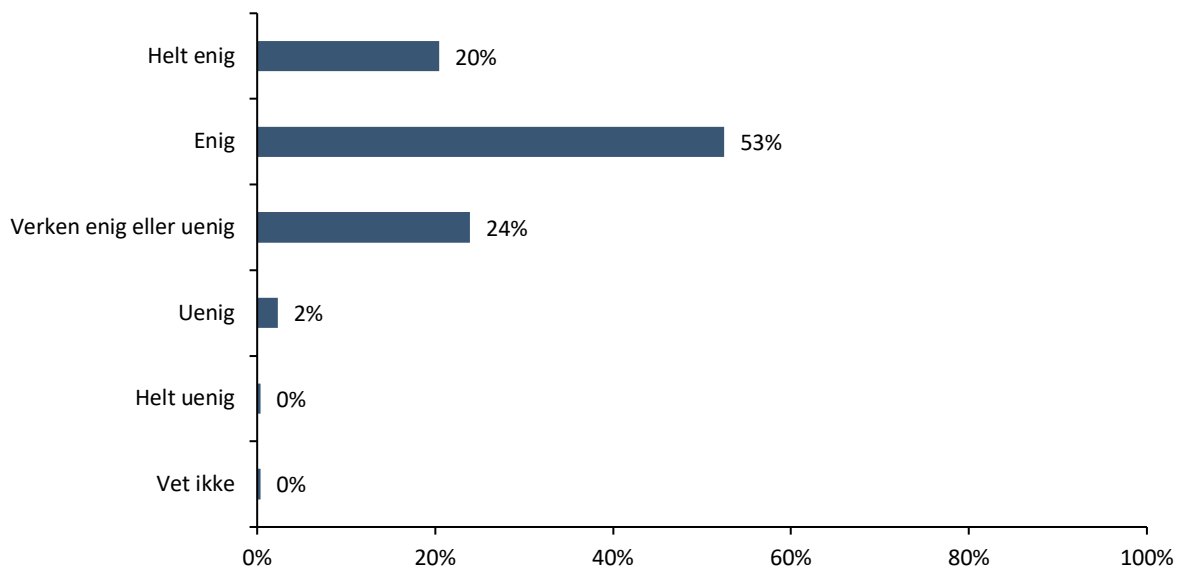
5.5. Ressursbruk - Søknadsprosess, tildeling av midler og rådgivning

Gårdbrukernes ressursbruk knyttet til ordningen knyttes i hovedsak til tid medgått til klimarådgivning, i tillegg til å søke om tilskudd. Enkelte gårdbrukere har også ressursbruk tilknyttet reising til der klimarådgivningen finner sted. Det framstår som enkelt å søke om og få godkjent søknad om tilskudd i etterkant av fullført klimarådgivning. Det er større variasjon i klimarådgiveres ressursbruk, deriblant som følge av ulike reiseavstander. Forvaltningen av ordningen er spredt mellom Landbruksdirektoratet, statsforvaltere og kommuner. Forvaltningens samlede ressursbruk virker å være lav. Ordningen er en del av RMP-ordningen, og drar dermed nytte av stordriftsfordeler. I tillegg vurderes søknadene i begrenset grad og at det stilles få krav til rapportering fra gårdbrukerne. I tillegg kommer tilbyderens ressursbruk knyttet til blant annet organisering, rekruttering og kompetanseheving.

5.5.1. Gårdbrukere

Fra Figur 5-12 ser vi at gårdbrukerne som har mottatt klimarådgivning gjennom NLR og/eller TINE opplever at det var enkelt å søke og motta tilskudd til klimarådgivning. Rundt tre fjerdedeler av gårdbrukerne er helt enig eller enig i at dette var enkelt, mens kun to prosent er uenige. De resterende er verken enig eller uenig. Gårdbrukerne oppgir at de i gjennomsnitt brukte rundt 2,5 timer på å finne fram til og få klimarådgivning, og i gjennomsnitt i underkant av 20 minutter på å søke om tilskudd til klimarådgivning gjennom RMP.

Figur 5-12 Gårdbrukerne, som har mottatt klimarådgivning gjennom NLR/TINE, sin vurdering av hvor enig eller uenig de er i påstanden om at det er/var enkelt å søke og motta tilskudd til klimarådgivning.

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=259.

Øvrige aktører som er intervjuet har inntrykk av at ordningen oppleves som enkel for gårdbrukerne, og at ressursbruken primært knyttes til selve rådgivningen.

Rådgiverne er også bedt om å ta stilling til påstanden om tilskuddet er tilstrekkelig til å dekke gårdbrukernes kostnader ved klimarådgivning. Nesten 60 prosent er helt enig eller enig i påstanden, mens i underkant av 20 prosent er uenig eller helt uenig. Resterende respondenter oppgir at de verken er enige eller uenige, eller at de ikke vet i hvilken grad tilskuddet er tilstrekkelig dekkende. Et fåtalls av gårdbrukere kommenterer i spørreundersøkelsen at tilskuddet ikke kompenserer for alle kostnader ved rådgivning.

Klimarådgivningen innebærer ingen krav til gårdbrukere om å gjennomføre tiltak, da heller ikke rapportere om dette. På spørsmål om hvorfor det ikke stilles krav til å gjennomføre tiltak peker representanter for Landbruksdirektoratet på at det er ønske om å bruke gulrot snarere enn pisk, med begrunnelsen om at det oppleves som lettere å nå fram til flere. Gitt krav til gjennomføring av tiltak, ville dette krevd betydelig med dokumentasjon om et bredt spekter av temaer og dermed stilt store krav til forvaltningssystemet.

5.5.2. Klimarådgivere og klimarådgivingstjenestene

I intervju med NLR, TINE og et utvalg klimarådgivere får vi inntrykk av at klimarådgivere bruker ressurser på flere aktiviteter, herunder forberedelser til bruk av Klimakalkulatoren, reiser, gjennomføring av klimarådgivning og etterarbeid med tiltaks-/klimahandlingsplan. Det er særlig variasjon knyttet reising, samt til forberedelsestid, deriblant knyttet til hvor mye data som (bør) legges inn i forkant.

Klimarådgiverne er bedt om å anslå tidsbruk på klimarådgivning i 2023. Utenom reisetid, oppgir respondentene at de i gjennomsnitt brukte rundt 10,5 timer på klimarådgivning per gårdbruker i 2023. Samtidig er det store forskjeller mellom klimarådgiverne. Klimarådgiverne anslo også reisetid per klimarådgivningsbesøk i 2023. Respondentene oppgir i gjennomsnitt å bruke i underkant av 3 timer, men der det er store forskjeller i gjennomsnittlig reisetid.

Både NLR, TINE og flere rådgivere trekker fram at tilskuddet ikke dekker all ressursbruk knyttet til rådgivning. Se delkapittel 5.1.5 om betydningen av kompensasjonen for å sikre et tilstrekkelig antall klimarådgivere. NLR viser til at kostnadene som ikke dekkes av tilskuddet så langt er tatt over NLRs interne budsjetter, og kommenterer at alternativet vil være å fakturere gårdbrukeren. NLR uttrykker at de ved flere anledninger har gjort Landbruksdirektoratet oppmerksomme på at tilskuddet ikke dekker rådgivernes kostnader.

Norges Bondelags forhandlingsutvalg (2023) viser også til kostnader tilknyttet reising. De påpeker at klimarådgivning i Nord-Norge innebærer «vesentlig høyere kostnader til reise på grunn av lange avstander». De foreslår innføring av et reisetilskudd for Nord-Norge som dekker klimarådgivernes ekstra reisekostnader. Videre trekkes dagens sats på grupperådgivning (2000 kr) fram. Den beskrives som for lav til å dekke rådgivernes tidsbruk. De foreslår en kompensasjonsordning der maksimalsatsen for grupperådgivning er 4 000 kroner per bonde.

Klimarådgivertilbyderes ressursbruk knyttes til rekruttering, kompetanseheving, møter, reisetid osv. Ifølge NLR og TINE er det krevende å anslå ressursbruken.

5.5.3. Forvaltningen: Landbruksdirektoratet, statsforvaltere og kommuner

Forvaltningens ressursbruk knyttet til tilskuddsordningen for hver av forvaltningsaktørene er kartlagt gjennom intervju. Vi har ikke grunnlag for å vurdere den totale ressursbruken.

Representantene for **Landbruksdirektoratet** uttrykker at det er utfordrende å anslå direktoratets ressursbruk knyttet til forvaltning av ordningen. Ressursbruken vurderes imidlertid som begrenset i omfang, da oppgavene i hovedsak vurderes som lite tidkrevende. Oppgavene omhandler blant annet å spre informasjon om ordningen, hovedsakelig til statsforvalterne som de er rådgivende myndighet ovenfor, og dialog med parter som TINE, NLR og kommunene om rådgivningstilbudet. Etableringen av ordningen innebar på sin side mer ressursbruk for direktoratet.

Representantene fra **statsforvalteren** forteller at de anslagsvis bruker maks 1 dagsverk i året hver på oppgaver knyttet til tilskuddsordningen. Oppgavene omfatter utarbeidelse av forskrift og veileder, og å informere kommunene om eventuelle endringer i den forbindelse, og lignende, samt behandling av eventuelle klager på vedtak fattet i kommunene. Statsforvalterne vi har vært i dialog med har foreløpig ikke mottatt noen klager på ordningen, og har inntrykk av at tilskuddsordningen oppleves som like kompleks for både kommunene og søkerne. De har inntrykk av at gårdbrukerne opplever ordningen som mer fleksibel sammenlignet med andre ordninger, ettersom det ikke stilles krav til gjennomføring av tiltak. Om RMP generelt har statsforvalteren mottatt tilbakemeldinger fra gårdbrukere om at regelverket oppleves som krevende, og at søknadsskjemaene kan være utfordrende å fylle ut. Statsforvalterne selv opplever heller ikke ordningen som kompleks, og bruker lite tid på å forvalte denne sammenlignet med RMP ellers.

Kommuner bruker lite tid på saksbehandling av søknader. Kommunene vi har intervjuet anslår at de bruker noen få minutter på behandling av hver søknad. Saksbehandlerne sjekker om det ligger ved tiltaks-/klimahandlingsplan til søknaden og om denne er ny for det gjeldende året, og vurderer utover det ikke selve innholdet i planen. Ellers er ressursbruken knyttet til eventuell veiledning av søkere, og publisering av informasjon om ordningen og eventuelle endringer i regelverket. Sammenlagt utgjør aktivitetene knyttet til forvaltning av ordningen ifølge en av kommunene anslagsvis tre arbeidsdager i året. Ressursbruken omfatter arrangementer av fagkvelder og lignende med formål om å spre informasjon om ordningen. Ressursbruken vil være enda lavere i fravær av slike aktiviteter.

En annen kommune anslo ikke samlet ressursbruk, men kommenterte at ressursbruken i hovedsak knyttes til søknadsbehandling.

5.6. Tilgrensende rådgivningstilbud

Dersom gårdbrukerne har mottatt klimarådgivning gjennom andre rådgivningsordninger, påvirker dette ordningens addisjonalitet og effekter.

I spørreundersøkelsen til gårdbrukere har vi kartlagt hvorvidt de har mottatt rådgivning om klimagassutslipp, karbonopptak og klimatilpasning gjennom andre rådgivningstilbud i løpet av de siste tre årene. To prosent av gårdbrukere oppgir at de har mottatt annen klimarådgivning, deriblant fra Vital Analyse. Av disse viser flere til NLR. Dersom de sikter til klimarådgivning tilknyttet den tilskuddsbaserte ordningen, tilsier det at den reelle andelen er enda lavere.

At få gårdbrukere har mottatt klimarådgivning fra andre aktører, er i tråd med funn fra intervju. Ingen peker på lignende rådgivningstilbud gårdbrukerne kan benytte seg av. Dette var også en sentral del for etableringen av ordningen. Landbruksdirektoratet viser til at rådgivningstjenestene i landbruket har i de fleste tilfeller andre formål enn reduksjon i utslipp, opptak av karbon og klimatilpasning, men anerkjenner at slik rådgivning også kan gi positive klimaeffekter (Landbruksdirektoratet, 2020).

Samtidig kan et økt søkelys på utslipp og klimatilpasning ha bidratt til nye initiativ. Vi finner at enkelte organisasjoner gjennomfører ulike typer aktiviteter som kan ha karakter av klimarådgivning. Eksempelvis har Norges Bondelag utdannet spydspissbønder innen klima. Samtidig har flere av disse mottatt klimarådgivning gjennom den tilskuddsberettigete ordningen. Norsvin har også diskutert å innarbeide en modul eller skole på klima i Norsvinsskolen, men har så langt valgt å innlemme klima som et foredrag i eksisterende kurs. Vi har ikke grunnlag for å vurdere i hvilken grad nevnte tilbud overlapper med klimarådgivningen. Norsvinsskolen innebærer ikke besøk på en gård, og vil dermed i mindre grad gi grunnlag for en helhetlig gjennomgang av gårdsdriften.

Flere påpeker i intervju at det ikke er tilsvarende rådgivningstilbud som gir en helhetlig gjennomgang av gårdsdriften. I intervju beskriver tilbyderne, klimarådgiverne og gårdbrukerne stort sett klimarådgivningen som en nyttig og helhetlig gjennomgang av gårdsbruket fra et klimaperspektiv.

Halvparten av klimarådgiverne er helt enig eller enig i påstanden om at klimarådgivningstilbudet bør holdes separat fra andre rådgivningstilbud til gårdbrukere. Svarene til de resterende klimarådgiverne er jevnt fordelt (rundt en femtedel hver) mellom verken enig eller enig, uenig eller helt uenig. I intervju uttrykker flere av klimarådgiverne at klimarådgivningstilbudet bør holdes separat fra andre rådgivningstilbud til gårdbrukere.

I underkant av halvparten av gårdbrukerne som har mottatt klimarådgivning gjennom NLR/TINE kommenterer i åpent tekstfelt på eventuelle fordeler og ulemper med klimarådgivningstilbudet sammenlignet med ordinær rådgivning. Det er delte meninger blant gårdbrukerne. Noen av fordelene som trekkes fram av flere er at klimarådgivningen er spesialisert, bidrar til økt bevisstgjøring og at en mottar tilskudd for fullført klimarådgivning. Andre mener at det er liten forskjell på rådgivningstilbudene, og noen påpeker at klimarådgivning bør integreres i annen rådgivning. Andre igjen påpeker at klimarådgivning ga lite, deriblant som følge av begrenset kompetanse hos klimarådgiverne, mangel på konkrete tiltak og en uferdig Klimakalkulator.

5.7. Mulige utilsiktede konsekvenser

Tilskudd til klimarådgivning er rettighetsbasert, men inngår i Regionalt miljøprogram (RMP) bestående av flere andre tilskuddsordninger. Ettersom tilskuddssatsene til tilskudd til klimarådgivning fastsettes nasjonalt, i motsetning til for øvrige ordninger under RMP, vil økt etterspørsel etter tilskudd til klimarådgivning i prinsippet kunne gi lavere tilskuddssatser for øvrige ordninger. Det er et uttalt mål om at etterspørselen etter klimarådgivning skal øke, jamfør målet om at alle skal ha mottatt klimarådgivning innen 2025. Samtidig bidrar flere av øvrige tilskuddsordninger til gjennomføring av tiltak, deriblant tilskudd til miljøvennlig spredning av gjødsel og dyrking av fangvekster. Samlet sett tilsier dette et behov for å vurdere RMP samlet sett for å bidra til at flest mulig klimatiltak gjennomføres.

5.8. Funn fra forskningsprosjektet

En hovedkonklusjon er at klimarådgivningsordningen fremstår som formålstjenlig. Likevel, ordningen med klimarådgivning er kjennetegnet av å være i en pilotfase og har derfor noen utfordringer og mulige forbedringer. Dette knyttes blant annet opp til en viss skepsis blant gårdbrukere, utfordringer med klimakalkulatoren, kapasitet blant rådgivere og behov blant gårdbrukere for mer oppfølging.

5.8.1. Klimarådgivernes kompetanse

Generelt vurderer de intervjuede rådgiverne at de har god nok kunnskap for å gjennomføre klimarådgivning. De mener de kommer langt som god fagrådgiver, men at kurs fra NMBU eller interne kurs i deres rådgivningsorganisasjon har gitt dem tilleggs kunnskap om klima – både teoretisk og praktisk rettet, som gjør dem tryggere i rollen som klimarådgivere. I tillegg forteller rådgivere at de lærer mye gjennom å gjennomføre klimarådgivning, dette knyttes også opp mot kunnskap om bruk av klimakalkulatoren. De mener likevel at de stadig vil ha behov for ny kunnskap, spesielt knyttet til Klimakalkulatoren, om effekter av klimatiltak og knyttet til å kunne gjøre økonomiske beregninger av klimatiltak. Oppdatering av egen kunnskap vil også være viktig knyttet til gjennomføring av framtidige oppfølgingsbesøk på gårdene. Rådgiverne mener hovedutfordringen knyttet til kunnskap og kompetanse ligger på rådgivningens brede (alle produksjoner) og helhetlige gjennomgang, der det per i dag mangler rådgivere med spesialkompetanse på andre husdyrproduksjoner enn melkeproduksjon.

5.8.2. Klimarådgivernes kapasitet

Gjennom intervjuene er det tydelig at det er kapasitetsutfordringer i rådgivningsapparatet. Færre rådgivere i Tine enn i NLR kan være en barriere i noen regioner for to-til-én rådgivning på melkebruk, i tillegg nevnes det spesielt som en utfordring i at det ikke er andre aktører med husdyrfaglig kompetanse med i rådgiverkorpsset. Manglende kapasitet kan være en barriere for å rekruttere gårdbrukere til ordningen, og rådgivere forteller at dette er en grunn for at en ikke tørr reklamere for mye for ordningen.

Rådgivere forteller at løsningen på kapasitetsutfordringene er to-delt, å ansette flere rådgivere, og å motivere og utdanne flere av dagens rådgivere til å bli klimarådgivere. Å gjennomføre flere grupperådgivninger blir også sett på som en mulighet for å løse flere gårdbrukere igjennom ordningen. Bakdelen med grupperådgivning er likevel at rådgivningen ikke blir like tilpasset den enkelte gård som individuell klimarådgivning.

5.8.3. Deltakende gårdbrukere og informasjon og kjennskap til ordningen

I spørreundersøkelsen i forbindelse med forskningsprosjektet ble det kartlagt hvor mange av de spurte som ikke kjenner til ordningen med klimarådgivning. Undersøkelsen ble gjennomført vinteren 2022. Da oppga fire av ti

gårdbrukere at de ikke kjenner til ordningen. Fordelt på fylker, er kjennskapen lavest i de tre nordligste fylkene der mellom 54 og 56 prosent oppgir mangel på kjennskap. Lavest andel gårdbrukere som ikke kjenner til ordningen er i Agder, med 27 prosent.

Gjennom intervjuene er det undersøkt hvilke gårdbrukere som benytter seg av klimarådgivingen. Rådgiverne forteller at det er et mangfold av ulike gårdbrukere som har søkt klimarådgiving, men at det er en overvekt av gårdbrukere som karakteriseres som «framoverlente» og endringsvillige, og som ellers også er med på nye initiativ. Mange av gårdbrukerne er også vant med å bruke rådgivere også i andre sammenhenger. Flere av gårdbrukerne som er intervjuet forteller at de har vært tidlig ute med å gjennomføre tiltak, som installasjon av solceller, eller at de er med i andre tilgrensende prosjekter.

I intervjuer knyttes også alder til i hvilken grad en er villige til å gjøre endringer, der yngre gårdbrukere beskrives å være mer endringsvillige. I tillegg knyttes motivasjon for klimarådgiving og nysgjerrighet, for eksempel til hvordan Klimakalkulatoren virker, til gårdbrukere som er med i starten av ordningen. Rådgivere reflekterer over at det kan bli vanskeligere å rekruttere etter hvert, det vil si vanskeligere å få med seg gårdbrukere som i utgangspunktet ikke er motivert for slik rådgiving. Samtidig viser rådgivere at de har en viktig rolle her for å være motivatorer.

Av de intervjuede gårdbrukerne sier et flertall at de ser på seg selv som over gjennomsnittet interessert i klimaspørsmål. Derimot forteller rådgiverne at mange av gårdbrukerne de har vært hos ikke er spesielt interessert i klimaspørsmål. Av produksjoner nevner tre av ni rådgivere at det er en overvekt av melkeprodusenter som har meldt seg på ordningen, der melkebrukene i hovedsak er større heltidsbruk. Bærekraftstillegget til Tine blir trukket fram som positivt for rekrutteringen av melkebønder til ordningen.

De intervjuede gårdbrukerne har fått kjennskap til tilbudet gjennom ulike kanaler, blant annet gjennom informasjonsskriv eller via annen rådgiving fra rådgivingstjenesten. Rådgiverne forteller at de i stor grad selv markedsfører og rekrutterer til ordningen, blant annet gjennom hjemmesider og ulike informasjonsskriv, samt gjennom annen rådgiving. Gårdbrukere har også blitt kjent med ordningen gjennom møter og informasjon gjennom faglag, kommuner eller andre prosjekter.

Gårdbrukere og rådgivere mener det er viktig å informere på arenaer der det er treffpunkt fra før, for å nå ut til flere gårdbrukere. Gårdbrukere lærer ofte best av andre gårdbrukere, og blant annet Bondelagets ordning med spydspissbønder har vært viktig for å skape motivasjon for å gjennomføre tiltak på egen gård. Rådgivere mener informasjon er viktig, siden flere nevner at det er mye feilinformasjon knyttet til klimaspørsmål i landbruket.

5.8.4. Klimakalkulatoren

Både fra intervjuene med bøndene og rådgiverne tenker man at Klimakalkulatoren har potensial, men at det foreløpig er en god del mangler og utfordringer med å bruke verktøyet i klimarådgivingen. Gårdbrukere nevner blant annet at de er interessert i å kunne sammenligne sin drift med andre og for å kunne vurdere effekter av tiltak. Flere gårdbrukere forteller likevel at de ikke har tillit til tallene i kalkulatoren, blant annet fordi mange faktorer ikke blir regnet inn. Bøndene framstår likevel som positive og villige til å bidra med å forbedre kalkulatoren, som de mener vil bli bedre i framtiden når flere gårdbrukere får inn sine tall og beregninger. Flere opplever kalkulatoren som kompleks, der veiledning er nødvendig for å ta denne i bruk.

Flere gårdbrukere nevner også en viss skepsis knyttet til kravet om datadeling for bruk av Klimakalkulatoren, hvor frykten er om dataene misbrukes av forvaltningen, at gårdbrukere blir satt i et dårlig lys eller til ugunstig sammenligning mellom gårdbrukere/produksjoner. Denne usikkerheten knyttes også opp mot en generell

skepsis blant gårdbrukere (andre gårdbrukere enn de som ble intervjuet) knyttet til koblingen mellom klima og landbruk generelt.

Rådgiverne forteller at klimakalkulatoren er det viktigste verktøyet de har i klimarådgivingen, men det er tydelig at det er ulikt hvordan, og i hvor stor grad, klimakalkulatoren brukes. Rådgiverne mener som bøndene at det er mange mangler i Klimakalkulatoren, og noen rådgivere forteller at det av den grunn kan føles lite pedagogisk å bruke denne i rådgivingen. Rådgivere forteller at de da opplever egen fagkompetanse er mer egnet for å finne gode klimatiltak på den enkelte gård.

Klimakalkulatoren, på tross av mangler, blir av flere rådgivere likevel sett på som en fin inngang til diskusjonene i klimarådgivingen. I tillegg mener rådgiverne at kalkulatoren, i framtiden, vil bli bedre, når flere gårdbrukere får lagt inn sine tall, og da vil kunne fungere som en motivasjonsfaktor for gårdbrukere til å gjøre endringer. Å bedre å kunne demonstrere klimaeffekt vil da kunne være nyttig for rådgivingen. Rådgiverne mener det er viktig å ta tak i bøndenes usikkerhet rundt klimakalkulatoren, deling av data og framtidig bruk i forvaltning, for å få flere til å benytte seg av verktøyet. Flere rådgivere peker, som bøndene, også på at veiledning er nødvendig for at kalkulatoren skal bli mer forståelig for bøndene.

5.9. Våre vurderinger av forvaltningen og organiseringen av ordningen

Forvaltningen og organiseringen av tilskudd til klimarådgivning er fordelt på flere aktører. Vårt inntrykk er at forvaltningen i all hovedsak er hensiktsmessig organisert og administrert. Selv om tre ulike forvaltningsledd er involvert i ordningen, framstår forvaltningen effektiv både ut fra forvaltningen og tilskuddsmottakernes perspektiv. De lave forvaltningskostnadene knyttes også til begrensede krav til rapportering og dermed grunnlag for å vurdere måloppnåelse.

I pilotperioden har samtlige klimarådgivere vært tilknyttet to tilbydere, NRL og TINE. At klimarådgiverne er tilknyttet større rådgivningsorganisasjoner virker hensiktsmessig, da det muliggjør stordriftsfordeler og kan bidra til at gårdbrukere mottar et mer likt tilbud. Samtidig er det uklart i hvilken grad klimarådgivingen kvalitetssikres av de to tilbyderne, og derigjennom bidrar til samme kvalitet uavhengig av klimarådgiver. Det er også behov for bredere kompetanse på klimarådgivning blant klimarådgivere, deriblant på produksjoner som i dag ikke omfattes av Klimakalkulatoren. I tillegg peker flere klimarådgivere på utfordringer med å dekke dagens etterspørsel. Dersom målet om at samtlige gårdbrukere skal få tilbud om klimarådgivning innen 2025, det vil si at rundt 36 000 gårdbrukere får tilbud om klimarådgivning i løpet av 2024 og 2025¹⁴, er det også behov for flere klimarådgivere.

Under lister vi opp kort ulike forhold som påvirker hvor godt ordningen fungerer.

Barrierer for at flere tilbydere søker godkjenning av klimarådgivningsopplegg

At gårdbrukere ikke er kjent med muligheten til å søke og tilstrekkelig kapasitet utgjør noen av årsakene til at ikke flere aktører har søkt godkjenning av klimarådgivningsopplegg.

Barrierer for å sikre rekruttering av klimarådgivere

At tilskuddet ikke dekker klimarådgivernes utgifter innebærer at klimarådgiverne eller tilbyderne dekker deler av kostnadene tilknyttet rådgivingen. Dette er en åpenbar kilde til ulike tilbud i områder med høye versus lave

---

¹⁴ I 2022 var det rundt 37 600 gårdbrukere som mottok produksjonstilskudd. I pilotperioden har rundt 1600 unike gårdbrukere mottatt klimarådgivning.

reisekostnader. Tilstrekkelig volum i etterspørselen fra gårdbrukere trekkes fram som avgjørende for å rekruttere og beholde klimarådgivere.

Barrierer mot å ta i bruk ordningen

Manglende behov / interesse for ordningen, mangel på tid, økonomiske utfordringer med å betale for klimarådgiving og mangel på informasjon utgjør barrierer mot å ta ordningen i bruk, ifølge gårdbrukerne. Samtidig virker også kapasitetsbegrensninger å påvirke hvor raskt gårdbrukere kan motta rådgivning, og begrense hvilke produksjoner klimarådgivere har kompetanse til å rådgi om. Begrensningene i kompetanse henger sammen med hvilke organisasjoner klimarådgiverne er tilknyttet, samt begrensninger i Klimakalkulatoren.

Barriere mot å ta i bruk tiltaksplanen etter rådgivning

Selve tiltaksplanen framstår i utgangspunktet som enkel å ta i bruk, gitt at innholdet gir (ny) kunnskap om tiltak. Hvorvidt den gir gårdbrukerne ny kunnskap varierer. Mangel på økonomiske midler til gjennomføring av tiltak er, ifølge gårdbrukere, hovedårsaken til at ikke flere tiltak er gjennomført så langt. Andre barrierer er mangel på tid til gjennomføring, at tiltakene ikke vurderes som hensiktsmessig og mangel på kunnskap.

6. Behov for et kompetansesenter for klima i jordbruket?

Norges Bondelags forhandlingsutvalg fremmet i 2023 et forslag om å kartlegge behovet for et nasjonalt kompetansesenter for klimarådgivning. Behovet for et kompetansesenter avhenger av hvilket kompetansebehov man skal dekke og hvorfor. Vi har kartlagt behovet for et kompetansesenter blant noen aktører som inngår i den tiltenkte målgruppen. Kunnskapshullene til klimarådgivere og gårdbrukere kan isolert sett indikere behov for økt kompetanse. Samtidig er det ikke gitt at mer ressurser til kompetanseheving gir økt gjennomføring av tiltak og dermed lavere utslipp eller bedre klimatilpasning. Vi har ikke grunnlag for å vurdere øvrige formål med et eventuelt kompetansesenter, som eventuelle behov for bindeledd mellom aktører i landbruksnæringen.

6.1. Bakgrunn

Ifølge Norges Bondelags forhandlingsutvalgs sitt krav til jordbruksforhandlingene i 2023 er det «behov for å kartlegge behovet for klimarådgivning i landbruksnæringen og kunnskapsbehovet i tilknyttede næringer». Behovet for slike kartlegginger og vurderinger knyttes til landbrukets klimamål og Landbrukets Klimaplan, hvor det er fastsatt mål om at alle gårdbrukere skal ta i bruk Klimakalkulatoren og få tilbud om klimarådgivning innen 2025. Skal landbrukets klimamål nås, må det, ifølge forhandlingsutvalget, etableres et fagapparat som kan bistå «de operative rådgiverne, utdanne nye rådgivere, spesialisere eksisterende rådgivere på nye områder, men også følge opp andre aktører som jobber med dette i jordbruket» (Norges Bondelags forhandlingsutvalg, 2023).

Et nasjonalt kompetansesenter for klima i jordbruket blir av forhandlingsutvalget beskrevet som å inkludere opplæring, formidling og fagkoordinering, og fungere som bindeledd mellom «marked, Landbrukets Klimaselskap, FoU-institusjoner og andre samarbeidspartnere som regnskapsførere, banker, veterinærer, kommuner etc.» (Norges Bondelags forhandlingsutvalg, 2023). Kompetansesenteret er tiltenkt finansiert gjennom en rekke kanaler, som varemottakere, finansinstitusjoner og andre som bruker tjenestene, for å sikre en mangfoldig finansiering (Norges Bondelags forhandlingsutvalg, 2023).

Behovet knyttes til at det per i dag ikke eksisterer et nasjonalt kompetansesenter for klimatiltak i jordbruket. Kompetansen er spredt i flere miljøer, herunder hos NIBIO, NMBU, NORUS og Norsøk. Samarbeid mellom de faglige miljøene beskrives som avgjørende for å sikre nødvendig utvikling på området. I kravgrunnlaget til forhandlingsutvalget nevnes det at Landbrukets klimaselskap må ta en koordinerende rolle fram til et eventuelt kompetansesenter etableres (Norges Bondelags forhandlingsutvalg, 2023).

Norges Bondelags forhandlingsutvalg foreslår at det opprettes et forprosjekt med kartlegging og vurderinger med kartlegging og vurderinger av klimakompetansen i jordbruket. Forhandlingsutvalget foreslår videre at forprosjektet gjennomføres i tre faser, som starter med en behovskartlegging og ender med en eventuell etablering av et kompetansesenter. Forprosjektet er foreslått gjennomført av NLR, med en referansegruppe av aktører med ulik fagkompetanse, som Landbrukets klimaselskap, partene i jordbruksforhandlingene og lignende (Norges Bondelags forhandlingsutvalg, 2023).

6.2. Vårt inntrykk av behovet for et kompetansesenter

Vi har i intervju med tilbydere av klimarådgivning, Norsvin og Norsk Bonde- og Småbrukarlag kartlagt deres syn på behovet for et kompetansesenter for klima i jordbruket, og hvordan det eventuelt bør organiseres.

Det er delte meninger om behovet for et nasjonalt kompetansesenter, og flere uttrykker usikkerhet knyttet til hvordan det eventuelt bør organiseres. Informantene fra noen aktører er tydelig på at det er et behov for et kompetansesenter. Behovet begrunnes blant annet ut ifra at Landbrukets klimaselskap og andre aktører/organisasjoner mottar mange spørsmål om opplæring og lignende, men at de ikke har kapasitet til å dekke etterspørselen. Én uttrykker at det er nesten ingen i landbruket som utelukkende jobber med klimaspørsmål, og arbeidet dermed ofte kommer i tillegg til andre oppgaver.

Samtidig uttrykker flere skepsis til å etablere et nytt senter. Enkelte kommenterer at det er mer hensiktsmessig å bygge videre på eksisterende strukturer og samhandlingsarenaer. At det er kostnader tilknyttet å etablere et nytt senter trekkes fram som et argument. Én informant uttrykker skepsis til at man samler kompetansen i et nasjonalt kompetansesenter, og mener det er viktig at kunnskapen må bygge på en lokal forståelse av hvilke tiltak som virker.

6.3. Vår vurdering av behovet for et kompetansesenter

Behovet for et kompetansesenter på klimatiltak kan forstås ut fra et behov om å samle kunnskap, og formidle den til aktører som skal gjennomføre tiltak. Kunnskapen om klimatiltak i jordbruket er spredt. Ulike aktører bidrar med forskning og kunnskap om hvilke tiltak som reduserer utslipp og bedrer klimatilpasning. Formidlingen av kunnskap til gårdbrukere er også spredt mellom aktører, deriblant gjennom medlemsorganisasjoner. Landbrukets Klimaselskap er en av få aktører rettet mot gårdbrukere med et særskilt søkelys på klima, men da primært gjennom utviklingen av Klimakalkulatoren. Vår forståelse er at det heller ikke er noen forvaltningsaktør som har et ansvar for å formidle kunnskap om tiltak til aktører i eller tilknyttet landbruksnæringen.

Hvorvidt det er et behov for et kompetansesenter, vil avhenge av hvem sitt kompetansebehov man skal dekke og hvorfor, og hva det er behov for kompetanse om. I dette tilfellet er det snakk om kompetanse om klimatiltak. Vår forståelse er at behovet for et kompetansesenter blant annet knyttes til at rådgivere ikke har tilstrekkelig kunnskap om klimatiltak. Hvorvidt en bør prioritere å bruke ressurser til å samle kunnskap for å dekke blant annet rådgivernes behov, avhenger av hvor virkningsfull klimarådgivningen er.

Samtidig henviser forhandlingsutvalget til et ønske om at et kompetansesenter skal gi opplæring, formidling og bidra til fagkoordinering, og fungere som bindeledd mellom «marked, Landbrukets Klimaselskap, FoU-institusjoner og andre samarbeidspartnere som regnskapsførere, banker, veterinærer, kommuner osv.». Dette kan tyde på en bredere forståelse av klimatiltak enn det denne evalueringen har vurdert, herunder virkemidler for å utløse klimatiltak.

Vi har som del av denne evalueringen ikke grunnlag for å vurdere hvorvidt det er et behov for kompetanse hos og et bindeledd mellom nevnte aktører. Vurderingene fra klimarådgivere, gårdbrukere og organisasjonene som vi har innhentet informasjon fra, peker imidlertid på at det er kompetansehull knyttet til hvilke tiltak som bidrar til reduserte utslipp, økt opptak av karbon og bedre klimatilpasning. Samtidig virker det ikke primært å være kunnskap som er hovedårsaken til at gårdbrukere ikke gjennomfører kjente tiltak. Det kan likevel være behov for kunnskap om flere virkningsfulle tiltak for å redusere utslipp i jordbrukssektoren, forutsatt at man skal opprette dagens produksjonssammensetning.

Dersom relevante aktører likevel vurderer at det er behov for et eget kompetansesenter, anbefaler vi følgende: Senteret må ha et tydelig mandat med klare oppgaver, herunder en tydelig målgruppe. Senterets ansvarsområder må avklares, og avgrenses opp mot andre kompetansemiljø (deriblant Bionova). Videre må arbeidsdelingen og eventuelt samarbeid mellom kompetansesenteret og tilbydere av klimarådgivning, gitt videreføring, avklares. Det må også være tydelig hvem som skal finansiere kompetansesenteret.

7. Anbefalinger

Vi anbefaler grep for å bidra til økt måloppnåelse for ordningen og økt kunnskap i forvaltningen til å vurdere måloppnåelse. Samtidig stiller vi spørsmål ved om klimarådgivning er det mest effektive virkemidlet for å bidra til gjennomføring av klimatiltak. I lys av evalueringsfunnene vurderer vi at andre, mer målrettede virkemidler bør prioriteres framfor tilskudd til klimarådgivning, for å oppnå reduserte klimagassutslipp, økt karbonopptak og at gårdsdriften er tilpasset klimaendringer.

7.1. Mål

Våre anbefalinger tar utgangspunkt i at tilskuddet til klimarådgivning skal bidra til økt kunnskap om klimagassutslipp, karbonbinding og klimatilpasning, med sikte på å gjennomføre konkrete tiltak.

Anbefalinger:

- Tydeliggjøring av hva klimatiltak omfatter, og hva tiltakene skal bidra til
- Prioritering av tiltak som reduserer klimagassutslipp, økt karbonopptak og bedre klimatilpasning
- Vurdere innretningen av tilskudd til klimarådgivning sett opp mot andre RMP-ordninger

Det er uklart i det skriftlige materialet hva klimatiltakene omfatter, og hva de skal bidra til

Formålet med tilskudd til klimarådgivning er «at gårdbrukere får en helhetlig gjennomgang av gårdens klimaavtrykk og behov for klimatilpasning. Tilskuddet skal bidra til økt kunnskap om klimagassutslipp, karbonbinding og klimatilpasning, med sikte på å gjennomføre klimatiltak» (Landbruksdirektoratet, 2022b). Høy måloppnåelse krever et tydelig mål. **Vi mener at det må klargjøres hva som menes med «klimatiltak», og hva tiltakene skal bidra til.** Dette vil gjøre det enklere å vurdere om målet/ene er nådd, og vurdere behovet for tilpasninger framover.

For eksempel knyttes foreslåtte tiltak i tiltaksplanen fortrinnsvis til effektivisering av dagens drift, med mål om reduserte utslipp per produsert enhet. Samtidig er tiltakene Miljødirektoratet anslår at kan gi størst utslippskutt i jordbrukssektoren knyttet til en omlegging av jordbruket i retning produksjoner som gir lavere utslipp.¹⁵ Et søkelys på en slik omlegging er også i tråd med Klimautvalget 2050. Ifølge utvalget bør styringen av jordbruket «videreutvikles slik at det i større grad stimulerer til omlegging til et lavutslippsjordbruk». Dersom klimarådgivningen ikke skal medføre forslag om tiltak som omhandler omlegging av produksjonen, må denne avgrensningen tydeliggjøres.

For lite søkelys på tiltak som reduserer klimagassutslipp, økt karbonopptak og bedre klimatilpasning

Vi finner at tilskudd til klimarådgivning i begrenset grad har bidratt til reduserte utslipp, økt karbonopptak og bedre klimatilpasning. Dette kan ha sammenheng med de tiltakene som vektlegges i klimarådgivningen. Dersom klimarådgivning skal bidra til reduserte utslipp, økt karbonopptak og bedre klimatilpasning er det behov for et større søkelys på tiltak med dokumentert effekt. **Vi anbefaler at klimarådgivningen er mer spisset mot tiltak som bidrar til redusert utslipp, økt karbonopptak og bedre klimatilpasning.** Hvilke tiltak som anbefales har

---

¹⁵ I *Klimatiltak i Norge mot 2030 (Miljødirektoratet, 2023a)* er tiltakene J01 – Forbruk i tråd med gjeldende nasjonale kostråd og J02 – Redusert matsvinn de større kildene til utslippskutt i jordbrukssektoren nasjonalt. Tiltakene innebærer å redusere konsum av kjøtt og erstatte dette med plantebasert kost og fisk, samt halvere matsvinnet per innbygger. Utslippeffektene anslås ut ifra antakelsen om at redusert etterspørsel etter eksempelvis kjøtt medfører redusert produksjon av tilsvarende mat i Norges jordbrukssektor (justert for importandel av mat). Ifølge intensjonsavtalen er det primært statens ansvar å bidra indirekte til reduserte utslipp gjennom påvirkning på forbrukere.

sammenheng med klimarådgivernes kompetanse. Kostnader knyttet til kompetanseheving må sees opp forventet bidrag til økt måloppnåelse.

Innretningen av tilskuddsordningen og øvrige RMP-ordninger kan påvirke måloppnåelsen negativt

Innretningen på tilskudd til klimarådgivning bør vurderes i sammenheng med øvrige RMP-ordninger.¹⁶ I motsetning til øvrige regionale miljøprogram (RMP), er tilskuddssatsen til klimarådgivning fast. Dermed vil økt omfang av klimarådgivning og dermed økte utbetalinger over denne ordningen kunne gi lavere tilskuddssatser for øvrige RMP-ordninger. Øvrige RMP-ordninger omfatter blant annet tilskudd til selve gjennomføringen av klimatiltak. **Vi anbefaler at Landbruksdirektoratet vurderer innretningen av klimarådgivning opp mot effekter av øvrige RMP-ordninger, for å sikre høyest mulig gjennomføring av tiltak som reduserer klimagassutslipp, øker karbonopptak og bedrer klimatilpasning.**

7.2. Tilbudet av klimarådgivning til målgruppen

Våre anbefalinger tar utgangspunkt i et mål om at ordningen skal være tilgjengelig for alle gårdbrukere (målgruppen), og at de skal få en helhetlig gjennomgang av alle produksjoner.

Under peker vi på sentrale utfordringer for å nå dette målet og forslag til løsninger. Vi vurderer ikke kostnadene ved løsningene, eller nytten ved økt måloppnåelse. Dette drøftes i delkapittel 7.4.

Anbefalinger, gitt at ordningen skal videreføres:

- **Oppsøke organisasjoner som har kompetanse på de produksjonene som ikke omfattes av klimarådgivning, informere og oppfordre dem til å søke om å tilby klimarådgivning**
- **Klimarådgivere bør får dekket reisekostnader i forbindelse med klimarådgivning**
- **Effektivt informere gårdbrukere om tilskudd til klimarådgivning**
- **Vurdere muligheten for at tilskudd utbetales direkte til klimarådgivere, slik at gårdbrukere ikke må legge ut for klimarådgivning før de mottar tilskudd**

Det er ikke tilbud om klimarådgivning for alle produksjonstyper

Per i dag tilbys ikke klimarådgivning på alle typer produksjoner, deriblant sau og frukt. Samtlige gårdbrukere i målgruppen har dermed ikke et tilbud om klimarådgivning. Et begrenset antall av aktuelle aktører (NLR og TINE) har tilbudt klimarådgivning så langt, noe som etter vårt inntrykk bunner i at det er ressurskrevende å etablere et rådgivningsapparat eller at relevante aktører ikke kjenner til ordningen. Landbruksdirektoratet har kun brukt nettsidene til å spre informasjon om muligheten for å tilby klimarådgivning. **Landbruksdirektoratet bør vurdere å oppsøke organisasjoner som har kompetanse på de produksjonene som ikke omfattes av klimarådgivning, informere og oppfordre dem til å søke om å tilby klimarådgivning.**

Tilbudet av klimarådgivere må økes om ordningen skal være tilgjengelig for alle

Dersom alle gårdbrukere skal nås, er det behov for flere klimarådgivere.¹⁷ Hvorvidt man vil gjennomføre klimarådgivning, påvirkes av godtgjørelsen. Vårt inntrykk er at reisekostnader i mange tilfeller ikke dekkes av beløpet gårdbrukere betaler til klimarådgiverne for klimarådgivning (tilsvarer tilskuddsbeløpet). Reisekostnader er en del av ordningens kostnader, og bør dekkes av arbeidsgiver. Vårt inntrykk er at dette så langt delvis er løst

---

¹⁶ Det vil si reduserte utslipp, økt karbonopptak og bedre klimatilpasning.

¹⁷ I 2023 består tilbudet av 114 klimarådgivere (Klimasmart Landbruk, 2023). Antallet er betydelig lavere enn det antallet klimarådgivere NLR og TINE anslo at ville være tilgjengelig ved årsskiftet 2020/21 (Landbruksdirektoratet, 2020).

gjennom at tilbyderne (NLR og TINE) har dekket mellomlegget, men det er uklart om dette alltid er tilfellet og hvordan dette vil håndteres i framtiden. **Vi anbefaler at klimarådgiveres får dekket sine reisekostnader.**

Tilskuddsordningen er ikke kjent for alle gårdbrukere

Et mindretall av gårdbrukere som ikke har mottatt klimarådgivning, oppgir at de ikke er kjent med ordningen. Dette kan tilsa at det er et behov for mer informasjon om ordningen. **Landbruksdirektoratet bør vurdere om det finnes flere kanaler som effektivt kan informere gårdbrukere om ordningen.**

Kravet om forhåndsbetaling før mottak av tilskudd kan føre til at færre benytter seg av ordningen

Tilskuddsordningen framstår overordnet som enkel å ta i bruk for tilskuddsmottakerne. At gårdbrukere må betale for rådgivningstjenesten for i etterkant å motta tilskudd, oppfattes som et ekstra byråkratisk ledd og en mulig likviditetsutfordring for gårdbrukere. Ordningen bør oppleves som lett å håndtere, spesielt for å nå de som i utgangspunktet er mindre interessert i klimatiltak. **Landbruksdirektoratet bør vurdere muligheten for at tilskudd utbetales direkte til klimarådgivere, slik at gårdbrukere ikke må legge ut for klimarådgivning før de mottar tilskuddet.**

7.3. Kunnskap i forvaltningen

Landbruksdirektoratet har en sentral rolle i forvaltningen av ordningen, blant annet gjennom å godkjenne tilbydere av klimarådgivning og innholdet i klimarådgivningen. Vårt inntrykk er at direktoratet i begrenset grad har forutsetninger for å vurdere innholdet i klimarådgivningen opp mot ordningens mål.

Anbefaling:

- **Sammenstille informasjon om foreslått tiltak**

Forvaltningen mangler kunnskap til å vurdere innholdet i klimarådgivningen

Landbruksdirektoratet har ikke oversikt over hvilke tilbydere som gjennomfører klimarådgivningssamtalene med gårdbrukere fordelt på type tilskuddssats. Det foreligger heller ingen samlet oversikt over hvilke tiltak som er inkludert i tiltaksplanene, eller hvilke tiltak som er gjennomført. Mangel på oversikt over foreslåtte tiltak gjør det utfordrende å vurdere hvorvidt klimarådgivning utløser gjennomføring av tiltak som reduserer utslipp, øker karbonopptak og bedrer klimatilpasning. En sammenstilling av anbefalte tiltak vil bedre Landbruksdirektoratets forutsetninger for å vurdere innholdet i klimarådgivningen, jf. kommentarer til regelverket til RMP (Landbruksdirektoratet, 2022b) og øke sannsynlig måloppnåelse. **Vi anbefaler at Landbruksdirektoratet informasjon om foreslått tiltak.** Denne kunnskapen vil også bedre tilbyderne av klimarådgivning sine forutsetninger for å kvalitetssikre rådgivningstilbudet og vurdere behovet for tilpasninger. Sammenstillingen bør også gi informasjon om hvilke tilbydere som har gitt klimarådgivning i hver enkelt rådgivningssamtale.

7.4. Klimarådgivning som virkemiddel til å bidra til gjennomføring av tiltak

Bakgrunnen for målene til tilskuddsordningen til klimarådgivning er nasjonale mål om reduserte utslipp og mål om forberedelser på og tilpasning til klimaendringer.¹⁸ Vi finner at klimarådgivning i begrenset grad har bidratt

---

¹⁸ Det er verdt å merke seg at det per i dag ikke er utarbeidet nasjonale mål om økt karbonopptak. Utslippsmålet i intensjonsavtalen omfatter utslipp i arealbrukssektoren, utslipp som ikke omfattes av de nasjonale klimamålene. Klimautvalget anbefaler heller ikke at utslipp og opptak i areal- og skogsbrukssektoren (LULUCF) tas inn i dagens nasjonale klimamål, da det vil innebære en svekkelse av målet. I stedet anbefaler de at det fastsettes et eget mål for utslipp og opptak fra LULUCF-sektoren.

til reduserte utslipp, økt karbonopptak og bedre klimatilpasning. I lys av evalueringsfunnene mener vi at andre, mer målrettede virkemidler bør prioriteres framfor tilskudd til klimarådgivning, når målet er reduserte utslipp, økt karbonopptak og bedre klimatilpasning.

Anbefalinger:

- **Prioritere andre virkemidler i stedet for tilskudd til klimarådgivning**

Kunnskap er ikke avgjørende for at tiltak som bidrar til måloppnåelse gjennomføres

Premisset for at klimarådgivningen skal fungere som virkemiddel er at mer kunnskap er avgjørende for gjennomføring av tiltak, og at klimarådgivningen bidrar til å tette kunnskapshull. Samtidig er kunnskap kun en forutsetning for å gjennomføre tiltak. Økt kunnskap er ikke et mål i seg selv.

Våre funn peker på at økt kunnskap er lite utløsende for at klimatiltakene gjennomføres. Alle tiltakene medfører endringer som innebærer noen kostnader for gårdbrukere. I utgangspunktet vil ikke gårdbrukerne prioritere å iverksette tiltak som ikke gir en gevinst for gårdsbruket. Vi finner også at de tiltakene flere gårdbrukere har gjennomført, uavhengig av klimarådgivning, enten gir økonomisk gevinst eller at gjennomføring gir grunnlag for tilskudd. Det er ikke dermed sagt at økt kunnskap ikke vil gi klimaeffekter. Midler til klimaordninger bør imidlertid brukes der de med overveiende sannsynlighet antas å gi konkrete effekter, og der de gir *størst* effekt på utslippsreduksjoner, karbonopptak og bedre klimatilpasning.

Dersom samtlige gårdbrukere i målgruppen skal få tilbud om klimarådgivning, må tilskuddsutbetalingene øke betydelig. Tilskuddsutbetalingene på om lag 9,4 mill. kroner (ikke prisjustert) har finansiert klimarådgivning til rundt fire prosent av landets gårdbrukere.¹⁹ Et fåtalls gårdbrukere har mottatt klimarådgivning, og dermed tilskudd, flere ganger. Våre funn om at et mindretall av klimarådgiverne opplever at de har tilstrekkelig kompetanse til å rådgi om samtlige produksjoner, peker på behovet for økt bruk av to-til-én tilskuddet med tilhørende økte tilskuddssatser. Dekning av klimarådgiveres reisekostnader vil øke utbetalingene i ordningen ytterligere. Det kan også være behov for ytterligere tiltak for å gi gårdbrukere som er mindre interessert i klimarådgivning insentiv til å motta klimarådgivning.

I lys av evalueringsfunnene framstår ordningen å ha begrensede effekter. **Vi anbefaler at andre, mer målrettede virkemidler med sikrere effekter prioriteres framfor tilskudd til klimarådgivning.**

---

¹⁹ Vi legger til grunn at samtlige omsøkte midler i 2023 også utbetales.

Referanser

Finansdepartementet. (2005). *Veileder til gjennomføring av evalueringer*. Finansdepartementet.

Klima- og miljødepartementet. (2023, juni 16). *Norges klimamål*. Hentet fra Klima- og miljødepartementet: <https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/klima/innsiktsartikler-klima/hva-er-de-norske-klimamalene/id2729729/>

Klimasmart Landbruk. (2020, oktober 5). *Klimakalkulator*. Hentet fra Klimasmart Landbruk: <https://klismartlandbruk.no/klimakalkulatoren/>

Klimasmart Landbruk. (2023, oktober 10). *Klimarådgivere i hvert fylke (fylkesinndeling fra 01.01.24)*. Hentet fra Klimasmart Landbruk: <https://klismartlandbruk.no/finn-klimaradgivere/category882.html>

Landbruks- og matdepartementet. (2023). *Prop. 121 S 2022-2023*. Hentet fra Regjeringen: <https://www.regjeringen.no/contentassets/d3053b42c8724076950d3b48a15bcd22/no/pdfs/prp202220230121000dddpdfs.pdf>

Landbruksdirektoratet & Miljødirektoratet. (2022, mars 16). *Revidert forslag til fordelingsnøkkel for regionale miljøtilskudd*. Hentet fra Landbruksdirektoratet: <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/nyhetsrom/rapporter/revidert-forslag-til-fordelingsnøkkel-for-regionale-miljotilskudd>

Landbruksdirektoratet. (2020, desember 18). *Utredning: Implementering av tilskudd til klimarådgivning i regionale miljøprogram (Rapport nr. 44/2020)*. Hentet fra Landbruksdirektoratet: https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/filarkiv/rapporter/Rapport%2044_2021%20Utredning_Implementering%20av%20tilskudd%20til%20klimarådgivning%20i%20regionale%20miljøprogram.pdf/_attachment/inline/7b6c958d-9f60-436a-b2e3-d0f099fc5879:319e25555260ef8be9e

Landbruksdirektoratet. (2022a). *Rundskriv 2023-22. Regionalt miljøtilskudd i jordbruket - forvaltningsansvar og saksbehandling*. Landbruksdirektoratet.

Landbruksdirektoratet. (2022b). *Rundskriv 2021/13. Regionalt miljøtilskudd i jordbruket (RMP) – kommentarer til regelverk*. Hentet fra Landbruksdirektoratet: <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/ordninger-for-jordbruk/regionalt-miljotilskudd-rmb/regionalt-miljotilskudd-rmp--kommentarer-til-regelverk/kapittel-9.miljoavtale>

Landbruksdirektoratet. (2023, juni 30). *Instruks for regionale miljøtilskudd*. Hentet fra Landbruksdirektoratet: https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/om-direktoratet/horinger/horing-om-forslag-til-instruks-for-regionale-miljotilskudd-i-jordbruket-20232026/Instruks%20for%20regionale%20miljøtilskudd%20i%202023-2026_070722.pdf/_attachment/inline/2040d1a0-4f1f-4f54-

Landbruksdirektoratet. (2023). *Instruks for regionale miljøtilskudd 2023-2026*. Hentet fra Landbruksdirektoratet: https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/om-direktoratet/horinger/horing-om-forslag-til-instruks-for-regionale-miljotilskudd-i-jordbruket-20232026/Instruks%20for%20regionale%20miljøtilskudd%20i%202023-2026_070722.pdf/_attachment/inline/2040d1a0-4f1f-4f54-

- Landbruksdirektoratet. (2023, juni 13). *Regionalt miljøtilskudd i jordbruket (RMP) – forvaltningsansvar og saksbehandling*. Hentet fra Landbruksdirektoratet:
<https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/forvaltning/alle-vevisere-for-jordbruk/regionalt-miljotilskudd-i-jordbruket-rmp/tilskudd-til-regionalt-miljotilskudd-i-jordbruket--saksbehandling>
- Landbruksdirektoratet. (u.å.). *Klimarådgivning*. Hentet fra Landbruksdirektoratet:
<https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/ordninger-for-jordbruk/klimaradgivning?openStep=7b152aa1-7bc9-411e-8cda-396d83d933f2-0>
- Landbruksdirektoratet. (u.å.). *Regionalt miljøtilskudd i jordbruket (RMP)*. Hentet fra Landbruksdirektoratet:
<https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/ordninger-for-jordbruk/regionalt-miljotilskudd-rmb>
- Lovdata. (2004). *Forskrift om begrensning i bruk av helse- og miljøfarlige kjemikalier og andre produkter (produktforskriften)*. Lovdata.
- Lovdata. (2021, 08 05). *Lov om klimamål (klimaloven)*. Hentet fra Lovdata:
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-60>
- Miljødirektoratet. (2021b). *Nasjonale og internasjonale miljøindikatorer - Kartlegging til departementet - Del 2*. Miljødirektoratet.
- Miljødirektoratet. (2022). *Klimagassregnskap for kommuner og fylker. Dokumentasjon av metode – versjon 6*. Miljødirektoratet.
- Miljødirektoratet. (2023a). *Klimatiltak i Norge mot 2030. Oppdatert kunnskapsgrunnlag om utslippsreduksjonspotensial, barrierer og mulige virkemidler*.
- Miljøstatus. (u.d.). *Norges nasjonale miljømål*. Hentet fra Miljøstatus: <https://miljostatus-test.miljodirektoratet.no/miljomal/miljomaal/>
- Norges Bondelag. (2020). *Landbrukets Klimaplan 2021-2030*. Norges Bondelag.
- Norges Bondelag. (2023b, november 16). *Veilederen Klimaarbeid i landbruket lansert*. Hentet fra Norges Bondelag: <https://www.bondelaget.no/nyhetsarkiv/veilederen-klimaarbeid-i-landbruket-lansert>
- Norges Bondelags forhandlingsutvalg. (2023, april 26). *Krav i jordbruksforhandlingene 2023: Arbeidsdokument av 26. april*. Hentet fra Bondelaget: <https://www.bondelaget.no/getfile.php/131061834-1682496808/MMA/Dokumenter/Jordbrukets%20krav%202023.pdf>
- Norsk Landbruksrådgiving. (u.å.). *Norsk Landbruksrådgiving Innlandet*. Hentet fra Klima: <https://innlandet.nlr.no/vare-tjenester/klima>
- Prop. 118 S (2019-2020). (u.d.). *Endringer i statsbudsjettet 2020 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2020 m.m.)*. Hentet fra Landbruks- og matdepartementet:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/a849e4ef6c8543d08e4d8f633ef32443/no/pdfs/prp201920200118000dddpdfs.pdf>
- Regjeringen. (2022). *Nytt norsk klimamål på minst 55 prosent*. Hentet fra Regjeringen:
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/nytt-norsk-klimamal-pa-minst-55-prosent/id2944876/>

Statens forhandlingsutvalg. (2023). *Statens tilbud Jordbruksforhandlingene*. Statens forhandlingsutvalg. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/03cbb8535e6d4136ad6410fb1df36e54/statens-tilbud-2023-pdf.pdf>

Statistisk sentralbyrå. (2023a, november 3). *Utslipp til luft*. Hentet fra Statistisk sentralbyrå: <https://www.ssb.no/natur-og-miljo/forurensning-og-klima/statistikk/utslipp-til-luft>

Statsforvalteren i Innlandet. (u.å.). Hentet fra Statsforvalteren i innlandet: <https://www.statsforvalteren.no/innlandet/landbruk-og-mat/tilskudd-innen-jordbruk-og-skogbruk/oversikt-over-tilskuddsordninger/>

Statsforvalteren i Innlandet. (u.å.). *Tilskudd til spredning av husdyrgjødsel*. Hentet fra Statsforvalteren i Innlandet: <https://www.statsforvalteren.no/innlandet/landbruk-og-mat/miljotiltak-i-jordbruket/regional-miljoprogram-for-jordbruket/tilskudd-til-husdyrgjodselspredning/>

Statsforvalteren i Nordland. (2023, august 18). *Veileder for regionale miljøtilskudd i jordbruket i Nordland, søknadsomgangen 2023 (Versjon nr. 3/2023)*. Hentet fra Statsforvalteren: <https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-nordland/dokument-fmno/landbruk-og-mat-dokumenter/miljotilskudd-dokumenter/miljotilskudd-veiledere/veileder-for-regionale-miljotilskudd-i-jordbruket-i-nordland-2023-versjon-3---18.-august--23.pdf>

Vedlegg A. Spørreundersøkelsen til rådgivere

Kjennetegn ved rådgivere som har besvart undersøkelsen

Spørreundersøkelsen til rådgivere er sendt til samtlige godkjente rådgivere, tilsvarende listen over rådgivere på Klimasmart landbruk per november 2023. 52 rådgivere har besvart undersøkelsen, tilsvarende 45 prosent. To av klimarådgiverne som har besvart spørreundersøkelsen oppgir at de ikke har gjennomført klimarådgivning.

Av klimarådgiverne som har besvart undersøkelsen er 65 prosent ansatt i NLR og resterende tilhører TINE. Innad i hver av organisasjonene oppgir de fleste NLRs klimarådgivere at de tilhører regionene Innlandet, Øst og Nordvest. Andelen av respondentene som hører til disse regionene er henholdsvis rundt 15 prosent, hvorav Innlandet er størst. Når det gjelder TINE, er Øst den regionen som flest respondenter tilhører. Nesten 60 prosent av klimarådgiverne i TINE hører til denne regionen. Midt-Norge og Nord med rett over 15 prosent hver er de nest største regionene.

Av rådgiverne som har gjennomført klimarådgivning oppgir 80 prosent at de har gitt to-til-én rådgivning, 65 prosent har gjennomført én-til-én rådgivning og en fjerdedel har gjennomført grupperådgivning. Blant rådgiverne fra TINE er to-til-én rådgivningen den type rådgivning flest rådgivere har gjennomført, mens flest NLR-rådgiver har gjennomført én-til-én rådgivning, etterfulgt av to-til-én rådgivning. Et mindretall av både NLR- og TINE-rådgivere oppgir å ha gjennomført grupperådgivning.

Klimarådgiverne gjennomfører klimarådgivning i ett eller flere fylker. Innlandet er fylket hvor flest klimarådgivere oppgir å ha gjennomført klimarådgivning (26 prosent, 13 klimarådgivere). Kun to klimarådgivere oppgir å ha gjennomført klimarådgivning i Troms og Finnmark og i Nordland, og én i Oslo.

Klimarådgiverne oppgi i gjennomsnitt å ha gitt klimarådgivning til 17 gårdbrukere i 2023. På det meste har en klimarådgiver gitt klimarådgivning til 80 gårdbrukere, mens det laveste antallet er én gårdbruker (sett bort fra rådgiverne som ikke har gjennomført klimarådgivning).

Av de to rådgiverne som ikke har gjennomført klimarådgivning de siste tre årene oppgir én at hen nylig har blitt klimarådgiver. Den andre peker blant annet på at ingen gårdbrukere har vist interesse for å motta klimarådgivning om temaene som hen tilbyr rådgivning om.

Vedlegg B. Spørreundersøkelse til gårdbrukere

Kjennetegn ved gårdbrukere

Tabellen under viser forholdet mellom antall gårdbrukere som har besvart spørreundersøkelsen og antall mottakere av produksjonstilskudd i 2022. Rundt én prosent av gårdbrukere i hvert fylke har besvart spørreundersøkelsen. Troms og Finnmark er fylket med høyest representativitet, på 3 prosent.

Tabell B-1 Fylkesvis oversikt over representativitet for spørreundersøkelse til gårdbrukere basert på antall mottakere av produksjonstilskudd og antall respondenter

Fylke	Antall mottakere av produksjonstilskudd i 2022	Antall gårdbrukere som har besvart spørreundersøkelsen	Andel gårdbrukere representert
Troms og Finnmark	1 069	18	3 %
Nordland	1 786	12	1 %
Trøndelag	5 405	64	1 %
Møre og Romsdal	2 338	14	1 %
Vestland	5 813	47	1 %
Rogaland	3 992	34	1 %
Agder	1 803	18	1 %
Vestfold og Telemark	2 499	30	1 %
Innlandet	6 808	124	2 %
Viken	6 065	68	1 %
Oslo	25	0	0%
Totalt	37 603	429	1 %

Kilde: Produksjons- og avløsertilskudd til jordbruksforetak – søknadsomgang 2022. Landbruksdirektoratet. Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=429.

Antall gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning er høyest i Innlandet, hvor 417 unike bønder mottatt tilskudd for gjennomført klimarådgivning. Fylket hvor færrest har gjennomført klimarådgivning er Troms og Finnmark, hvor antallet er 39 gårdbrukere. Antall gårdbrukere som gjennomført klimarådgivning og besvart spørreundersøkelsen er også høyest i Innlandet, hvor 85 mottakere av klimarådgivning har besvart undersøkelsen. Antallet er lavest i Troms og Finnmark hvor 8 respondenter har gjennomført klimarådgivning.

Tabell B-2 Fylkesvis oversikt over antall gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning og antall gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning og besvart spørreundersøkelsen

Fylke	Antall gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning	Antall gårdbrukere som har gjennomført klimarådgivning og besvart spørreundersøkelsen
Troms og Finnmark	39	8
Nordland	80	9
Trøndelag	226	52
Møre og Romsdal	69	10
Vestland	217	28
Rogaland	122	19
Agder	78	12
Vestfold og Telemark	85	9

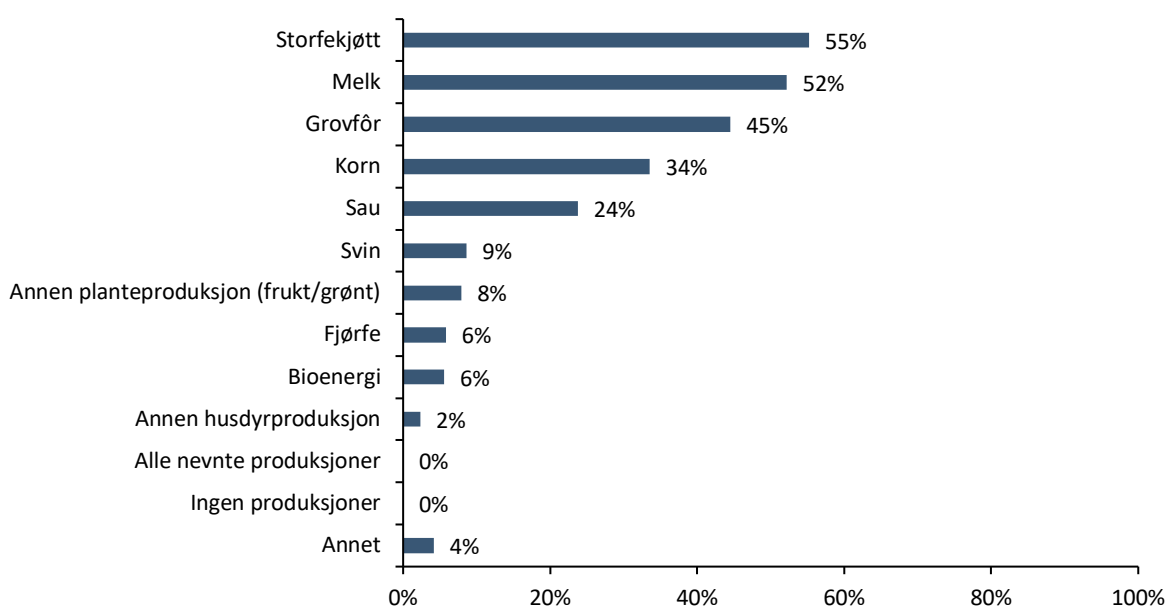
Innlandet	417	85
Viken	272	28
Totalt	1 605	260

Kilde: Regionale miljøtilskudd – søknadsomgang 2021, 2022 og 2023. Landbruksdirektoratet. Fem observasjoner mangler kommune- og fylkesnummer, og skylder avviket fra 1 610 unike gårdbrukere som har mottatt klimarådgivning. Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=260.

Kjennetegn ved gårdbruker og klimarådgivning

Rundt halvparten av respondentene oppgir at de produserer storfekjøtt og/eller melk. Produksjonstypene som i størst grad oppgis i undersøkelsen er produksjon av storfekjøtt, melk, grovfôr, korn og sau. Blant respondentene som oppgir at de har annen produksjon på sitt gårdsbruk, nevnes skogsdrift og birøkt.

Figur B-1 Fordeling av gårdbrukernes produksjonstyper

Kilde: Spørreundersøkelse til gårdbrukere, Menon Economics. N=429.

Av gårdbrukerne som har besvart spørreundersøkelsen og gjennomført klimarådgivning gjennom NLR og/eller TINE, oppgir de fleste at de har mottatt to-til-én rådgivning (over 50 prosent). Færrest oppgir at de har mottatt grupperådgivning, tilsvarende 15 prosent av respondentene.

Rundt to tredjedeler av respondentene har mottatt klimarådgivning fra NLR. I overkant av 40 prosent av har mottatt klimarådgivning fra både NLR og TINE.

Rundt to tredjedeler av respondentene som har mottatt klimarådgivning, søkte om tilskudd for klimarådgivning i 2023 (og vil motta tilskudd i 2024 gitt at de oppfyller kravene for tilskuddsordningen). Resterende gårdbrukere (30 prosent) søkte og mottok tilskudd for klimarådgivning i 2021 eller 2022. En liten andel respondenter som har mottatt klimarådgivning oppgir å ikke ha søkt og mottatt tilskudd eller oppgir at de ikke vet.

Vedlegg C – Mulig effekter av ulike tiltak

C.1 Mulige effekter på utslipp, karbonopptak i jordbruket

Her gjennomgås hvilke tiltak klimarådgiverne anbefaler og hvilke tiltak gårdbrukerne oppgir å ha gjennomført sett opp mot tiltak i *Klimatiltak i Norge mot 2030* (Miljødirektoratet, 2023a) og i lys av strategiene i Landbrukets Klimaplan for 2021-2030 (Norges Bondelag, 2020).

Overordnet om tiltak rettet mot utslipp og karbonopptak i jordbrukssektoren

Tiltakspakken for jordbruk i *Klimatiltak i Norge mot 2030* inneholder følgende tiltak rettet mot jordbruksproduksjon, i tillegg til endringer i forbrukeratferd²⁰:

- Miljøvennlig spredning av gjødsel (utslippskilden jordbruksarealer)
- Bedre spredningstidspunkt og lagerkapasitet for husdyrgjødsel (utslippskilden jordbruksarealer)
- Stans i nydyrking av myr (utslippskilden jordbruksarealer)
- Dekke på gjødsellager svin (utslippskilden gjødselhåndtering)
- Husdyrgjødsel til biogass (utslippskilden gjødselhåndtering)
- Fangvekster (utslippskilden jordbruksarealer og LULUCF)²¹

Ingen av nevnte tiltak rettes mot den største utslippskilden i jordbruket, nemlig utslipp knyttet til husdyrs fordøyelsesprosesser, som utgjør rundt halvparten av utslippene fra jordbrukssektoren. Ifølge *Klimatiltak i Norge mot 2030* kan disse utslippene reduseres på to måter: «ved å redusere antall dyr som trengs for å produsere mengden kjøtt og melk som etterspørres, eller ved å redusere utslippene av enterisk metan per dyr.» *Klimatiltak i Norge mot 2030* nevner en rekke tiltak²² knyttet til fôr, avl og produksjonsstyring.^{23,24} Tiltakene innebærer blant annet tilsetning av stoffer i fôret og bedre fôrqualität for å redusere metandannelse, eller forbedring av produksjonen gjennom økt dyrehelse og fruktbarhet. Utslippseffektene av disse tiltakene er fortsatt usikre. Pågående forskningsprosjekter utarbeider og undersøker i dag effekten av ulike typer teknologi for å redusere biologiske utslipp fra fordøyelsesprosesser hos husdyr.

Tiltak rettet mot utslipp i jordbrukssektoren

Oppsummert finner vi at:

- **Miljøvennlig spredning av gjødsel** anbefales som oftest av klimarådgivere. Dette er også det tiltaket flest gårdbrukere selv oppgir at de har gjennomført tiltaket etter fullført klimarådgivning (45 prosent), mens 52 prosent har gjennomført tiltaket uavhengig av rådgivning. Til sammenlikning oppgir 48 prosent av gårdbrukere som ikke har mottatt klimarådgivning at de har gjennomført samme tiltak. Gårdbrukerne kan motta tilskudd til tiltaket gjennom RMP.²⁵

---

²⁰ I *Klimatiltak i Norge mot 2030* er tiltakene J01 – Forbruk i tråd med gjeldende nasjonale kostråd og J02 – Redusert matsvinn de største kildene til utslippskutt i jordbrukssektoren nasjonalt.

²¹ Ifølge *Klimatiltak i Norge mot 2030* fanges ikke bruk av fangvekster og biokull opp i klimagassregnskapet med dagens metode og datagrunnlag, men er under utvikling.

²² Se tiltak J08 i *Klimatiltak i Norge mot 2030*.

²³ Bruk av fangvekster vurderes ikke som relevant for fylkte, ifølge en informant hos Statsforvalteren i Nordland. Vi ser derfor bort i fra dette tiltaket.

²⁴ Det hevdes også at bruk av biorest kan bidra til reduserte utslipp (Prop. 118 S (2019-2020)), gjennom redusert bruk av mineralgjødsel. NIBIO har derimot også funnet at produksjonen av biorest har svært høye utslipp av blant annet metan, så nettoeffekten av et slik tiltak er usikker.

²⁵ Det er ikke gitt at alle fylker gir tilskudd til tiltaket.

- I underkant av 40 prosent av klimarådgiverne oppgir at de som oftest anbefaler **bedre kvalitet på grovfôr**. Det er også det tiltaket nest flest gårdbrukere oppgir at de har gjennomført etter klimarådgivning (42 prosent). Tiltaket har, sammen med avl og dyrehelse, en sentral plass i Landbrukets Klimaplan.
- Rundt en tredjedel av klimarådgiverne trekker også fram **økt levetid på dyr** som et anbefalt tiltak. I underkant av en fjerdedel av gårdbrukerne oppgir å ha gjennomført tiltaket så langt.
- **Bedre vekstskifte** er gjennomført av 13 prosent av gårdbrukerne. Dersom tiltaket bidrar til redusert kunst- og husdyrgjødsel, vil dette kunne gi reduserte (lystgass-)utslipp.
- **Dekke/tak på gjødselkum** er det eneste tiltaket samtlige klimarådgivere antar at gårdbrukerne også trolig gjennomfører gitt forslag om det. Syv prosent av klimarådgiverne oppgir å ha foreslått tiltaket. Kun to prosent av gårdbrukerne oppgir å ha gjennomført tiltaket. Til sammenlikning har fire prosent av gårdbrukerne gjennomført tiltaket uavhengig av klimarådgivning. Gårdbrukerne kan motta tilskudd til tiltaket gjennom RMP.²⁶
- **Bruk av husdyrgjødsel til biogass** trekkes også fram i Landbrukets Klimaplan. Kun én prosent av klimarådgiverne oppgir at de som oftest anbefaler tiltaket, og to prosent av gårdbrukerne oppgir å ha gjennomført tiltaket etter fullført klimarådgivning. Ingen oppgir å ha gjennomført tiltaket uavhengig av klimarådgivning.
- **Dyrking av fangvekster** anbefales som oftest av rundt ti prosent av klimarådgiverne. Samtlige gårdbrukere som har fått tiltaket foreslått har gjennomført tiltaket (8 prosent). Gårdbrukerne kan motta tilskudd til tiltaket gjennom RMP.²⁷
- **Bevaring av myr** gir utslippsreduksjonene knyttet til lystgass, bokført i jordbrukssektoren, og CO₂, bokført i skog- og arealbrukssektoren. Kun én gårdbruker oppgir at ha stanset nydyrking av myr. Det er ikke dermed gitt at øvrige gårdbrukere dyrker myr.

Tiltak rettet mot utslipp og karbonopptak knyttet til arealbruk

Klimatiltak i Norge mot 2030 nevner også tiltak knyttet til drenering av jorder, og bruk av biokull og nevnte fangvekster. Disse tiltakene påvirke utslipp og karbonopptak knyttet til arealbruk (LULUCF). Oppsummert finner vi at:

- **Drenering** er det tiltaket flest klimarådgivere oppgir at de som oftest anbefaler (rundt 40 prosent). 28 prosent av gårdbrukerne oppgir å ha gjennomført tiltaket.
- Til sammenlikning oppgir kun syv prosent av klimarådgiverne at de anbefaler **tilførsel av organisk material til jorda (biokull osv.)**. Rundt tre prosent av gårdbrukere som har mottatt klimarådgivning oppgir å ha gjennomført tiltaket. Gårdbrukerne kan motta tilskudd til tiltaket gjennom RMP.²⁸
- Ingen av klimarådgiverne oppgir at de anbefaler **redusert avskoging** som kan bidra til økt karbonopptak. Det er heller ingen gårdbrukere som oppgir å ha gjennomført tiltaket etter klimarådgivning.

Tiltak rettet mot fossilfri maskinpark og oppvarming

Fossilfri maskinpark og oppvarming er to andre satsningsområder utpekt i Landbrukets klimaplan (Norges Bondelag, 2020), og som det også henvises til i tiltaksplanen utviklet av Landbruksdirektoratet. I *Klimatiltak i Norge mot 2030* legges det til grunn at **elektrifisering av maskiner i jordbruket** har potensiale for å redusere

²⁶ Det er ikke gitt at alle fylker gir tilskudd til tiltaket.

²⁷ Det er ikke gitt at alle fylker gir tilskudd til tiltaket.

²⁸ Det er ikke gitt at alle fylker gir tilskudd til tiltaket.

utslippene med 10 prosent i 2030 (Miljødirektoratet, 2023a). Vi finner at klimarådgivningen i begrenset grad har bidratt til tiltak mot disse utslippene.

- Kun seks prosent av klimarådgiverne som har besvart spørreundersøkelsen oppgir at de som oftest anbefaler reduksjoner i klimagassutslipp fra maskiner, herunder **overgang til elektriske maskiner** i jordbruket, og rundt halvparten av disse igjen tror det er sannsynlig at tiltaket gjennomføres. I tråd med dette oppgir kun fem prosent av gårdbrukerne at de redusert klimagassutslipp fra maskiner etter fullført klimarådgivning.²⁹ Manglende gjennomføring kan både knyttes til begrenset rådgivning om tema, men også andre typer barrierer. Ifølge Klimatiltak i Norge mot 2030 er «manglende elektriske alternativer, begrensninger i batteriteknologi for de tyngste oppgavene og kostnader» trolig de viktigste barrierene for gjennomføring av tiltaket. Dette tilsier at kunnskap og veiledning om tiltak i førte omgang vil i begrenset grad ha en effekt.
- **Redusert utslipp fra oppvarming** virker også i begrenset grad å følge av klimarådgivning. Kun ti prosent av klimarådgiverne oppgir at de som oftest anbefaler tiltaket, mens seks prosent av gårdbrukerne oppgir at de har gjennomført tiltaket etter fullført klimarådgivning.

C.2 Mulige effekter på klimatilpasning

Det er krevende å vurdere tiltakenes påvirkning på klimatilpasning, da det ikke er like tydelig definert hva dette innebærer. I tillegg til tiltak som antas å bidra til klimatilpasning ifølge *Klimatiltak i Norge mot 2030*, tar vi utgangspunkt i hvilke tiltak Landbruksdirektoratet (2022b) trekker fram som aktuelle i beskrivelsen av ordningen:

- håndtering av overflatevann
- fordrøyingsdammer
- naturbaserte renseløsninger
- drenering
- praksis som gjelder jordarbeiding
- andre dyrkingsmessige forhold

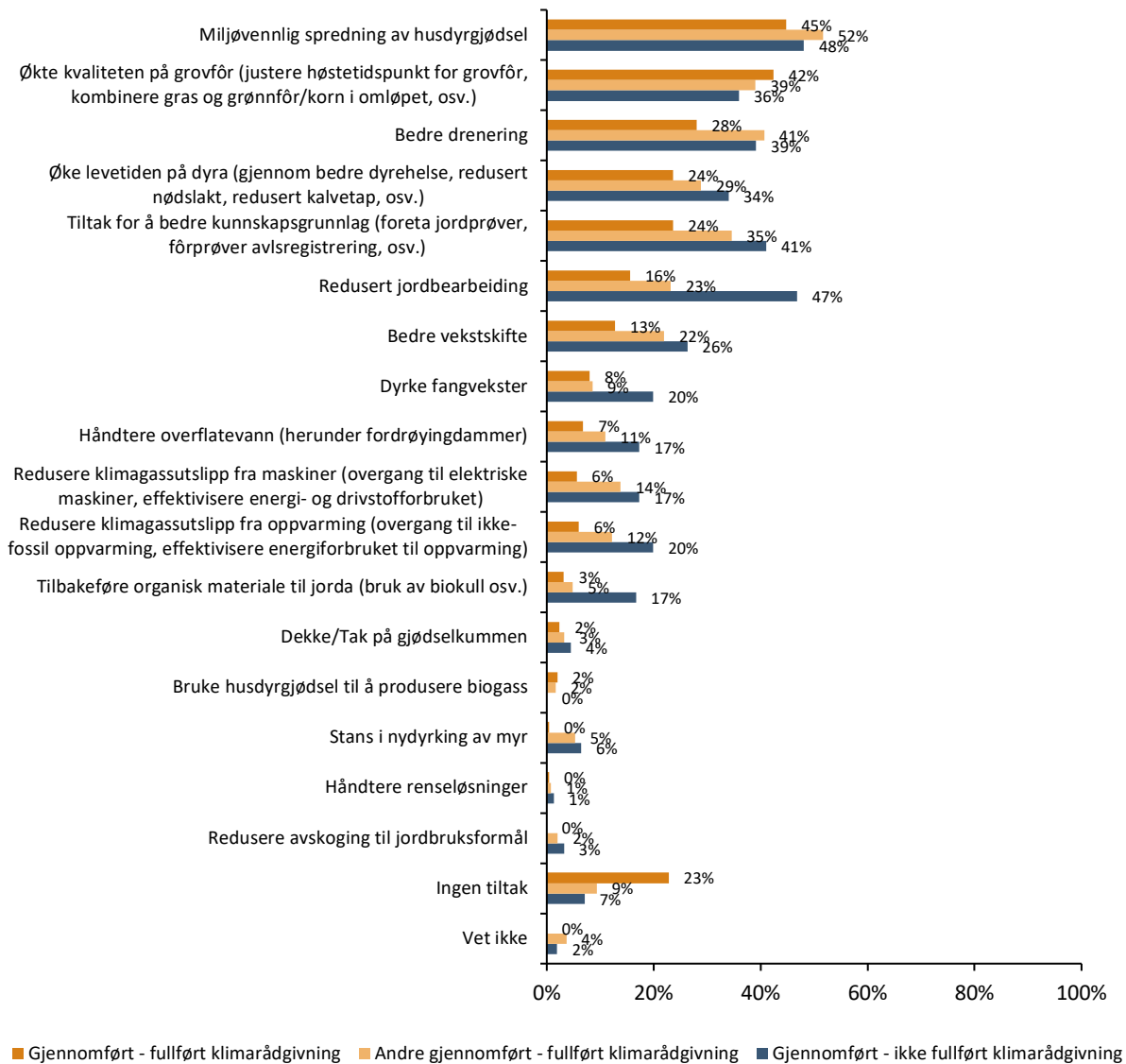
Som beskrevet over anbefales **bedre drenering** oftest av klimarådgiverne, og en stor andel antar også at tiltaket trolig gjennomføres av gårdbrukerne. 28 prosent av gårdbrukerne oppgir selv å ha gjennomført tiltaket.

I underkant av en femtedel av klimarådgiverne oppgir at de som oftest anbefaler **reduert jordbearbeiding**, mens ti prosent anbefaler som oftest **håndtering av overflatevann** (herunder fordrøyingsdammer). Klimarådgiverne vurderer at kun halvparten av gårdbrukerne som får anbefalt sistnevnte tiltak også gjennomfører det. Ingen av klimarådgiverne oppgir at de anbefaler **naturbaserte renseløsninger**. Rundt 16 av gårdbrukerne oppgir å ha gjennomførte redusert jordbearbeiding. Et mindretall av gårdbrukere oppgir at de håndterer overflatevann (syv prosent), mens kun én prosent har gjennomført naturbaserte renseløsninger.

Bevaring av myr kan bidra til klimatilpasning gjennom flomdemping og vannregulering (Miljødirektoratet, 2023a). Kun to prosent av klimarådgiverne oppgir at de som oftest anbefaler dette tiltaket, mens kun én gårdbruker oppgir å ha gjennomført det. Tiltaket er heller ikke relevant i hele landet.

---

²⁹ En større andel gårdbrukere oppgir imidlertid at de får tiltaket foreslått (14 prosent) sammenlignet med hva rådgiverne selv som oftest oppgir at de foreslår. Tilsvarende mønster finner vi for oppvarming.

Menon Economics analyserer økonomiske problemstillinger og gir råd til bedrifter, organisasjoner og myndigheter. Vi er et medarbeidereiets konsultentselskap som opererer i grenseflatene mellom økonomi, politikk og marked. Menon kombinerer samfunns- og bedriftsøkonomisk kompetanse innenfor fagfelt som samfunnsøkonomisk lønnsomhet, verdsetting, nærings- og konkurranseøkonomi, strategi, finans og organisasjonsdesign. Vi benytter forskningsbaserte metoder i våre analyser og jobber tett med ledende akademiske miljøer innenfor de fleste fagfelt. Alle offentlige rapporter fra Menon er tilgjengelige på vår hjemmeside www.menon.no.

+47 909 90 102 | post@menon.no | Sørkedalsveien 10 B, 0369 Oslo | menon.no